

DET KONGELIGE
UTENRIKSDEPARTEMENT

Meld. St. 19

(2012–2013)

Melding til Stortinget

Regjeringens internasjonale kulturinnsats

Meld. St. 19

(2012–2013)

Melding til Stortinget

Regjeringens internasjonale kulturinnsats

Innhold

1	Innledning	5	Del II	Styrke kultursektoren i utviklingsland	47
1.1	Sentrale begreper	6			
Del I	Styrke norsk kulturlivs internasjonale muligheter	9	7	Kultursamarbeidet i utviklingspolitikken	49
2	Nasjonalt og internasjonalt samspill	12	7.1	Innledning	49
3	Kultur i utenrikspolitikken	13	7.2	Konteksten: Kulturens tilstand	50
			7.3	Kultur og rettigheter. Det folkerettslige rammeverket for kultursamarbeidet	52
4	Virkemidler og geografisk satsning	15	8	Kulturens betydning for utvikling	54
4.1	Kunstfaglige organisasjoner med særlig ansvar i internasjonalt kulturengasjement	15	8.1	Den internasjonale debatten om kulturens betydning for utvikling .	54
4.2	Utenriksstasjonene	16	8.2	Staters ansvar	55
4.3	Norsk kulturråd	18	8.3	Sivilsamfunnets rolle	55
4.4	Riksantikvaren	19	8.4	Kultur, utvikling og kvinner	56
4.5	Geografisk satsning på Europa, USA og fremvoksende økonomier	20	9	Tematiske og geografiske prioriteringer i kultursamarbeidet med land i sør	58
4.6	Nordområdene. En utenrikspolitisk kultursatsning	20	9.1	Rettighetsarbeid	58
4.7	Kultur og næring – eksport	22	9.2	Opphavsrett og beskyttelse av åndsverk	59
4.8	Reisestøtteordningene	22	9.3	Kulturarvens rolle	59
4.9	Presse- og ekspertreiser	23	9.4	Urfolk	64
4.10	Mentorordninger	24	9.5	Kultur og næring	66
5	Kultursamarbeid i multilateral sammenheng	25	9.6	Identitet, statsbygging, nasjonsbygging	66
5.1	Nordisk ministerråd	25	9.7	Land i overgangssituasjoner, post-konflikt, fred og forsoning	67
5.2	Europarådet	25	9.8	Toneangivende utviklingsland	70
5.3	EØS-finansieringsordningene	26			
5.4	EUs kultur- og medieprogrammer	26	10	Partnere, metoder og kvalitetssikring	71
5.5	Globale konvensjoner	27	10.1	Innledning	71
6	De enkelte kulturområdene	28	10.2	Kulturstøtte gjennom UNESCO ...	72
6.1	Litteratur	28	10.3	Utviklingssamarbeid med norsk kompetanse	73
6.2	Scenekunst	30	10.4	Kapasitetsbygging og institusjons-samarbeid	74
6.3	Film	32	10.5	Kunst og kulturutdanning	75
6.4	Dataspill	35	10.6	Utteksling og nettverksbygging .	76
6.5	Musikk	35	10.7	Statlig og sivil sektor, samarbeid om utforming av kulturpolitikk	77
6.6	Billedkunst	37			
6.7	Kunsthåndverk	40	11	Økonomiske og administrative konsekvenser	79
6.8	Arkitektur og design	41			
6.9	Museum	42			
6.10	Arkiv	44			
6.11	Bibliotek	45			

Meld. St. 19

(2012–2013)

Melding til Stortinget

Regjeringens internasjonale kulturinnsats

*Tilråding fra Utenriksdepartementet 15. mars 2013,
godkjent i statsråd samme dag.
(Regjeringen Stoltenberg II)*

1 Innledning

Målet med denne meldingen er å trekke opp hovedprioriteringene for regjeringens internasjonale kulturinnsats fremover, forankret i både kulturpolitiske prioriteringer og i utenrikspolitikken. Meldingen vil belyse hvordan internasjonalisering av norsk kulturliv kan styrkes. Den vurderer tiltak som kan forsterke tilstedeværelsen av norske kunst- og kulturuttrykk i utlandet og medvirke til at norske aktører utnytter mulighetene enda bedre internasjonalt. Meldingen drøfter sammenhengen mellom arbeidet for å styrke norsk kulturliv internasjonalt og arbeidet for norske interesser generelt i utlandet. Endelig presenterer meldingen regjeringens innsats for å styrke kultursektoren i utviklingsland, som ledd i arbeidet med å fremme menneskerettighetene, styrke sivilsamfunnet og bekjempe fattigdom.

Tilgang til kultur og muligheten til å uttrykke seg kreativt er viktige aspekter ved et moderne demokrati. Kunst- og kulturopplevelser gir mening i hverdagen og har en verdi i seg selv. Et fritt kulturliv styrker ytringsfrihet, likeverd og toleranse, utvikling og læring. Det er en kvalitet ved et samfunn at det er god tilgang til et mangfold av kunst- og kulturuttrykk, og at alle har

muligheten til å uttrykke seg gjennom slike uttrykk.

Formålet med regjeringens tilrettelegging for norsk kulturliv internasjonalt er å sikre at norske kunstnere og kulturarbeidere får internasjonale muligheter, å bidra til et aktivt og levende norsk kulturliv og at norsk kultur er en del av den globale kultursamtalen, dvs. utviklingen som skjer i møte mellom kunstnere og kulturuttrykk på tvers av landegrenser. Gjensidighet er et viktig prinsipp fordi det i et levende kulturliv alltid vil være tale om både å bidra med noe og å motta nye impulser.

Formålet med det bistandsfinansierte kultursamarbeidet er å styrke kultursektoren i utviklingsland.

Kunstens og kulturens globale nedslagsfelt, betydningen av møteplasser på tvers av geografiske skiller og en kulturfaglig forankring og motivasjon forklarer kulturens betydning både i utenrikspolitisk og utviklingspolitisk sammenheng.

Både kulturpolitiske mål og arbeidet for de samlede norske interesser i utlandet ligger til grunn for regjeringens innsats for å styrke norsk kulturs internasjonale muligheter. Meldingens første del skisserer hvordan regjeringen vil legge

til rette for at norske aktører utnytter mulighetene enda bedre internasjonalt. Kulturens utviklingspolitiske rolle blir behandlet i meldingens andre del. Målsetningen for det bistandsfaglige kultursamarbeidet er å bidra til å redusere fattigdommen og å styrke menneskerettighetene. Det legges vekt på kulturens betydning for identitet, demokrati, utvikling og mangfold og på den frie kulturens forankring i grunnleggende menneskerettigheter.

Nulltoleranse for økonomiske misligheter skal praktiseres i alt offentlig finansiert kultursamarbeid.

1.1 Sentrale begreper

Kulturbegrepet brukes på ulike måter. Denne meldingen tar ikke utgangspunkt i en sosiokulturell definisjon, men baserer seg på definisjonen i *Lov av 29. juni 2007 nr. 89 om offentlige styresmakters ansvar for kulturverksemd (kulturlova)*. Ifølge kulturloven inkluderer kulturvirksomhet følgende: a) å skape, produsere, utøve, formidle og distribuere kunst- og andre kulturuttrykk, b) verne om, fremme innsikt i og videreføre kulturarv, c) delta i

kulturaktivitet, og d) utvikle kulturfaglig kunnskap og kompetanse. Det profesjonelle kulturlivet kan avgrenses som en samfunnssektor som omfatter personer, bedrifter og institusjoner som har kulturvirksomhet som formål og inntektskilde. Med norsk kulturliv menes all kulturvirksomhet som viser tradisjoner, nyskapning og kulturelt mangfold i dagens Norge. Meldingen behandler kunstudtrykk som musikk, scenekunst, visuell kunst (herunder kunsthåndverk), arkitektur og design, litteratur og film, og nyere uttrykksformer muliggjort gjennom utviklingen av elektronisk kommunikasjon. Kulturinstitusjoner som bibliotek, museer og arkiv blir også behandlet.

Prinsippet om *armlengdes avstand* mellom politikk og kulturfaglig skjønn står sentralt i kulturpolitikken, inkludert tilretteleggingen av internasjonal kulturvirksomhet. Prinsippet innebærer at politiske myndigheter ikke skal styre utviklingen av kunst og kultur, men at kulturfaglige beslutninger skal fattes av organer som opererer uavhengig av sentralforvaltningen og som har den nødvendige faglige kompetansen. Et viktig poeng er å sikre at statlige myndigheter ikke legger politiske føringer for individuelle kulturaktørers faglige

Figur 1.1 Fra balletten Mini Macho av Kjersti Alveberg. Dansere fra Zimbabwe i samarbeid med Kunsthøgskolen i Oslo.

Foto: Kunsthøgskolen i Oslo

virksomhet og uttrykk. Myndighetene skal derimot legge forholdene til rette gjennom å trekke opp overordnede mål, foreta overordnede prioriteringer, tilrettelegge infrastruktur og fastsette omfanget av økonomisk støtte. Et slikt armlengdes avstand-prinsipp, kombinert med en omfattende tilskuddsforvaltning, legger tilrette for et kulturliv med stor frihet til nyskaping og utvikling.

Kulturarv brukes om de delene av materielle og immaterielle kulturuttrykk som et samfunn velger å ta med seg inn i fremtiden. Å identifisere noe som kulturarv innebærer et bevisst og aktivt forhold til historien. Utvelgingen har blant annet innslag av normative vurderinger og er på den måten en konkretisering av verdisett. Å gi noe status som kulturarv innebærer å tilføre det materielle eller immaterielle kulturuttrykket en symbol- og verdimessig dimensjon. Kulturarv omfatter også kulturlandskap.

Materiell kulturarv omfatter blant annet dokumenter, gjenstander, bygninger, monumenter og hellige steder.

Immateriell kulturarv omfatter språk, praksiser, fremstillinger, uttrykk, kunnskap og ferdigheter.

Med kulturminner menes alle spor etter menneskelig virksomhet i vårt fysiske miljø, herunder lokaliteter det knytter seg historiske hendelser,

tro eller tradisjon til. Med kulturmiljøer menes områder hvor kulturminner inngår som del av en større helhet eller sammenheng.

Kultur kan være *næring* og bidra til eksport og verdiskapning i utlandet. Begrepet *eksport* kan forstås på ulike måter. Når en kunstner mottar honorar eller annen godtgjørelse for å vise eller fremføre et verk utenfor Norges grenser, er det eksport i vid forstand. Det er imidlertid mye internasjonal kulturvirksomhet som honoreres eller godtgjøres på annet vis, men som ikke først og fremst foregår i kommersielle rammer, med begrenset inntjeningspotensial og i hovedsak kulturell målsetning. I denne meldingen brukes eksport i en begrenset betydning. Eksport forstås som salg av kulturvarer og -tjenester der kulturbedrifters eller enkeltpersoners utenlandssatsinger i vesentlig grad har inntjening som hovedmål og inntjeningspotensialet antas å være av et visst nivå.

Internasjonalt brukes ofte begrepet «creative industries», kreative næringer, som gjerne omfatter mer enn kulturbegrepet og kulturnæringene slik de her er definert. I denne meldingen brukes konsekvent begrepet *kulturnæringer*, og kildehenvisninger som har «creative industries» som opprinnelig begrep er oversatt til «kulturnæringer» i meldingen.

Del I
Styrke norsk kulturlivs
internasjonale muligheter

Formålet med regjeringens arbeid for norsk kulturliv internasjonalt er å sikre at norske kunstnere får internasjonale muligheter, å bidra til et aktivt og levende norsk kulturliv og til at norsk kultur kan inngå i en gjensidig dialog med et internasjonalt kulturliv.

Siden 2005 er rammevilkårene for norsk kulturliv blitt betydelig styrket gjennom Kulturløftet I og II. Kulturløftet har ført til en økning i bevilgningene til kultur på nesten 5 mrd. kroner. Regjeringens kulturpolitikk skal gi grobunn for et rikt, mangfoldig og nyskapende kulturliv som når ut til så mange som mulig. En bred, internasjonal kontakflate er et viktig bidrag til dette.

Regjeringens kulturpolitiske prioriteringer og de økte bevilgningene til internasjonalt kultursamarbeid er begrunnet i både kulturens egenverdi og dens betydning for å oppnå andre samfunns mål. De overordnede kulturpolitiske målene er å fremme kulturelt og estetisk mangfold, stimulere kunstnerisk og kulturfaglig kvalitet og nyskaping, bevare, sikre og formidle kulturarv og legge til rette for at hele befolkningen har tilgang til et rikt kulturtilbud. Kunsten skal være uavhengig. Den skal være dynamisk, utfordrende og ubundet. På

dette grunnlaget er det samtidig regjeringens oppfatning at kulturen kan spille en viktig rolle for å oppnå andre samfunns mål. Dette gjelder også i utenrikspolitikken.

Kulturen skaper rom for refleksjon og dialog. Dens betydning for samfunnsutviklingen generelt danner en viktig bakgrunn både for satsninger som i hovedsak er begrunnet med spesifikke utenrikspolitiske satsninger og for samarbeid i kultursektoren med land i sør.

Den siste helhetlige stortingsmeldingen om kultursamarbeidet med utlandet ble fremlagt for Stortinget i 1987, (St.meld. nr. 13 (1987-1988) *Om Norges offisielle kultursamarbeid med utlandet*). Etter dette har internasjonale aspekter ved kulturpolitikken blitt drøftet i flere av stortingsmeldingene som Kulturdepartementet og Utenriksdepartementet har lagt frem. Eksempler er St.meld.nr. 48 (2002–2003) *Kulturpolitikk fram mot 2014*, St.meld. nr. 22 (2006–2007) *Veiviseren*, St.meld. nr. 21 (2007–2008) *Samspill*, St.meld. nr. 32 (2007–2008) *Bak kulissene*, St.meld. nr. 23 (2008–2009) *Bibliotek*, Meld. St. 23 (2011–2012) *Visuell kunst* og St.meld. nr. 15 (2008–2009) *Interesser, ansvar og muligheter. Hovedlinjer i norsk utenrikspolitik*.

2 Nasjonalt og internasjonalt samspill

Kulturlivet har alltid vært preget av internasjonale strømninger. Internasjonalt kulturarbeid og kunstnere som henter internasjonal inspirasjon eller har sitt nedslagsfelt internasjonalt er ikke noe nytt. Teknologisk utvikling, økt mobilitet og et økende kulturelt mangfold bidrar til at kunstnere og kulturaktører orienterer seg mer og mer internasjonalt. Globalisering har bidratt til at stadig flere kulturuttrykk har internasjonale referanser, er basert på internasjonalt samarbeid eller har et internasjonalt publikum.

I dag forholder kunstnere seg til en global virkelighet og i mindre grad til nasjonale grenser eller nasjonal tilhørighet. Kunstnere arbeider ut fra lokale, nasjonale og globale referanser og erfaringer.

Internasjonal kulturaktivitet bidrar til å gjøre norsk kulturliv mer aktivt og levende. At norske kunstnere og kulturaktører reiser ut og at internasjonale impulser hentes inn, styrker kunstnerisk kvalitet, kunnskap, kompetanse og mangfold i kultursektoren. Dette kommer både sektoren selv og det norske publikummet til gode. Internasjonalt samarbeid og utveksling åpner kulturen vår mot andre land og utvider publikumstilfanget i utlandet for norske kunstnere og artister. Dette øker også verdiskapningen i norsk kultureksport.

Kunstnere og andre aktører i kultursektoren henter fagkompetanse og kunstnerisk inspirasjon der den finnes. For mange er internasjonal aktivitet og kontakt helt nødvendig for kunstnerisk utvikling. Internasjonal virksomhet gir inspirasjon og åpner for andre brytninger og annen kritikk som aktørene kanskje ikke møter hjemme. Det er derfor et mål at flere skal få mulighet til å ta del i slik virksomhet.

Mye av det internasjonale arbeidet på kulturområdet blir initiert av kunstnere og andre aktører

uten offentlig støtte eller annen tilrettelegging fra myndighetenes side. Andre er avhengige av et offentlig støtteapparat for å kunne delta på den internasjonale scenen. Når det er behov for offentlig tilrettelegging, kan dette begrunnes kulturpolitisk, utenriks- eller utviklingspolitisk, eller næringspolitisk. Forutsetninger for at internasjonalt samarbeid skal lykkes, er i tillegg til kunstnerisk kvalitet, etterspørsel eller interesse i utlandet og at den enkelte aktør ser egenverdi i å jobbe internasjonalt og evner å utnytte mulighetene over tid.

Samspillet mellom internasjonal kulturaktivitet og øvrig aktivitet i kulturlivet, gir grunn til å hevde at økt satsning på kulturlivet i Norge skaper større interesse i utlandet, mens økt interesse i utlandet skaper større interesse her hjemme. Virkemidlene som bidrar til å tilrettelegge for internasjonal virksomhet, er tett sammenvevde. En målrettet kulturpolitikk på nasjonalt nivå er en forutsetning for kompetente og solide aktører, enten det er institusjoner eller enkeltkunstnere, som kan operere internasjonalt. Tilrettelegging for at norske kulturaktører skal kunne delta i internasjonal sammenheng baserer seg på viktige prinsipper i den nasjonale kulturpolitikken og inngår i en utenrikspolitisk kontekst.

Norske myndigheter skal ta aktivt del i internasjonale organisasjoner som arbeider på kulturfeltet. Tilskuddsmidler skal være tilgjengelige for grupper, enkeltkunstnere og institusjoner slik at de får muligheten til å utvikle seg faglig og kunstnerisk og åpne muligheten for å lykkes internasjonalt. Utenrikstjenesten skal styrke kulturlivets nettverk i utlandet, stimulere interessen for norsk kultur, være lyttepost for muligheter og tendenser og være en støttespiller for norske aktører i utlandet.

3 Kultur i utenrikspolitikken

Norsk kulturlivs internasjonale interesser er en del av Norges samlede interesser. Arbeidet for disse er derfor også en integrert del av norsk utenrikspolitikk.

Kultursamarbeidet har som mål å legge forholdene til rette for internasjonaliseringen av norsk kunst og kulturliv, samt å bidra til kunnskap om og interesse for Norge som en kultur- og kunnskapsnasjon. Et kvalitativt godt kultursamarbeid bygger opp under et godt omdømme for Norge og støtter opp om forbindelsene med viktige samarbeidsland.

Kulturløftet er grunnlaget for regjeringens tilrettelegging av kultursamarbeid med utlandet, er en vesentlig forutsetning for at flere norske kunstnere og kulturarbeidere kan arbeide internasjonalt og legger til rette for økt norsk kulturell tilstedeværelse.

Utenriksdepartementets satsning for å styrke norsk kulturs og norske kunstneres internasjonale muligheter er også styrket betraktelig de siste årene. Siden budsjettforslaget fra forrige regjering i 2006 til Utenriksdepartementets arbeid for presse, kultur og informasjon, herunder kulturfremme i utlandet, er budsjettet økt med 130 pst.

Kultursektoren har i dag en langt større plass i utenriktjenestens samlede virksomhet enn tidligere. Den preger også virksomheten ved norske utenriksstasjoner i stadig større grad. Dette er en følge av regjeringens økte budsjettressurser og profesjonalisering av arbeidet. Satsningen avspeiler kulturens plass i moderne diplomati og viser samtidig at kulturlivet nyttiggjør seg utenriksstasjonenes kunnskap om lokale forhold og kontakt med lokale aktører.

Åpent diplomati kjennetegnes blant annet av at det utenrikspolitiske nærvær i andre land har et bredere nedslagsfelt i dag enn tidligere, og at utenrikspolitikken skal nå bredere enn bare til et annet lands myndigheter. Et internasjonalt nærvær som også viser et bredt og variert kulturtilbud formidler bildet av et nyskapende og reflekterende samfunn. Et slikt bilde tjener kulturlivets egne interesser gjennom økt etterspørsel og økt verdiskapning. I mange land er kulturens plass og

betydning i samfunnet bred og synlig. At norsk kultur er synlig tilstede bidrar med positiv oppmerksomhet som også er nyttig for andre politikk-områder. Kulturarbeidet kan ofte også være et positivt element som brobygger og plattform for aktiviteter innenfor andre samfunnsområder

Kunstuttrykk inviterer til debatt og fri samtale – innenfor rammer som kan åpne for nye ideer og tanker også i ulike politiske og økonomiske sammenhenger. Kunstnere og kulturlivets representanter kan være premissleverandører og deltagere i viktige samfunnsdebatter og endringer. Norske kulturprosjekter kan også være motivert ut fra eller virke inn i en slik sammenheng. En bred kontaktflate i kulturlivet i de land der Norge er representert med utenriksstasjoner bidrar også til at en får bedre forståelse for samfunnsmessige og politisk forhold.

Teknologiutvikling og migrasjon bidrar til en verden i endring. Arbeidet for å fremme norsk kultur og norske kulturuttrykk i utlandet kjenntegnes av at de interessante scenene og miljøene endres. Norske kunstnere kan like naturlig ha et internasjonalt publikum i Japan som i Sverige. Ny teknologi gjør spranget fra det lokale til det internasjonale mulig gjennom et tastetrykk og den internasjonale scene er i prinsippet åpen for alle. Behovene for offentlig støtte til å møte disse mulighetene er ulike fra kulturfelt til kulturfelt og er i stadig endring. Derfor må strategier for internasjonal virksomhet utarbeides i nær dialog med kulturlivet og vektlegge kulturlivets egne prioriteringer.

I andre sammenhenger, som skissert over, der for eksempel utenrikspolitiske eller utviklingspolitiske hensyn veier tungt, må tiltak bygge på samspill mellom kunstnerne og andre aktører. Dette kjennetegner blant annet arbeidet med kulturdimensjonen i nordområdepolitikken der Kulturdepartementet og Utenriksdepartementet er i løpende dialog med kulturlivet og regionale kulturmyndigheter i nord.

Der Norge har klare kulturpolitiske interesser, skal kultursektorene være selvstendige satsningsområder for utenriktjenestens arbeid. I andre sammenhenger kan kultur være en viktig del av

innsatsen for å fremme norske interesser generelt. Fremme av norsk kultur er en integrert del av flertallet av norske utenriksstasjoners virksomhet, enten av kulturpolitiske og/eller utenrikspolitiske årsaker. Norsk internasjonalt kulturelt nærvær skjer i utgangspunktet på kunstneres eget frie initiativ. Slik aktivitet skal gis forutsigbare ramme-

betingelser økonomisk og organisatorisk. En tydelig kulturell tilstedeværelse med forankring i mangfold, nyskapning og ytringsfrihet markerer også at slike verdier vektlegges i det norske samfunnet. Det at kulturen er fri og uavhengig gir et vesentlig bidrag til et godt bilde av Norge.

4 Virkemidler og geografisk satsning

Regjeringens internasjonale kulturarbeid i de enkelte land bygger på nært samarbeid mellom departementene, utenriksstasjonene og aktører i kultursektoren. Samarbeidet skal styrke interessen for og etterspørselen etter norsk kultur i utlandet, sikre fleksibilitet til å utnytte muligheter og bygge langsiktige og stabile samarbeidsrelasjoner mellom norske og internasjonale kulturaktører og -arenaer.

Utenriksdepartementets budsjetter til støtte for norsk kulturs muligheter i utlandet forvaltes dels i Utenriksdepartementet, herunder på utenriksstasjonene. Dels delegeres oppgaver til kunstfaglige organisasjoner med spesifikke oppgaver på hvert felt.

Norsk kulturråd er en av de viktigste forvaltere av tilskuddsordninger i norsk kulturliv og fungerer som rådgiver for staten i kulturspørsmål. Kulturrådet har de siste årene fått en styrket rolle som tilrettelegger av internasjonalt kultursamarbeid innenfor sine ansvarsområder, jf. omtale i kap. 4.3. Innenfor de respektive kunstfagene er det et antall kunstfaglige organisasjoner som har ansvaret for spesifikke internasjonale arbeidsoppgaver og støtteordninger.

Riksantikvaren har viktige oppgaver som rådgiver for regjeringens internasjonale arbeid på kulturminnefeltet. Videre er Riksantikvaren, sammen med Direktoratet for naturforvaltning, en viktig aktør i den internasjonale implementeringen av verdens kultur- og naturarv, jf. omtale i kap. 4.4. Riksantikvarens rolle som programpartner i EØS-samarbeidet er omtalt i meldingens del I, under kap. 5.3 EØS-finansieringsordningene.

4.1 Kunstfaglige organisasjoner med særlig ansvar i internasjonalt kulturengasjement

Reisestøtte til kunstnere som er invitert til oppdrag ved profesjonelle scener og kunstarenaer i utlandet, er en viktig del av Regjeringens tilrettelegging for kulturlivets internasjonale arbeidsmuligheter.

Reisestøtteordningene forvaltes av syv ulike kunstfaglige organisasjoner: Office for contem-

porary Art Norway (OCA), Senter for norsk skjønn- og faglitteratur i utlandet (NORLA), Norsk Form, Danse- og Teatersentrum, Norsk filminstitutt, Norske Kunsthåndverkere og Music Norway. Alle mottar statlig tilskudd til sin ordinære drift fra Kulturdepartementet og skal bidra til å nå en rekke kulturpolitiske mål på sine virkeområder.

OCA og NORLA har spesifikke oppgaver innenfor det internasjonale kulturarbeidet og ble opprettet med det eksplisitte formål å styrke Norges internasjonale arbeid på sine respektive områder. Oppgaver og ressurser i de to virksomhetene stiftelsen Musikkinformasjonssenteret (MIC) og Music Export Norway (MEN) er nå samlet i stiftelsen Music Norway. De øvrige forvalterorganisasjonene har ulike mandat og oppgaver.

Som forvaltere av Utenriksdepartementets reisestøtteordninger, skal organisasjonene opparbeide kunnskap om internasjonalt samarbeid på sine respektive fagfelt, delta på viktige internasjonale arenaer og støtte norske kunstneres behov for internasjonale nettverk. De er også faglige rådgivere for departementet og utenriksstasjonene. Organisasjonene og utenriksstasjonene samarbeider om konkrete tiltak og nettverksbygging og håndterer i samarbeid et omfattende besøks- og presseprogram som skal stimulere interessen for og etterspørselen etter norsk kunst og kultur internasjonalt. Dette kan beskrives som en trekantmodell der departementene (herunder Norsk kulturråd), utenriksstasjonene og organisasjonene arbeider tett sammen i et strategisk partnerskap. Dette er forskjellig fra enkelte andre land der all støtte til kultursatsninger, både nasjonalt og internasjonalt, i det vesentlige kommer fra en og samme institusjon.

Arbeidsoppgavene organisasjonene kan utføre vil avhenge av organisasjonenes ressurser og erfaring. Forskjeller mellom de ulike kultursjangrenes internasjonale samarbeidsformer og eksponeringsmuligheter spiller også inn. Flere organisasjoner disponerer egne prosjektmidler eller søker UD om bevilgninger til prosjekter og har ansvar for nettverksbygging og offisielle norske bidrag på viktige biennaler, messer eller enkeltpresentasjoner i utlandet.

Figur 4.1 Det nordiske ambassadekomplekset i Berlin, tegnet av Snøhetta m.fl.

Foto: Florian Bolk

Et viktig arbeid for regjeringen er å vurdere hvilke oppgaver de ulike organisasjonene bør ivareta internasjonalt og hvordan samarbeidet mellom organisasjonene, kunstnerne og kulturlivet og utenriksstasjonene kan videreutvikles. Regjeringen vurderer også organisasjonenes form og har nylig bidratt til å etablere en mer sammenhengende og slagkraftig organisasjon for internasjonalt musikk samarbeid gjennom opprettelsen av Music Norway. Den fremtidige organisering av oppgavene innenfor kunsthåndverk og scenekunst vil også bli vurdert.

4.2 Utenriksstasjonene

Ut over bevilgninger gjennom avtalene med de syv forvalterorganisasjonene, forvaltes UDs øvrige budsjettmidler på kulturfeltet dels direkte av Utenriksdepartementet til konkrete prosjekter, dels via utenriksstasjonene. De fleste utenriksstasjonene i OECD-området og de raskt voksende økonomiene utenfor OECD har egne budsjetter til fremme av kultursamarbeidsprosjekter med for-

ankring i lokale, profesjonelle kulturaktører og -institusjoner. Det er store forskjeller i satsningene i ulike land, alt etter hvor relevante de ulike stedene er for kulturfeltet i Norge.

Hovedhensikten med at utenriksstasjonene disponerer budsjettmidler på kulturområdet er å stimulere etterspørselen etter profesjonelle samarbeidsprosjekter med Norge og å kunne støtte opp under initiativer til samarbeid med norske partnere i profesjonelle kunstfaglige institusjoner i utlandet.

Norske utenriksstasjoner arbeider strategisk og langsiktig for norsk kulturliv i utlandet ut fra lokalkunnskap og samspill med kunstfaglige organisasjoner og departementer (Utenriksdepartementet og Kulturdepartementet). De formidler og styrker etterspørselen etter norsk kultur, er lytteposter for forskjellige norske fagmiljøer og arbeider strategisk opp mot relevante kunst- og kulturaktører og fagmiljøer på stedet. Ved å bidra til at sentrale internasjonale institusjoner kjenner til mulige relevante samarbeidspartnere i Norge, bidrar de til at norske miljøer inviteres til muligheter som er relevante og har lokal forankring. Uten-

Boks 4.1

Arkitekturutstillingen *Detour* ble vist på Expo i Shanghai i 2010 og ved Central Academy of Fine Arts (CAFA) i Beijing i 2011.

Aktiv bruk av presse- og ekspertreiser, foredragsturnéer med norske arkitekter, kontakt med lokal fagpresse og aktivt samarbeid med lokale utdanningsinstitusjoner, resulterte i et kontakt- og ekspertnettverk som la til rette for at *Detour* kunne vises i Kina. Nettverket muliggjorde Norsk Forms faglige dialog og samarbeid med relevante lokale partnere i forbindelse med visning av utstillingen og til gjennomføringen av faglige seminarer og medieomtale i fagpresse. Utstillingen har bidratt til å gjøre norsk arkitektur synligere og mer relevant i lokale fagmiljøer og ledet til nytt samarbeid i etterkant av *Detour*. Samtidig styrket og videreutviklet denne satsningen allerede eksisterende akademisk samarbeid på arkitekturfeltet.

riksstasjonene kan være operative støttespillere for deler av norsk kunst- og kulturliv i forskjellige faser. De er attraktive partnere for kulturaktører på stedet fordi de kan arbeide raskt og fleksibelt, samtidig som kontakten er tett med norsk kulturliv og norsk forvaltning.

Innenfor rammen av de overordnede prinsipper for myndighetenes rolle i kulturformidlingen vil utenriksstasjonene være en aktiv tilrettelegger og rådgiver for kulturvirksomhet i utlandet. Ut fra sin kunnskap om lokale forhold og relasjoner til institusjoner på stedet vil utenriksstasjonene blant annet kunne bidra i arbeidet for å lansere aktuelle norske aktører.

Ambassadene i Beijing, Berlin, København, Paris, London, Moskva, Tokyo, New Dehli og Washington, og Generalkonsulatet i New York har nå utsendte medarbeidere med kulturfeltene som hovedoppgave, mens øvrige stasjoner har en utsendt diplomat med kulturfeltet som en del av sitt definerte ansvarsområde. Lokalt ansatte ved utenriksstasjonene bidrar på flere av utenriksstasjonene med særlig faglig kompetanse og kontinuitet. Utenriksstasjonenes kunnskap om viktige

Figur 4.2 Fra åpningen av Conexions februar 2012 med bl.a. Spin Marvel, John Paul Jones og Nils Petter Molvær.

Foto: Ina Strøm

Boks 4.2 Conexions

Det britisk-norske musikkprosjektet Conexions fra 2012 kopler sammen britiske og norske jazzmusikere i nye, skapende konstallasjoner. Prosjektet er et samarbeid mellom Nasjonal Jazzscene og utenriksstjenesten og har BBC-programlederen Fiona Talkington i ledelsen. Hensikten med prosjektet er å legge til rette for nye skapende musikk møter og å gi norsk og britisk musikk eksponeringsmuligheter i etablerte kanaler i begge land. Det er holdt konserter både i Norge og England som har involvert profilerte musikere på begge sider.

Prosjektet har fått stor oppmerksomhet. Deler av det føres videre inn i den prestisjetunge London Jazzfestival.

Boks 4.3

Danse- og teatersentrum har siden 2008/09 arbeidet planmessig i et nordisk samarbeid på bransjemesser verden over for synliggjøring av nordisk, og gjennom det, norsk scenekunst ved biennalen CINARS, Montreal Canada 2010 og 2012, APAP- NYC 2012, Tanzmesse Düsseldorf 2012 og ICEHOT, Helsingfors, 2012. Et felles satsingsprosjekt mot Asia planlegges. Samarbeidet skjer med Kulturstyrelsen (Danmark), Performing Arts Iceland, (Island) Dance Info Finland, (Finland) og Kulturrådet/LocoWorld, (Sverige). For hvert fremstøt samarbeides det tett og systematisk med den relevante norske utestasjon – hvilket har gitt særlig norsk scenekunst en betydelig synlighet i de ulike kontekstene.

institusjoner og arenaer lokalt bidrar sammen med de norske kulturorganisasjonenes kunnskap om norske forhold til å gjøre norsk kultur synlig, interessant og relevant internasjonalt.

Tilskuddsmidlene som forvaltes direkte i Utenriksdepartementet skal bistå norsk kulturliv i å møte internasjonal etterspørsel eller initiere egne samarbeidsprosjekter og bidra inn i tyngre satsinger.

I mange land og innenfor flere kunstfelter er nordiske fellessatsinger en god måte å oppnå større synlighet på. Dette skjer enten med utgangspunkt i en lokal institusjon som ønsker felles nordisk presentasjon, som Kennedysenterets (Washington DC) festival Nordic Cool våren 2013, eller som resultat av bevisst nordisk satsing fra nordiske fagmiljøer.

Regjeringen vil

- Videreutvikle det strategiske samarbeidet mellom utenriksstasjonene, departementene og de kunstfaglige organisasjonene i kulturlivet.

4.3 Norsk kulturråd

Det har i de siste årene skjedd en betydelig utvikling innenfor internasjonalt arbeid i Norsk kulturråd. Fra å være en aktør som bidrar med informasjon om ulike internasjonale initiativer og søk-

nadshjelp til norske kulturaktører, bidrar Norsk kulturråd i dag til utviklingen av internasjonale samarbeidsrelasjoner på program- og prosjektnivå. Norsk kulturråd har fått en styrket rolle som tilrettelegger av internasjonalt kultursamarbeid, både gjennom føringer fra Kulturdepartementet, arbeidet med EØS-finansieringsordningene og endringer initiert i feltet selv. Kulturdepartementet har derfor bedt Kulturrådet om å utarbeide en internasjonal strategi for sin virksomhet.

Norsk kulturråd skal legge til rette for at norsk kulturliv får ta del i handlingsrommet for internasjonalt kultursamarbeid gjennom nettverksbygging og samarbeidsprosjekter. Det er blant annet et mål at norske kulturinstitusjoner skal dra nytte av de ordningene som finnes for utveksling på nordisk, europeisk og utenomeuropeisk nivå. Norsk kulturråd har viktige oppgaver og ansvar på flere internasjonale arenaer, bl.a. innenfor EUs kulturprogram, EØS-området, Østersjøregionen og UNESCO.

Dette økte internasjonale engasjementet på kunst og kulturfeltet reflekteres i forvaltningen av de ulike ordningene under Norsk kulturråd. Norsk kulturfond har tilskuddsordninger som også går til stimulering av internasjonalt samarbeid. Eksempler på dette er tilskudd til gjestespill fra utlandet i Norge og tilskudd til gjestespill med norske scenekunstgrupper i utlandet. Kunstløftet er en satsning på barn og unge som gir støtte til internasjonal utveksling blant annet gjennom gjes-

tespill og visninger. Det er også en generell tendens at prosjektene som får tilskudd fra Kulturfondet, har elementer av internasjonalt samarbeid. Det kan dreie seg om de basisfinansierte scenekunstgruppene, musikkensembler og musikerordningene.

Norsk kulturråds innsats for å styrke mangfoldet i kunst- og kulturlivet er også vesentlig i et internasjonalt perspektiv. Som rådgiver for staten i kulturspørsmål skal Norsk kulturråd holde seg orientert om initiativ på kulturfeltet på internasjonale arenaer og i andre land, både når det gjelder norske kulturaktørers arbeid internasjonalt, spørsmål som gjelder internasjonale ordninger og så langt som mulig forhold som gjelder kulturpolitikk og kulturfeltet i andre land. Norsk kulturråd skal samarbeide med berørte utenriksstasjoner der det er relevant.

Regjeringen vil

- At Norsk kulturråd, som en av de viktigste forvaltere av støtteordninger i norsk kulturliv og som rådgiver for staten i kulturspørsmål, videreutvikler sin internasjonale kompetanse og rollen som tilrettelegger av internasjonalt kultursamarbeid på sine ansvarsområder.

4.4 Riksantikvaren

Kulturminner og kulturmiljøer representerer viktige ressurser både for kunnskap, opplevelse og bruk. Samlet sett gjør dette kulturminner og kulturmiljøer til viktige goder både i samtiden og for framtiden. Sikring av kulturminner er i dag et globalt anliggende som krever samarbeid over landegrensene. Riksantikvaren er den sentrale institusjonen for kulturminner i Norge. Gjennom sitt internasjonale samarbeid bidrar Riksantikvaren aktivt til å sikre menneskehetens kulturarv, herunder kulturelle rettigheter og kulturelt mangfold. Riksantikvarens tilnærming til det internasjonale samarbeidet bygger på ønsket om gjensidig kunnskapsutvikling, varhet for den politiske betydningen av kulturminner og på den kulturelle selvforståelsen for samarbeidspartnerne. Det internasjonale kulturminnesamarbeidet prioriterer å styrke kulturminneforvaltningen og følge opp forpliktelsene i internasjonale konvensjoner og bidra til at andre land kan gjøre det samme.

Riksantikvaren samarbeider med land i Europa, Sentral-Asia og Afrika i tillegg til internasjonale organisasjoner. Samarbeidet omfatter fag-

lig rådgiving, institusjonelt samarbeid, konvensjonsoppfølging og nettverksbygging. Gjennom internasjonale avtaler og konvensjoner, er Norge forpliktet til å sikre egne kulturminner på en forsvarelig måte og til å hjelpe andre land slik at de kan gjøre det samme. Riksantikvaren har et bredt samarbeid i Europa. Dette omfatter nordisk samarbeid, samarbeid med land rundt Østersjøen og med sentrale europeiske land og institusjoner som Europarådet. Riksantikvaren representerer Norge i Europarådets styringskomité for kultur, kulturarv og landskap (CDCPP) sammen med representanter for Kulturdepartementet og Miljøverndepartementet. Riksantikvaren har et utstrakt samarbeid med Utenriksdepartementet om EØS-midlene. Det pågår også samarbeidsprosjekt om bevaring av kulturarven i Ukraina, Georgia og Uganda. Riksantikvaren er involvert i kulturminneprosjekter i regi av UNESCO og har sentrale oppgaver i oppfølgingen av Verdensarvkonvensjonen.

De norske verdensarvstedene har også et bredt internasjonalt samarbeid. Dette gjelder Bergkunsten i Alta innenfor bergkunst, Vestnorsk fjordlandskap innenfor det marine verdensarvprogrammet og Vegaøyan med andre verdensarvområder, bl.a. samarbeidsprosjekt om næringsutvikling med Portugal/Azorene. I rammen av ICCROM (International Centre for the Study of the Conservation and Preservation of Cultural Property) der Norge er medlem og representeres ved Riksantikvaren, pågår faglig viktig kulturminnesamarbeid og kompetansehevende aktivitet. I samarbeid mellom Riksantikvaren, ICCROM, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet (NTNU), Norsk institutt for kulturminneforskning (NIKU) og med støtte fra Utenriksdepartementet arrangeres Det internasjonale trekonserveringskurset annethvert år. Kurset gir kompetanse til forvaltere over hele verden. Med sin globale deltakelse er kurset i tillegg en svært viktig arena for nettverksbygging. Videre har Norge dyktige eksperter innen fagfeltet som bl.a. brukes av ICOMOS (International Council on Monuments and Sites), en organisasjon som er en sentral fagrådgiver for UNESCO i verdensarvsammenheng.

Regjeringen vil

- Videreføre sin innsats på det internasjonale kulturminnefeltet og bidra med kompetanse der Norge kan gjøre en forskjell.

4.5 Geografisk satsning på Europa, USA og fremvoksende økonomier

Evalueringen av reisestøtteordningen som ble gjennomført i 2012 viser at Europa er det overlegent viktigste nedslagsfeltet for ordningene. Dette er også en indikasjon på hvor norske kunstnere orienterer seg internasjonalt. Det er særlig Tyskland, Storbritannia, Frankrike, Norden og Baltikum norske kunstnere søker seg til ved hjelp av reisestøtten. Også USA og Japan peker seg ut. Tyskland er et viktig marked for alle sjangre, mens USA, Storbritannia og Japan er viktig for musikere, USA for billedkunstnere, Norden og Frankrike for designere, arkitekter og forfattere. Reisestøtten er en indikasjon på hvor etterspørse-len kommer fra og norske kunstners internasjonale engasjement generelt. Regjeringen vil derfor prioritere kultursamarbeidet med disse landene.

Dette er også land som prioriteres i Norges internasjonale forbindelser. Utenrikstjenesten er sterkt representert i hele dette området, enten med egne utsendte medarbeidere med kultursamarbeid som hovedarbeidsfelt og/eller lokalt ansatte medarbeidere med særlig kjennskap til lokale kulturmiljøer og institusjoner.

I arbeidet for å styrke bildet av Norge som nyskapende står også de nye sterkt voksende økonomier frem som særskilt interessante – som Brasil, India og Kina, men også land som Indonesia og Tyrkia, der Norge skal ha et bredt og synlig nærvær. Norges forhold til disse landene omtales også i meldingens del om kulturens plass i det utviklingspolitiske arbeidet, forholdet til Russland omtales også i avsnittet om Nordområdestrategien.

Det er et hovedmål å styrke bildet av Norge som en kreativ, nyskapende og langsiktig samarbeidspartner. Kulturdimensjonen i dette samarbeidet skal være synlig og utgjøre en naturlig del av bildet av Norge i utlandet. De fremvoksende økonomiene vil på sikt få større betydning som arenaer for alminnelig kultursamarbeid. Dette vil bidra til styrking også av norsk kulturliv,

Regjeringen vil

- Særlig legge til rette for kulturarbeid i viktige land som USA, Japan, Tyskland, Storbritannia, Frankrike, Norden og de baltiske landene.
- Legge vekt på kulturdimensjonen i fremvoksende økonomier og andre land av særlig betydning for norske interesser.

4.6 Nordområdene. En utenrikspolitisk kultursatsning

Nordområdene er regjeringens viktigste strategiske satsingsområde i utenrikspolitikken. Et stabilt samarbeidsklima i nord bygger på gode og åpne relasjoner mellom folkene i Barentsregionen. Slike relasjoner bygger på et tett nettverk av kontakter innenfor folk-til-folk samarbeid og kultursamarbeid i regionen. For regjeringen er det derfor viktig å stimulere til kultursamarbeidet i regionen. Den internasjonale kultursatsingen i nordområdene er det fremste eksempel på et utenrikspolitisk motivert kulturinitiativ.

Utgangspunktet for kultursamarbeid i nord er det nettverk av samarbeidsavtaler og prosjekter som de tre nordligste fylker – Nordland, Troms og Finnmark – allerede hadde med regionene i Nordvest-Russland, og samarbeidet mellom fylkene for å fremme folk-til-folk kontakter med Nordvest-Russland. Kulturdimensjonen i Nordområdestrategien kjennetegnes av et samarbeid på norsk side mellom de tre fylkene, Kulturdepartementet, Utenriksdepartementet og Det norske Barentssekretariatet. Formålet for samarbeidet er å sikre veksten i nordnorsk kulturliv slik at en på norsk side kan fylle ambisjonene om å sikre regionale aktiviteter, utvikling og vekst også på kulturfeltene.

Kulturfondet Barentskult ble opprettet i 2007 og er åpent for søkere med tilhold i et av de tre nordligste fylker. De tre fylkene står som eiere av

Boks 4.4

Kulturdepartementet la frem en handlingsplan med det russiske kulturdepartementet om samarbeid i Barentsregionen i 2009. Handlingsplanen legger rammene for det norsk-russiske kultursamarbeidet i regionen. I tråd med planen inngås treårige samarbeidsprogrammer, det gjennomføres årlige norsk-russiske kulturdager, vekselvis i de to land, og det er etablert en nettside med informasjon om det norsk-russiske kultursamarbeidet i regionen på norsk og russisk. De treårige programmene rulleres, slik at ulike temaer vies særskilt oppmerksomhet i programperioden. Gjennomføringen av de årlige kulturdager innebærer årlige konsultasjoner mellom kulturdepartementene og regionale myndigheter om fremdriften i kultursamarbeidet.

Figur 4.3 Compagnie des Quidams: Herbert's dream. Barents Spektakel 2012.

Foto: Mikhail Slavin

fondet. Fondet får i tillegg bidrag fra Kulturdepartementet og Utenriksdepartementet. Barentskult disponerer nå ca. 11 millioner kroner årlig til kulturprosjekter med partnere i Nordvest Russland. Det støttes om lag 40 profesjonelle kulturprosjekter årlig, noe som utgjør ryggraden i det bilaterale kultursamarbeid mellom Nord Norge og Nordvest Russland i Barentsregionen.

Kulturløftet har styrket nordnorsk kulturliv og sikret fremveksten av robuste kulturaktører i Nord. Kultursamarbeidet og folk-til-folk kontaktene i Barentsregionen har vært svært vellykket i regional sammenheng. Det har vært et mål å styrke Nord Norge og Barentsregionen som kunnskapsbase for utviklingen i Nord.

Kulturdimensjonen i nordområdepolitikken som støtter opp om folk-til-folk samarbeidet på tvers av grensene er av interesse for en rekke land i Europa som arbeider med minoritetsproblemer og uløste mellomfolkelige konflikter med lange historiske røtter. Slovakia har eksempelvis innledet et samarbeid med Det norske Barentssekretariatet innenfor EØS-samarbeidet for å identifisere prosesser og teknikker for å bygge ned barrierer knyttet til grenseproblematikk og oppbygging av folk-til-folk kontakter i egen region.

Utviklingen av møteplasser er sentralt i kultursatsingen i Nordområdestrategien. Festivalen

Barents Spektakel kombinert med Kirkenes konferansen og festivalene Nordlysfestivalen og Tromsø Internasjonale Filmfestival, kombinert med konferansen Arctic Frontiers i Tromsø, er eksempler på møteplasser der kultursamarbeidet spiller sammen med den økonomiske og politiske dialogen i regionene. Kulturaktører, lokale myndigheter og departementene samarbeider for å skape arenaer som vekker internasjonal interesse. Media og kulturekspertise fra regionen selv – og fra landene knyttet til Arktisk Råd – er blitt invitert til disse arrangementene. Dette har ført til internasjonal interesse for prosjekttypene. Kulturgruppen Pikene på Broen, som er sentrale i prosjektet i Kirkenes, er involvert i stadig flere større «border crossing» prosjekter ellers i Europa. Den politisk motiverte kultursatsingen i Nordområdene peker dermed utover seg selv til andre regioner med lignende politiske utfordringer eller målsetninger.

I Nordområdestrategien er urfolk en prioritert målgruppe. Opprettelsen av Internasjonalt Samisk Filmsenter og knutepunktstatus til Riddu Riđđu festivalen er eksempler på styrkingen av samiske kulturinstitusjoners internasjonale rolle. Selv om hovedmålet her er regionalt med vekt på samarbeid mellom urfolk på nordkalotten, er urfolksarbeidet av global karakter og omfatter prosjekter som blir dekket over andre midler enn de som er

øremerket «nordområdene». Regjeringen vil videreføre støtten til Riddu Riðđu for å skape et fastere og mer langsiktig samarbeid med urfolksgruppene på Nordkalotten og Internasjonalt Samisk Filmsenters bidrag til å stimulere et bredere internasjonalt filmsamarbeid blant urfolk med sikte på produksjon av spillefilm og dokumentarfilm.

Arbeidet med kulturdimensjonen i Nordområdestrategien har økt kontaktnettet i første rekke til Nordvest Russland de siste 8 årene. Generalkonsulatene i Murmansk og St. Petersburg har økt sin aktivitet på kulturfeltene og etablerer seg som interessante partnere for kultursamarbeidsprosjekter for russisk kulturliv. Opprettelsen av det honorære konsulat i Arkhangelsk styrker det norske nærværet også på kulturfeltene. Regjeringen vil opprettholde satsingen på kulturdimensjonen i nord og bidra til at kompetansen som er skapt i satsingen kan støtte lignende initiativer andre steder i verden.

Regjeringen vil

- Fortsette arbeidet med å styrke kulturens plass i det regionale samarbeidet i Barentsregionen.
- Følge opp den interessen kultursamarbeidet i nord har skapt andre steder i verden i samarbeid med nordnorsk kulturliv.

4.7 Kultur og næring – eksport

Kulturnæringene spiller en stadig viktigere rolle i norsk økonomi. Kulturnæringene er en samlebetegnelse for bransjene musikk, film, foto og spill, TV og radio, arkitektur, design, trykte medier, annonse og reklame, kulturarv og kunstnerisk virksomhet.

På ti år har antallet sysselsatte i kulturnæringene i Norge vokst med 50 prosent og verdiskapningen har steget med om lag 70 prosent. Et utviklingstrekk som har preget kulturnæringene, og som har stor betydning for næringens utvikling og muligheter for eksport, er digitalisering. Digitaliseringen har endret mange kulturprodukter fra å være fysiske gjenstander til å bli immaterielle tjenester. Dette har ført til store endringer for flere av kulturbransjene som musikk, film, dataspill og litteratur.

I Kulturløftet 2 omtales økt satsning på næringsutvikling og eksport innen kulturnæringene. Det finnes flere organisasjoner som arbeider for å fremme norsk kultur – herunder norsk kultureksport – internasjonalt. Innovasjon Norge

er imidlertid det viktigste virkemidlet for økt satsning på eksport, herunder kulturnæringene.

Innovasjon Norge er styrket med 8 millioner kroner i 2013 for, gjennom sine distriktskontorer i Norge og sine kontorer ute i over 30 land, å styrke arbeidet med å gi råd og bistand til små og mellomstore bedrifter med internasjonale vekstambisjoner. Dette vil også kunne styrke kulturnæringene. Gjennom Innovasjon Norge kan kulturbedrifter få tilgang til viktig informasjon om utenlandske markeder. Innovasjon Norge kan også gi praktisk assistanse som kan avlaste små bedrifter med liten egenkapasitet.

Nærings- og Handelsdepartementet og Utenriksdepartementet stiller dessuten årlig midler til disposisjon for næringslivsaktiviteter ved utenriksstasjonene (hhv. 10,5 millioner og 5 millioner kroner i 2013). Disse midlene blir også benyttet til fremme av norske kulturnæringer. Målet er å bidra til å samordne og styrke den samlede og langsiktige offentlige innsatsen for å øke norsk eksport og fremme norske næringsinteresser i utlandet.

Det vises for øvrig til regjeringens kulturnæringsplan der eksport og internasjonalisering er nærmere omtalt.

4.8 Reisestøtteordningene

Utenriksdepartementet har siden 2003 delegert midler til søknadsbasert reisestøtte til norske kulturutøvere med oppdrag i utlandet gjennom de 7 ulike, kunstfaglige organisasjonene Music Norway (t.o.m. 2012 gjennom Stiftelsen Norsk Musikkinformasjon) – musikk, Danse og Teatersentrum – scenekunst, Office for Contemporary Art Norway – billedkunst, NORLA – litteratur, Norsk Form – arkitektur og design, Norsk Filminstitutt – film og Norske Kunsthåndverkere – kunsthåndverk. Bakgrunnen for å legge reisestøtten til de ulike organisasjonene var å profesjonalisere tildelingsarbeidet. Reisestøtteordningen skal bidra til at norske kunstnere som oppnår å bli engasjert ved utenlandske scener og arenaer er i stand til å gjennomføre engasjementet. Reisestøtteordningene kan ikke benyttes av kulturinstitusjoner som får sin drift hovedsakelig dekket over statsbudsjettet.

Det er også reisestøtteordninger til utviklings-samarbeid på områdene musikk, scenekunst, arkitektur og design, litteratur og billedkunst, men her skal støtten finansiere reiser som har den utviklingspolitiske målsetningen å styrke kultursektoren i de land det reises til. For tiltak med utviklingspolitiske siktemål kan midlene også brukes til reisestøtte fra utlandet til Norge.

Boks 4.5

Norwegian Jazz Launch har eksistert siden 2004 ledet av Norsk Jazzforum. Gjennom flerårig støtte til utvalgte musikere har samarbeidet med organisasjonene og deres nettverk på den ene siden og utøveren/management på den annen, gitt mulighet for flerårig, målrettet presentasjon i utlandet. Ordningen har vært medvirkende til at mange av våre fremste utøvere i dag er godt etablert i Europa. Dette gjelder både yngre talenter som har fått en internasjonal karrierestart og etablerte musikere som har konsolidert sin stil gjennom lanseringsprogrammet.

I 2012 ble det utbetalt NOK 12 062 000 til samarbeid med industrialiserte land og NOK 2 790 000 for å styrke utviklingspolitiske prosjekter.

På oppdrag av Utenriksdepartementet fremla Telemarksforskning i 2012 en evaluering av ordningen, begrenset til samarbeidet med industrialiserte land. Evalueringen konkluderte med at Utenriksdepartementets og forvalterorganisasjonenes arbeid med ordningen «i all hovedsak er av god kvalitet», avtaleverket «ser ut til å være relativt velfungerende» og «armlengdes avstand»-prinsippet «ser ut til å være godt ivaretatt».

Reisestøtten kan benyttes til å gjennomføre engasjementer som i hovedsak ses enkeltvis, selv om de fleste kunstnere søker i flere omganger og til flere engasjementer. Det er imidlertid også behov for å kunne satse på flerårig internasjonalt arbeid for enkeltkunstnere. Utenriksdepartementet har derfor enkelte satsninger, til nå hovedsakelig innenfor musikk, der kunstneres satsninger følges over to-tre år.

Regjeringen vil

- Fortsette arbeidet med reisestøtteordningen og videreutvikle ordningen i samråd med kulturlivets organisasjoner.
- Utvide satsingen på flerårige støtteprogrammer for enkeltkunstnere/ensembler.

4.9 Presse- og ekspertreiser

Det er en viktig målsetning for regjeringens internasjonale kultursatsing å gjøre norsk kunst og

Boks 4.6 Øyafestivalens internasjonale program

Øyafestivalen har vokst til å bli en av våre viktigste musikkfestivaler, ikke minst rettet mot internasjonal bransje. Festivalens internasjonale program har støtte fra UD.

I 2012 hadde det internasjonale programmet 188 deltagere fra utlandet hvorav 57 fikk dekket reise/opphold, invitert etter forslag fra festivalen og utenriksstasjoner. Både presse og bransjerepresentanter deltok.

I de siste årene har det vært klar vekst i antall bransje- og presserepresentanter som kommer på egen regning og festivalen får dekning i viktige pressekanaler for musikk.

Flere norske artister har fått tilbud om turneer, festivaler og enkelt-konsserter i kjølevannet av festivalen.

kultur kjent i internasjonal presse og for sentrale institusjoner og enkeltpersoner i utlandet. Dette skal stimulere interessen for norsk kultur og norske kunstnere i utlandet og øke de internasjonale arbeidsmulighetene for norske utøvere. Utenriksdepartementet finansierer derfor et omfattende besøksprogram for presse, kulturinstitusjoner og individuelle aktører. Flere hundre besøk gjennomføres årlig av utenlandsk kulturpresse og utenlandske kunstfaglige ressurspersoner. Årlig inviterer UD rundt 400 pressefolk og et tilsvarende antall eksperter til Norge. Ca. 70 % interessert av reisene har kultur som tema.

Presse- og ekspertreisene skal bidra til å øke interessen for og etterspørsel etter norske kulturtrykk ute. Besøksprogrammer organiseres både på utenriksstasjonene, av de kunstfaglige organisasjoner og av andre sentrale kunstmøteplasser i Norge, herunder den rike flora av festivaler på alle kunsthelt. Gjennom besøksordningene skapes møteplasser for alle sjangre der norske utøvere gjennom presse- og ekspertordningene kan bli kjent for nøkkelpersoner i relevante utenlandske miljøer.

Utvalg og ivaretagelse av internasjonale gjester et viktig arbeid. Festivaler, andre inviterende institusjoner og utenriksstasjonene samarbeider om dette. Utenriksstasjonene bidrar med innsikt i viktige miljøer på stedet som kobles med de miljøer som allerede er kjent for de ulike festivaler og institusjoner.

Boks 4.7

Stokkes tripp-trapp stol ble et synlig innslag på MoMAs store barnedesign-presentasjon i New York høsten 2012. Stolen kom med etter at kuratorene fra museet ble invitert til Norge som ledd i arbeidet med utstillingen og møtte designer Petter Opsvik under sitt Norges-besøk. Besøket var initiert av generalkonsulatet i New York og tilrettelagt av Norsk Form.

Mens institusjoner i Norge kan søke om bidrag til å hente nøkkelpersoner til Norge, skal utenriksstasjonene på sin side ta initiativ til at viktige institusjoner og arenaer i vertslandet er kjent med norske utøvere, relevante institusjoner og arenaer i Norge slik at norske aktører blir kjent som relevante samarbeidspartnere. Utenriksstasjonene arbeider derfor systematisk for å identifisere viktige partnere som bør inviteres til Norge og de arenaer i Norge som bør delta under et besøk. Arbeidet gjøres i tett dialog med nøkkelinstitusjoner og – personer i Norge. De kunstfaglige organisasjonene er de viktigste tilretteleggere på norsk side, i samarbeid med kunstnere og andre institusjoner.

Ekspert- og presseprogrammene bidrar til å øke bredden i norsk kulturlivs og utenriktjenestens kontakter til kulturlivet ute og øker antallet engasjementer utenlands. Dette øker igjen antallet søknader til reisestøtteordningene, der det er et krav at søker er etterspurt ute gjennom invitasjon fra en etablert arrangør eller institusjon. Det er mange eksempler på at norske kunstners gjestespill ute er muliggjort gjennom dette arbeidet.

Regjeringen vil

- Satse videre på presse- og ekspertprogrammer for å stimulere den internasjonale interessen for norsk kunst og kulturliv.

4.10 Mentorordninger

Det er krevende å oppnå en varig internasjonal posisjon i kunsten. I tillegg til kunstnerisk kvalitet og gjennomslagsevne, har også kunstnere og støtteapparat behov for spesifikk innsikt i hvordan kunst- og kultursektorer i andre land fungerer og hva som skal til for å etablere seg internasjonalt. Regjeringen ønsker derfor å få etablert en mentorordning som kan stimulere kompetanseutvikling og bedre resultater for nye norske aktører i internasjonal kulturproduksjon. Ordningen skal utvikles i samarbeid med relevante aktører i kultursektoren og utvalgte ressurspersoner som har internasjonal erfaring og kunnskap. Det skal identifiseres konkrete og gjennomførbare pilotprosjekter for en slik ordning for kulturlivet. Mentorordningen skal sikre kompetanseoverføring mellom etablerte og nye aktører og åpne for tettere samarbeid, spesielt innenfor kommersielle deler av kulturlivet. I utgangspunktet forutsettes ordningen å være selvfinansierende med potensial for inntjening for begge parter. Innledende diskusjoner med de syv forvalterne av reisestøtteordningene tyder på særlig interesse innen felt som musikk, litteratur og scenekunst.

Regjeringen vil

- Identifisere konkrete pilotprosjekter for mentorordninger i samarbeid med etablerte ressurspersoner og relevante aktører i kultursektoren.

5 Kultursamarbeid i multilateral sammenheng

Tilrettelegging for internasjonal kulturvirksomhet skjer også gjennom multilateralt samarbeid på regionalt og globalt nivå, i Norden, Europa og globalt. Det foregår også tosidig samarbeid innenfor rammen av multinasjonale avtaler. Eksempler her er samarbeidsprosjekter innenfor nordisk samarbeid og i EØS (se under).

5.1 Nordisk ministerråd

Regjeringen ønsker å bidra til å styrke det nordiske kultursamarbeidet. Nordisk ministerråd er en sentral aktør i dette arbeidet. Kunst og kultur utgjør hjørnesteinen i det fellesskapet som binder landene sammen. I global sammenheng er de nordiske landene hver for seg små. Sammen utgjør de til gjengjeld en region på 25 millioner mennesker som har et sterkt og omfattende verdifelleskap med dype kulturelle røtter. En rekke felles trekk – noen grunnbetingelser – setter rammen rundt felles nordiske verdier som demokrati, tillit, toleranse og inkludering. Samarbeidet er politisk, økonomisk og kulturelt forankret og er en viktig arena for europeisk og internasjonalt samarbeid. Det nordiske fellesskapet arbeider for et sterkt Norden i et sterkt Europa. Det nordiske samarbeidet skal styrke nordiske og regionale interesser og verdier i en global verden. Felles verdier landene i mellom bidrar til å styrke Nordens stilling som en av verdens mest innovative og konkurransekraftige regioner.

En ny strategi for det nordiske kultursamarbeidet trer i kraft fra 2013 og legger til rette for et dynamisk og framtidsrettet samarbeid. Det legges opp til at kulturområdet i større grad bidrar aktivt til samfunnsutviklingen i de nordiske landene. Kulturfeltets kompetanse og potensial understrekes. Norden skal profilere seg som en bærekraftig og kreativ region. Det nordiske samarbeidet skal bidra til åpenhet og inkludering og speile mangfoldet i det nordiske fellesskapet. Barn og unge har en viktig plass i det nordiske kultursamarbeidet. De nordiske landene har et felles syn på barn og unge og erkjenner barns og unges rettigheter og muligheter til innflytelse over sine egne liv. Det

nordiske kultursamarbeidet skal utnytte ny teknologi i arbeidet med å verne om ytrings- og pressefriheten og sikre tilgangen og kjennskapen til nordisk kunst og kultur.

5.2 Europarådet

Europarådet fremmer demokrati, rettsstaten og respekt for menneskerettigheter i de 47 medlemslandene. Disse verdiene fremmes gjennom mellomstatlig samarbeid innen flere politikkområder, inkludert kulturpolitikk. Det er i norsk interesse at Europarådet lykkes med å bidra til økt toleranse og et godt samarbeidsklima i Europa, og regjeringen er opptatt av å støtte opp under Europarådets arbeid med å utvikle mellomkulturell forståelse. Formålet med kultursamarbeidet i Europarådet er å styrke kunnskapen, forståelsen og respekten for det kulturelle mangfoldet i Europa og å jobbe for økt kulturelt samarbeid på tvers av landegrensene. Til grunn for det europeiske kultursamarbeidet ligger blant annet Kulturkonvensjonen fra 1954 og Faro-konvensjonen fra 2005. Gjennom Kulturkonvensjonen oppfordres medlemslandene til å verne om den rike kulturarven og å behandle hver nasjons kulturarv som en del av en bredere europeisk kulturarv. Kulturkonvensjonen har vært og er et viktig grunnlag for gjensidig forståelse og respekt for det kulturelle mangfoldet i Europa. Faro-konvensjonen om kulturminnes rolle i samfunnet tar utgangspunkt i menneskers rett til kulturarv, rett til å tolke egen historie og det som ses på som egne kulturminner. I konvensjonen demonstreres det flerkulturelle Europas felles eierskap til en rekke kulturminner og nødvendigheten av å ha respekt for andres tolkning av en kulturarv. Konvensjonen er et viktig steg for en ny, fredsskapende og konfliktforebyggende måte å håndtere kulturminner på. Minoriteters rett til egen kulturarv blir understreket og knytter dermed kulturminnevernet opp til menneskerettighetene. Styringskomiteen for kultur, kulturarv og landskap (CDCPP) fører tilsyn med Europarådets arbeid på dette feltet. CDCPP er et viktig rådgivende organ for Europarådets

ministerkomite. I 2008 vedtok ministerkomiteen en erklæring og en hvitbok om interkulturell dialog som legger vekt på verdien av interkulturell dialog og kompetanse som grunnlag for fred og bærekraftig utvikling i Europa og naboregionene og i internasjonale sammenhenger. Norge følger opp målsettingene i hvitboken gjennom Wergelandsenteret i Oslo. Norge har sluttet seg til Europarådets utvidede delavtale om europeiske kulturveier, hvor målet er å fremme felles europeisk identitet og kulturarv samt å videreutvikle forbindelsene innad i Europa og med andre land og naboregioner. Norge er representert i delavtalens styringsgruppe ved Norsk kulturråd. Pilegrimsleden fra Oslo til Nidaros er godkjent som Europeisk Kulturvei. Regjeringen har etablert et nasjonalt pilegrimssenter i Trondheim som er tilknyttet Riksantikvaren. Flere departementer har samarbeidet om en Nasjonal Pilegrimsstrategi. Gjennom denne uttrykkes en ambisjon om at statusen som Europeisk Kulturvei kan utnyttes til å nå fram med informasjon i internasjonale nettverk og til å etablere møteplasser for kompetanseutvikling.

5.3 EØS-finansieringsordningene

EØS-midlene er Norges, Islands og Liechtensteins bidrag til utjevning av økonomiske og sosiale forskjeller i Europa. Midlene skal også brukes til å styrke de bilaterale relasjonene mellom giver- og mottakerlandene. Til sammen 15 land i Sentral- og Sør-Europa får støtte til prosjekter innenfor områder som miljøvern, folkehelse, forskning, kulturarv og kulturutveksling. Formålet med kulturprogrammene i EØS-finansieringsordningen er å styrke europeisk kulturarv, kulturelt mangfold og dialog i Europa. Midlene skal særlig bidra til økt forståelse for minoriteters kulturarv og fremme av kunnskap om hverandres kultur. EØS-midlenes kulturutvekslingsprogrammer gir norske kulturaktører historisk store muligheter for internasjonalt samarbeid med kulturaktører fra de ti mottakerlandene som har valgt dette programområdet, både innenfor kunstnerisk produksjon og utvikling, og kompetanseutvikling og erfaringsutveksling.

I perioden 2009–2014 ble det etablert nye kulturutvekslingsprogrammer på til sammen 26 millioner euro i ti land. Norsk kulturråd og Riksantikvaren er involvert som programpartnere i henholdsvis seks og fem av disse landene, og samarbeider med mottakerlandenes myndigheter om å utvikle de nye programmene. Ambassaden i

Madrid er kontaktpunkt for det spanske programmet. Polen, Romania og Tsjekkia er de største mottakerlandene. Kulturprogrammene i EØS-finansieringsordningen er bredere omtalt i *Meld. St. 20 (2011–2012) EØS-midlene. Solidaritet og samarbeid i Europa*.

5.4 EUs kultur- og medieprogrammer

Med grunnlag i EØS-avtalen kan Norge delta i EUs programmer. Gjennom programmene får vi tilgang til kunnskap og metodeutvikling. Programmene spiller en viktig rolle i politikktutviklingen i EU og er derfor en sentral kanal for norske myndigheter og aktører.

Norge har siden 1996 deltatt i EUs kultur- og medieprogrammer. I dag deltar Norge i programmet Kultur 2007 sammen med EUs 27 medlemsland, Island, Liechtenstein og EU-kandidatlandene. Programmet bidrar til et felles europeisk kulturområde gjennom å støtte samarbeidsprosjekter som sprer kunst og kulturuttrykk og utvikler samarbeid mellom kunstnere, kulturarbeidere og kulturinstitusjoner i landene. Programmet skal også styrke samhandlingen mellom kulturoperatører.

Norsk kulturråd er det nasjonale kontaktpunktet for programmet. I 2011 deltok 14 norske kulturaktører i samarbeidsprosjekter som ble støttet av programmet.

Norge har deltatt i EUs rammeprogrammer for media siden EØS-avtalen ble inngått og deltar for tiden i MEDIA 2007. Hovedformålet med programmet er å styrke den europeiske film-, fjernsyns-, video- og multimedieindustriens konkurranseevne på det internasjonale markedet. Det er i norsk interesse å medvirke til utviklingen av internasjonalt og europeisk kultursamarbeid, og det er forventning om at norsk deltakelse i MEDIA 2007 med nettverksbygging over landegrensene kan medvirke til å styrke den økonomiske og faglige utviklingen i den norske filmsektoren.

Norsk filminstitutt er det nasjonale kontaktpunktet for MEDIA 2007 (MEDIA Desk Norge). I perioden 2011–2013 deltar Norge også i EUs MEDIA Mundus-program som har til formål å fremme samarbeid mellom den europeiske filmindustrien og aktører i tredjeland og å bringe større kulturelt mangfold til det europeiske og internasjonale filmmarkedet.

Høsten 2011 la Europakommisjonen fram sitt forslag til et nytt kombinert kultur- og mediaprogram kalt Creative Europe for budsjettperioden 2014–2020. Det nye programmet vil blant annet ha

som mål å hjelpe kultursektoren til å bidra til å nå Europa 2020-strategiens mål om kunnskapsbasert, innovativ og bærekraftig vekst i Europa. Der-som forslaget blir vedtatt, vil det innebære en bud-sjettmessig styrking av både kultur- og mediastøt-teordningene og en egen nysatsing på kulturnæ-ringer. Dette vil kunne komme norske kunstnere og institusjoner til gode.

5.5 Globale konvensjoner

UNESCO er FNs særorganisasjon for utdanning, vitenskap, kultur og kommunikasjon. UNESCO utvikler og fremmer universelle prinsipper og nor-mer, basert på felles verdier, for å møte utfordrin-ger innen organisasjonens ansvarsområder. UNESCO har en viktig rolle når det gjelder utvik-ling og oppfølging av normative instrumenter. På kulturområdet er det flere sentrale konvensjoner som har global relevans og er viktige både for industriland og utviklingsland.

Norge har ratifisert flere UNESCO-konvensjo-ner som omhandler kultur. *Konvensjonen for vern av kulturarv i væpnet konflikt (Haag-konvensjonen av 1954)*, med tilleggsprotokoll av 1999, *Konven-sjonen om ulovlig import, eksport og overføring av eiendomsrett til kulturgjenstander (1970)*, *Konven-sjonen for vern av verdens kultur- og naturarv (1972)*, *(Verdensarvkonvensjonen)*, *Konvensjonen for vern av den immaterielle kulturarven (2003)*, *Konvensjonen for vern og fremme av et mangfold av kulturuttrykk (2005)*. 1970-konvensjonen må sees

i sammenheng med UNIDROIT-konvensjonen av 1995, som gjelder tilbakelevering av stjalne og ulovlige utførte kulturgjenstander. Konvensjo-nene er normgivende for handling og etterlevelse nasjonalt og forplikter statspartene til å samar-beide internasjonalt. Konvensjonene er viktige også i kultursamarbeidet med utviklingsland, se del II.

Ulovlig handel med kunst- og kulturgjenstan-der er en type grenseoverskridende kriminalitet som representerer store utfordringer både for opprinnelsesland, transitt- og mottakerland. Effek-tive tiltak fordrer informasjonsutveksling og inter-nasjonalt samarbeid. Generelt anses ulovlig han-del med kunst- og kulturgjenstander å være et økende problem. Særlig sårbare er land i de områ-der av verden som preges av krig og krise, men også Norge og andre vestlige land er utsatt for kunst- og kulturkriminalitet. Systematisk ødeleg-gelse av viktige kulturminner er et økende pro-blem. Det gjelder også ulovlig handel med kunst- og kulturgjenstander. Særlig sårbare er land i de områder av verden som preges av krig og krise, men også i Norge er det registrert en økning i kunst- og kulturkriminalitet. Ulovlig handel med kulturgjenstander er omtalt i meldingens del II, under 9.3 Kulturarvens rolle.

Det er utarbeidet en strategi for norsk UNESCO-arbeid for perioden 2009–2013. Arbeid for kultur for utvikling, herunder vern og fremme av kultur- og naturarv, er den sentrale prioriterin-gen for kulturområdet.

6 De enkelte kulturområdene

Innledning

Graden av internasjonal aktivitet, og hvilken form og hvilket formål denne aktiviteten har, varierer fra kulturområde til kulturområde. Også innenfor hvert enkelt område er det variasjon i samarbeidsformer, siktemål osv. Dette betyr at aktørene møter forskjellige utfordringer, og det må tas høyde for dette i den offentlige tilretteleggingen. For å sikre et best mulig grunnlag for et godt og langsiktig tilretteleggingsarbeid, ser regjeringen behov for å få styrket kunnskapsbasen om internasjonal kulturaktivitet i samarbeid med relevante kulturaktører og forskningsmiljøer.

Dette kapitlet belyser hvordan satsingen på internasjonal aktivitet på områdene litteratur, scenekunst, film, dataspill, musikk, visuell kunst (herunder billedkunst, kunsthåndverk og arkitektur og design), museum, arkiv og bibliotek har utviklet seg siden 2005, og peker på noen hovedutfordringer innen hvert enkelt område.

Regjeringen vil

- Styrke kunnskapsgrunnlaget om internasjonal kulturaktivitet i samarbeid med relevante kulturaktører og forskningsmiljøer.

6.1 Litteratur

Regjeringens overordnede målsetting for litteraturfeltet er å sikre nyskaping, bredde og spredning av norsk fag- og skjønnlitteratur. De viktigste virkemidlene er innkjøpsordningene under Norsk kulturråd, fastpris på nye bøker, momsfrirket, samt tilskudd til formidlings- og lesetiltak og oversettelse av norsk litteratur. Tilskudd til litteraturformål har økt med 75 prosent siden 2005, fra 120 til 210 mill. kroner. Fastpris på nye bøker og momsfrirket for papirbøker er indirekte virkemidler som ikke har noen post på statsbudsjettet.

Norsk litteratur blir i dag oversatt til stadig flere språk. Siden 2004 har antall utgivelser økt fra ca. 30 språk til dagens nivå på 45 – 50. En rekke forfattere har oppnådd gjennombrudd med inter-

nasjonale priser og salgssuksesser. Norge nyter godt av en langsiktig satsing på litterær kvalitet innenfor alle sjangre, utvikling av internasjonale muligheter for forfatterskap over år, godt nettverk av oversettere og profesjonalisert rettighetssalg.

Det er en klar sammenheng mellom satsingen på bredde og kvalitet i nasjonale ordninger og norsk litteraturs posisjon i utlandet. Blant annet administrerer Norsk kulturråd innkjøpsordningene og produksjonsstøtteordninger på litteraturfeltet som skal bidra til disse målsetningene.

En rekke faktorer og sentrale aktører er grunnlaget for at litteraturen når ut over Norges grenser. Oversetterstøtten er per i dag det sentrale og mest effektive virkemidlet som direkte stimulerer til utgivelse av norsk litteratur på flere språk. Utenlandske forlag kan søke støtte gjennom NORLA (Norwegian Literature Abroad) og motta inntil 50 pst. av kostnadene dekket gjennom denne produksjonsstøtten. Oversetterstøtten har økt fra 2,8 til 5,0 mill. kroner siden 2005, og det er gitt støtte til 2247 utgivelser på 60 språk. NORLAS totale budsjett har økt fra 7,2 mill. til 12,3 mill. kroner, altså med 72 pst. siden 2005.

Oversettelsesstøtten er bærebjelken i norsk litteratureksport og må prioriteres for å holde tritt med etterspørselen. Norsk litteratur skal ha stort nedslagsfelt på store språk som engelsk, spansk, fransk, tysk og russisk. For å stimulere utenlandske forlag til å satse ytterligere på norsk litteratur, vil regjeringen videreføre støtten til prøveoversettelser, primært til engelsk som er en døråpner til flere andre språk.

NORLA forvalter Utenriksdepartementets støtteordning til reise og opphold for forfattere som blir invitert til utenlandske festivaler og lanseringer. Reisestøtten stimulerer direkte til at norske forfattere kan delta på utenlandske arenaer, møte leserne i utlandet og fremme boksaltet i utlandet. Invitasjon av presse og fagbesøk til norske festivaler, konferanser og møte med forlagsbransje, er også et av Utenriksdepartementets viktigste virkemidler til å knytte gode kontakter i utlandet. I dette arbeidet er norske utenriksstasjoner viktige samarbeidspartnere. Litteraturfestivalen på Lillehammer er én viktig arena for dette

Boks 6.1 Salon du Livre i Paris

Om lag 40 forfattere fra Norden var invitert til hovedprogrammet under bokmessen Salon du Livre i Paris i 2011. 11 av dem var norske og ytterligere fem deltok i et tilleggsprogram. Den norske satsingen ble gjennomført i tett samarbeid mellom ambassaden i Paris og NORLA og omfattet utover selve messedeltagelsen, pressebesøk og forlagsbesøk fra Frankrike til Norge i forkant av bokmessen.

Deltagende forfattere fra Norge representerer alt fra krimlitteratur til brede slektsportretter, språkekspesimenter, bøker for barn, og det deltok også forfattere med norsk og samisk som skriftspråk. NORLA registrerte 265 oversettelser av norske bøker til fransk i perioden 2004–2010, med et kraftig økende antall hvert år.

Boks 6.2 Nordisk stand og program på Leipziger Buchmesse i mars 2012

Bokmessen i Leipzig er den største publikumsmessen for litteratur i Tyskland med over 150 000 besøkende over fem dager. Den nordiske standen er blant de mest besøkte. Det ble særlig fokusert på barn, ungdom og utdanning, som var fokusområde for bokmessen. Totalt 31 forfattere og fagpersoner fra Norden og tre fra Tyskland deltok i over 70 arrangementer hvorav 29 for barn/ungdom. Arrangementene fant sted på den nordiske standen innenfor rammen av lesefestivalen «Leipzig liest» andre steder på messen og på skoler, biblioteker og museer i Leipzig.

arbeidet. Det gis også støtte til festivaler og andre møteplasser som styrker internasjonal dialog, ytringsfrihet og menneskerettigheter.

Oversettere av norsk litteratur er blant de viktigste agenter for litteraturen og tar ofte initiativ til at nye bøker kommer ut på andre språk. Kvaliteten i oversettelsene er et vesentlig bidrag til at norsk litteratur når ut. Det er derfor viktig å styrke rekruttering av oversettere og oversetternes muligheter for videreutvikling av egen kompetanse ved reisestøtte, seminarer og opphold i Norge.

Utenriksstasjonene arrangerer jevnlig oversetterseminarer for oversettere, forleggere og studenter i samarbeid med NORLA. Den konkrete målsettingen med seminarene er å skape en interessant plattform for utenlandske forlag og norske agenter, samt gi faglig påfyll og bedre nettverk for etablerte og nye oversettere. Tema kan være sakprosa, barnelitteratur, oversetterens verktøykasse, juss for oversettere og skråblikk på norsk samtidslitteratur. Regjeringen har i samråd med NORLA tatt initiativ til å arrangere en større konferanse for oversettere av norsk litteratur i Norge i 2014.

Regjeringen er positiv til initiativet som er tatt for å opprette en database over norsk litteratur utgitt i utlandet. Dette vil gi en samlet oversikt og ha betydning for arbeidet med litteratureksport. Nasjonalbiblioteket skal administrere databasen.

Tilbud om studier i norsk og skandinavisk språk og litteratur ved læresteder i utlandet har stor betydning for oversettelse av norsk litteratur i utlandet. Ordningen for norgeskunnskap i utlandet, som forvaltes av Senter for internasjonalisering av utdanning (SIU) på vegne av Kunnskapsdepartementet, bidrar til å profilere Norge i utlandet gjennom samarbeid med utenlandske høyere læresteder som tilbyr undervisning i norsk språk og kultur. Ordningen omfatter støtteordninger for universiteter og høyskoler som tilbyr undervisning i norske emner, stipend til studenter som ønsker feltarbeid i Norge og utenlandslektorordningen, som gir finansiell støtte til lektorer i norsk språk ved enkelte navngitte læresteder i utlandet.

Utover dette mottar en rekke læresteder i utlandet bokpakker fra Kulturrådets innkjøpte bøker. Bøkene er et viktig grunnlag for utdanning og rekruttering av oversettere av norsk litteratur. Regjeringen tar sikte på å videreføre denne ordningen i en revidert og mer målrettet form.

Regjeringen vil videreføre et effektivt virkemiddelapparat for litteratureksport. Det skal satses på nyskaping av litteratur og utvikling av nye forfatterskap. Oversettelse av bredelitteraturen vil fremdeles være hovedtilnærmingen, men det vil også kunne gis en mer spisset, langsiktig støtte til internasjonal utvikling av utvalgte norske forfatterskap med stort eksportpotensial. Forfatterskap som fremstår som fyrtårn for norsk litteratur vil kunne skape veier for flere forfattere ute. Markedsstøtte vil kunne være et ekstra incitament til samarbeid for utenlandske forlag. Regjeringen

Boks 6.3

Karl Ove Knausgaards romanverk *Min Kamp* gjør stort inntrykk i mange språkområder.

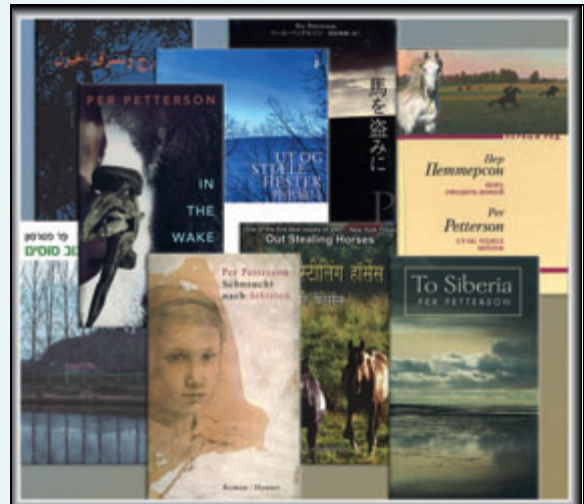
«Are there serious contemporary writers who remind us of our mortality? The forty-three-year-old Norwegian novelist Karl Ove Knausgaard is certainly one.» James Wood, *The New Yorker*

Britiske kritikere er begeistret: «Den beste boken jeg har lest i år er Karl Ove Knausgaards *A Death in the Family*, faktisk fortsetter jeg å lese den med jevne mellomrom», skriver Rachel Cusk i *The Guardian*. I *The Observer* begrunner Stuart Evers valget slik: «Denne skildringen av en families oppløsning er en av de mest kraftfulle tekstene jeg har lest på årevis.»

mener det er viktig med økt kontakt med utenlandske forlag og media og satsing på Norge som fokusland på store internasjonale bokmesser.

Regjeringen vil

- Videreføre arbeidet med å øke norsk litteraturs eksport i årene framover gjennom eksisterende virkemidler.
- Arbeide for at norsk litteratur skal ha et størst mulig nedslagsfelt på verdensspråkene.
- At Norge skal være kjent for litteratur av høy kvalitet i alle sjangre.
- Støtte bransjens ønske om å gi markedsstøtte til utenlandske forlag som vil utgi norsk litteratur og fremme utvalgte forfattere med et stort eksportpotensial.
- Legge til rette for en styrket rekruttering av oversettere av norsk litteratur, bl.a. gjennom reisestøtte, seminarer og opphold i Norge.
- Videreføre støtten til prøveoversettelser, primært til engelsk, som er en døråpner til flere andre språk.
- Videreføre ordningen med bokpakker innkjøpt av Kulturrådet til læresteder i utlandet i en revidert og mer målrettet form.
- Arrangere en internasjonal konferanse for oversettere av norsk litteratur i Norge i 2014 i samråd med NORLA.

Figur 6.1

Boks 6.4

Internasjonal presse skriver om Per Pettersons bok *Ut og stjele hester* – nå oversatt til mer enn 47 språk:

«Readers feel the snow-covered countryside and scent of new-felled cedar as keenly as the writer clearly did. This stunning novel will tell you more about the Norwegian countryside and psyche than the most enthusiastically well-informed guidebook»
(*The Telegraph*)

«Novelist Per Petterson's deeply atmospheric writing about his native Norway has rightfully won him numerous critical awards...The bleak subject matter is elevated by the poetry of Petterson's writing, and the quietly unfolding plot acts as a vehicle for his vivid descriptions of the country.»

(*Sunday Telegraph*)

6.2 Scenekunst

De kulturpolitiske målene for scenekunstfeltet er å ha et profesjonelt tilbud av teater-, opera-, danseforestillinger og andre scenekunstuttrykk over hele landet, høy kvalitet gjennom utvikling og fornyelse, nå hele befolkningen, større mangfold og effektiv ressursutnyttelse.

I statsbudsjettet for 2013 er det bevilget vel 1,8 mrd. kroner til scenekunstformål under Kulturde-

partementets budsjett, en økning på tilnærmet 95 pst. fra 2005. Bevilgningene nyttes til den statlige virksomheten Riksteatret, fire nasjonale institusjoner innen teater og ballett, tretten regionale-/landsdelsinstitusjoner, én knutepunktinstitusjon, syv region- og distriktsoperatiltak, programmerende scener og en rekke andre faste tiltak. Avsetningen skal også nyttes til scenekunst under Norsk kulturfond som gir tilskudd til produksjon og formidling av scenekunst i regi av et stort antall grupper og ensembler utenfor det institusjonaliserte feltet.

Flere institusjoner på scenekunstheltet samarbeider internasjonalt gjennom deltakelse i europeiske og nordiske samarbeidsprosjekter, nettverk og utviklingsprosjekter i form av internasjonale gjestespill, oppsetting av utenlandsk dramatikk, utveksling av regissører, koreografer, scenografer og annen kunstnerisk kompetanse. Institusjonene på scenekunstheltet er en sammensatt gruppe med ulike ambisjoner og forutsetninger for internasjonalt samarbeid. Mens enkelte er konsentrert om sitt publikum i Norge, er internasjonal formidling en viktig del av virksomheten for andre.

Det er likevel de prosjektbaserte sceniske gruppene som preger den internasjonale scenen. Styrking av den statlige støtten til produksjon og formidling av fri scenekunst har vært en viktig forutsetning for økt internasjonalisering. En målbevisst internasjonal satsing på det frie scenekunstheltet på 2000-tallet har gjort norske scenekunstaktører merkbart mer interessante som samarbeidspartnere i utlandet.

De programmerende scenene, BIT Teatergarasjen, Teaterhuset Avant Garden, Black Box Teater og Dansens Hus, co-produserer forestillinger og inviterer norske og utenlandske kompanier til å spille på sine scener. Det er stor internasjonal interesse for det som skjer på de programmerende scenene i Norge og de presenterer et høyt antall internasjonale gjestespill og co-produksjoner hvert år. De programmerende scenene har på denne måten opparbeidet seg kompetanse og nettverk som er av betydning for hele det norske scenekunstheltet.

Det er summen av initiativ og strategier som har fått frem den store interessen for den prosjektbaserte scenekunsten i utlandet. Det er en styrke at internasjonalisering av scenekunstheltet pågår i mange nettverk og sammenhenger samtidig – hos kunstnere og kompanier, på festivaler og gjennom de programmerende scenene.

Dans og andre fysiske scenekunstuttrykk har ofte et sterkere potensial for internasjonal samarbeid og produksjon og formidling enn scenekunstuttrykk

som er tekstlig basert. Carte Blanche, Norges nasjonale kompani for samtidsdans, har som mål å være et ledende og synlig dansekompani på den internasjonale dansescenen. De er i en særstilling med et stort antall forestillinger internasjonalt. Etableringen av Dansens hus og fremveksten av nye regionale arenaer for formidling av dans har også gjort det enklere å realisere nye produksjoner og gjestespill gjennom kunstnerisk og økonomisk co-produksjon.

Festivalene spiller også en viktig rolle for internasjonaliseringen av norsk scenekunst. Flere av scenekunstheltene har et internasjonalt program og fungerer som møteplasser for norske og utenlandske scenekunstnere samtidig som de bidrar til å sette et internasjonalt søkelys på det norske scenekunstheltet. De fleste festivalene arrangeres av institusjoner og har dermed også betydning for virksomhetens internasjonale kontakflate og det ordinære repertoaret.

Interessen for norsk/skandinavisk dramatikk og oversetterstøtte er også økende. Norsk kulturråd gir tilskudd til produksjon og visning av scenekunst nasjonalt og internasjonalt under støtteordningene på scenekunstheltet. Interessen for slik virksomhet er stor. De senere års satsing på basisfinansiering og flerårig støtte har gitt bedre produksjonsvilkår, større forutsigbarhet og med dette også et bedre grunnlag for internasjonal satsing for flere ensembler. Ved å øke kapasiteten på produksjonslokaler kan man bidra til å styrke Norges rolle som vertskapsland for internasjonale grupper ved at det legges til rette for flere residen-sopphold og co-produksjoner i Norge.

De store scenekunstheltene må i hovedsak prioritere sin internasjonale virksomhet innenfor den årlige driftsrammen. Flere scenekunstheltene gir uttrykk for at den internasjonale virksomheten er lavere enn etterspørselen. Det er særlig behovet for langtidsplanlegging og kostnadene ved å presentere store ensembler i utlandet som synes å være til hinder for en styrket utenlandssatsning.

Det finnes i dag ingen særskilte støtteordninger for å stimulere det internasjonale samarbeidet i teaterinstitusjonene. Det er behov for å gjennomgå eksisterende støtteordninger for å sikre at de er best mulig tilpasset behovene i scenekunstheltet som helhet og innrettet på en måte som fremmer samarbeid mellom institusjonene og de uavhengige produksjonsmiljøene. Statlig støtte til internasjonal virksomhet må fordeles på grunnlag av kunstnerisk kvalitet.

Samarbeid mellom institusjoner, programmerende scener og/eller det prosjektbaserte feltet

Boks 6.5*Danse- og teatersentrum*

Danse- og teatersentrum har ansvar for profilering av Norge på fagmesser for scenekunst som CINARS (Commerce International des Arts de la Scène) i Montreal og Tanzmesse nrw i Düsseldorf. Europa, med Tyskland som det dominerende land, samt Nord-Amerika og Øst-Asia er særlig prioriterte satsingsområder.

APAP i New York

APAP (Association of Performing Arts Presenters) arrangerer hvert år i januar i New York en verdensomspennende fagmesse for scenekunst. Danse- og teatersentrum administrerer den norske deltagelsen i nært samarbeid med sine nordiske partnere og utenriktjenesten. I 2013 deltok elleve norske kompanier, deriblant Jo Strømgren Kompani, Winter Guests, Ingun Bjørnsgaard Prosjekt, Zero Visibility og Siljeholm/Christophersen, og programmerere fra Norge som BIT-Teatergarasjen, Teaterhuset Avant Garden, Black Box Teater og Dansens hus. Utenriksdepartementet støtter den norske deltagelsen, som er et ledd i Danse- og teatersentrums internasjonale strategi.

riksstasjonenes bistand til Nationaltheatret med identifisering av mulige internasjonale oppsetninger som kan egne seg som gjestespill under Ibsen-festivalen.

Regjeringen vil

- Se på hvordan den fremtidige statlige innsatsen for norsk scenekunst i utlandet best kan styrkes, organiseres og målrettes.
- Sikre bedre samordning av de ulike ordningene for presentasjon av norsk scenekunst i utlandet og sikre at støtteapparatet er best mulig tilpasset behovene i scenekunstheltet som helhet.
- Stimulere til samarbeid mellom institusjoner, programmerende scener og det prosjektbaserte scenekunstheltet på en slik måte at det kommer alle parter i samarbeidet til gode.
- Legge til rette for styrking av ordninger under Norsk kulturfond som bidrar til økt internasjonal virksomhet.
- Legge til rette for flere produksjonslokaler for scenekunst.
- Legge til rette for videre utvikling av de internasjonalt orienterte scenekunstheltene.
- Styrke tilskuddet til de programmerende scenene.

6.3 Film

kan bidra til økt internasjonal profilering også av scenekunstinstitusjonene. Det bør vurderes hvordan et slikt samarbeid kan stimuleres på en måte som kommer alle parter i samarbeidet til gode. Samarbeid skal ikke gå på bekostning av støttenivået til det prosjektbaserte feltet.

I et samarbeid mellom Utenriksdepartementet, norske utestasjoner og scenekunstheltet har Danse- og teatersentrum utviklet et mer strategisk og planmessig arbeid for å fremme norsk scenekunst i utlandet, både som utveksling og eksport. Dette arbeidet vil bli videreført. Reise-støtten under Utenriksdepartementet bidrar årlig til internasjonal profilering av et stort antall scenekunstnere og kompanier innenfor et bredt spekter av sceniske uttrykk. Behovet for slik støtte er økende. I 2011 kunne Danse- og teatersentrum innkomme 53 pst. av søknadene.

Utenriksstasjonene bidrar til å knytte norske og utenlandske fagmiljøer sammen. Et eksempel er gjennomføring av en norsk-tysk seminarrekke om scenekunst som pågår i 2013, et annet er uten-

Et av regjeringens hovedmål for mediepolitikken er styrket norsk filmproduksjon. Målsettingen for filmfeltet er at et mangfold av film- og fjernsynsproduksjoner, basert på norsk språk, kultur og samfunnsforhold, anerkjent for høy kvalitet, kunstnerisk dristighet og nyskapning, skal utfordre og nå et stort publikum i utlandet så vel som i Norge. Samlede bevilgninger til film- og medieformål i 2013 er 744,7 mill. kroner. Dette innebærer en økning på 298 mill. kroner siden 2005, hvorav økningen til produksjon alene utgjør 20 mill. kroner.

Norsk filminstitutt (NFI) er Kulturdepartementets filmpolitiske forvaltningsorgan. NFI gir tilskudd til produksjon, utvikling og lansering av norske filmer, tv-serier og dataspill.

Økt eksport og eksportverdi av norsk film er et sentralt mål for regjeringens filmpolitikk.

Norsk film har gjennom de siste ti årene markert seg sterkere internasjonalt. De fleste norske filmer etter 2000 er solgt utenfor Norge. Det har de siste årene vært en stabil vekst i eksportverdien av norsk film, og målsettingen om dobling fra 2005 til 2010 er mer enn oppnådd. Samlet

Boks 6.6

Interessen for norsk film i utlandet er sterkt økende. I 2012 var fire norske filmer tatt ut til de prestisjetunge filmfestivaler i hhv. Toronto og Montreal. Siste halvdel av 2012 ga for første gang i historien norsk film en nominasjon til Golden Globe Award med «Kon-Tiki» i kategorien beste ikke-engelskspråklige film. Samme film ble også nominert til Oscar i tilsvarende kategori. Filmen «Hodejegerne» ble samtidig som første norske film nominert til BAFTA for beste utenlandske film.

Figur 6.2

Foto: Calle Raabe Copyright: Nordisk Film Production

Boks 6.7

Norsk tv-drama ble høsten 2012 hedret med en prestisjefull internasjonal Emmy-nominasjon til skuespiller Stein Winge i tv-serien *Koselig med peis*.

For første gang ble det etablert en egen internasjonal Emmy-pris for gode barneprogrammer, Emmy Kids Awards. Av de 24 nominerte programmene var tre norskproduserte. De nominerte var *Lesekorpsset* (produsert av NRK), *Energikampen* (produsert av Fabelaktiv) og dramaserien *Stikk!* (produsert av Nordisk Film TV AS).

Under prisutdelingen i New York 8. februar 2013 samarbeidet Generalkonsulatet i New York, NRK, Nordisk Film TV AS, Fabelaktiv og Norsk filminstitutt om en større presentasjon for TV-selskaper fra hele verden, under den tilstøtende konferansen KidScreen Summit.

sjonale filmfestivaler i 2012, over hele verden. Ti filmer har mottatt priser ved internasjonale festivaler i 2012.

Utviklingen i eksporten av norsk film viser at norske filmproduksjoner har suksess på det internasjonale markedet. Hovedårsaken til dette er at den norske audiovisuelle bransjen har blitt mer profesjonalisert, at flere talenter har fått utvikle seg, og at det nasjonale produksjonsmiljøet har stabilisert seg. En tilstrekkelig stor produksjon av filmer, med fokus på kvalitet og mangfold, er viktige faktorer for å opprettholde og videreutvikle kultureksporten av norsk film.

Den økte eksportverdien av norske kinofilmer er resultatet av at det har vært satset systematisk på virkemidler for å øke eksporten gjen-

eksportverdi av filmene fra 2010 er beregnet til 53,3 mill. kroner.

I 2012 ble norske spillefilmer vist på 161 filmfestivaler og vant 35 priser. Norske kortfilmer ble vist ved drøyt 160 filmfestivaler og vant 35 priser i Norge og internasjonalt. Norske dokumentarer ble vist ved mer enn 100 interna-

Tabell 6.1 Eksportverdien av norske kinofilmer 2002–2010

	Beløp i millioner kroner (MNOK)								
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Samlet eksportverdi	7,4	8,1	13,1	15,9	19,9	21,7	30,5	22,5	53,3
Etterhåndssalg	6,4	6,6	6,0	4,6	9,8	8,3	17,9	17,9	36,9
Forhåndssalg	1,0	1,5	7,1	11,3	10,1	13,4	12,5	4,6	16,4
Snitt pr. film	0,46	0,48	0,73	0,84	0,99	0,99	1,69	1,02	2,1

Kilde: Norsk filminstitutt – Eksportundersøkelsen 2010. Publisert høsten 2012.

nom styrket innsats på internasjonal lansering. Siden 2010 har NFI hatt en egen ordning for tilskudd til lansering av audiovisuelle produksjoner i utlandet – på festivaler eller salgsmarkeder, herunder markedsføring, fremstilling av filmkopier, deltakelse på festival, oversettelse og teksting av kortfilm og i særlige tilfeller andre audiovisuelle produksjoner.

NFI forvalter Utenriksdepartementets reise- støtteordning som bidrar til at norske filmskapere kan delta på festivaler og lanseringer i utlandet. I 2012 tildelte NFI nærmere 6,1 mill. kroner i tilskudd til lansering av audiovisuelle produksjoner i utlandet. I 2012 ble det åpnet opp for at også norsk tv-drama kan søke om tilskudd til lansering på prioriterte festivaler og salgsmarkeder.

For 2013 har Kulturdepartementet bevilget 10 mill. kroner mer til NFI til internasjonalisering for å nå målet om at norsk film skal hevde seg internasjonalt og oppnå internasjonale priser. Dette er et virkemiddel for å heve filmbransjens kompetanse og gjennom dette øke kvaliteten på norske filmer generelt. Dette kan også bidra til økt internasjonalt samarbeid på filmfeltet og til å skape interesse for Norge som filmland.

NFI har et langvarig og godt samarbeid med de viktigste filmfestivalene, bl.a. i Cannes, Berlin og Toronto, og arbeider med å programmere og promotere de filmene som har et internasjonalt potensial. NFI samarbeider nært med utenriksstasjonene i promoteringen av norsk film i utlandet. UD samarbeider også med de store filmfestivalene i Norge, bl.a. Den norske filmfestivalen i Hugesund, Bergen internasjonale filmfestival og Tromsø internasjonale filmfestival, når det gjelder invitasjon av media og fagmiljø. Disse filmfestivalene er viktige internasjonale møteplasser for bransjen.

Den europeiske filmbransjen står overfor store endringer, både i rammevilkår og publikumsvaner. Sentrale utfordringer er nye og mer pressede finansieringsmodeller, økende konkurranse om produksjonsland og digital formidling på forskjellige plattformer. Tradisjonelt har europeisk filmindustri vært basert på vesentlige offentlige bidrag til produksjon. Norge har gode offentlige støtteordninger og tilskuddene til audiovisuell produksjon er økt over flere år. Finanskrisen og svekkelsen i europeiske økonomier har imidlertid gjort at svært mange andre land har kuttet kraftig i de nasjonale tilskuddsordningene. Dette har igjen økt presset på både overnasjonale finansieringskilder og på samproduksjonsmidler. (Eksempelvis Eurimages, som er Det Europeiske Audiovisuelle Observatoriets

filmstøtteordning til europeiske samproduksjoner).

Konkurransen om internasjonal finansiering blir sterkere, men likevel hevder norske produksjoner seg og får tilskudd i økende grad. Samproduksjoner med utlandet øker sjansen for internasjonal distribusjon. Med sterkere press på samproduksjonsmidlene er det viktig at norske midler tiltrekker seg de beste internasjonale produksjonene, slik at det er med på å styrke norske produksjoner også internasjonalt. For å sikre at ikke all kompetanseutvikling blir ført ut av landet, er det knyttet krav til reell norsk deltakelse for å kvalifisere til tilskudd til samproduksjoner mellom norske minoritetsprodusenter og internasjonale majoritetsprodusenter.

Flere land har satset på ulike former for incentivordninger. Incentivordningene er i mindre grad kulturpolitisk innrettet, men har som formål å tiltrekke seg internasjonale produksjoner for å utnytte eksisterende fasiliteter og kompetanse. Island er i dag det eneste nordiske landet som har en incentivordning.

De nasjonale filmkommisjonsoppgavene lå tidligere hos stiftelsen Norsk filmkommisjon. Dette ligger i dag i NFI. NFI har anbefalt overfor Kulturdepartementet at det nasjonale filmkommisjonsarbeidet avvikles innenfor NFI. Regjeringen vil se nærmere på hvordan oppgavene med å markedsføre Norge som opptaksland skal håndteres fremover.

Flere norske enkeltfilmer enn tidligere har gode salgsinntekter fra utlandet. Koordinerte fellessatsinger er viktig for å sikre utbredelsen av enda flere norske filmer framover. Norsk tv-drama på sin side har ingen koordinerte satsinger på internasjonal lansering. Her er behovet for koordinering, informasjon og markedsføring fortsatt stort. Regjeringen vil i samarbeid med filmbransjen vurdere hvordan man kan oppnå en bedre koordinert satsing på eksport av norske tv-drama til utlandet.

Regjeringen vil

- Samarbeide med ulike filminstitusjoner, bransje og festivaler for at norsk film skal ha et større nedslagsfelt internasjonalt.
- Støtte bransjens arbeid for en bedre koordinert satsning på eksport av norske TV-drama og dataspill til utlandet.
- Se nærmere på hvordan oppgavene med å markedsføre Norge som opptaksland skal håndteres.

6.4 Dataspill

De overordnede målene på dataspillfeltet er å sikre at særlig barn og unge får tilgang til spill av høy kvalitet basert på norsk språk og kultur. Det ble i 2011 satt som mål at tilskuddene til utvikling av dataspill skulle dobles fra 2011-nivået (10 mill. kroner) innen utgangen av Kulturløftet II i 2014. Med økte bevilgninger på 5 mill. kroner både for 2012 og for 2013, er målet om doubling nådd.

Det norske markedet domineres av importerte spill, hovedsakelig fra USA, Japan og enkelte europeiske land. En kartlegging av den norske dataspillbransjen fra 2012, utført av ideas2evidence på oppdrag fra Kulturdepartementet, viser at det har vært en jevn vekst i dataspill-selskap i Norge siden 2007, fra ca. 40 til 73 i 2011. Ved årsskiftet 2012/2013 hadde enda flere kommet til. NFI forvalter tilskuddsordningen til utvikling av interaktive produksjoner (dataspill) som ble innført i 2003 og gjort permanent fra 2004.

Det har vært en positiv utvikling i profesjonalitet og kvaliteten på prosjektene som søker utviklingstilskudd fra NFI, og det er i dag mange av selskapene som kan levere høy internasjonal klasse og som vil ha muligheten til å nå ut til et stort internasjonalt publikum. Flere selskap lager nå spill i samarbeid med store internasjonale aktører.

Markedet for spill er også i stadig endring. I dag blir nesten alle norskutviklede spill distribuert digitalt, i motsetning til kun få år tilbake hvor de fleste spillene ble distribuert fysisk med boks i butikk. Dette har medført at det i dag er enklere å få spillene i internasjonal distribusjon. De aller fleste norske spillene som utgis, er nå tilgjengelig internasjonalt. Samtidig er konkurransen om oppmerksomheten og spillerne stor. Dette krever en målrettet innsats av produsentene når det gjelder lansering og synliggjøring. NFI åpnet i 2013 opp for at dataspillbransjen også kan søke om tilskudd til lansering i utlandet på utvalgte internasjonale messer og konferanser.

Norske utviklere har de senere årene fått anledning til å markere seg på internasjonale arenaer gjennom felles nordiske tiltak i regi av det nordiske dataspillprogrammet Nordic Game Programme. Nordic Game Programme ble lansert 1. januar 2006 og er finansiert av Nordisk Ministerråd. Programmet igangsatte en rekke aktiviteter, med en målsetning om å sikre et bredt tilbud av nordiske spill nasjonalt og internasjonalt. Dette har vært viktig for både profesjonalisering av bransjen, internasjonale kontakter og distribusjonen av spillene. Bransjen har behov for en styrking av mulig-

heten for å fortsette felles aktiviteter på internasjonale arenaer, og muligheter for produsenter til å søke individuelt tilskudd for deltagelse på ulike konferanser og møtesteder og til lanseringstiltak i utlandet. Spill lanseres i større grad enn film utover i produksjonen, og deltagelse på de største markedene er viktig for å få internasjonal finansiering og distribusjon. Det norske markedet er i mange tilfeller for lite til at produsentene kan tjene inn sine investeringer og de er avhengige av å nå ut til et bredere internasjonalt marked.

Regjeringen vil

- Støtte bransjens arbeid for en bedre koordinert satsing på eksport av norske dataspill til utlandet.

6.5 Musikk

Regjeringens kulturpolitiske mål for musikkfeltet er å gjøre musikk av høy kunstnerisk kvalitet tilgjengelig for flest mulig og å fremme kunstnerisk utvikling og fornyelse. For tilskudd på det rytmiske musikkfeltet er det i tillegg et særskilt mål å legge til rette for og utvikle et mangfold som er anerkjent for høy kvalitet, preget av musikalsk bredde, mangfold og nyskaping og som når et stort publikum i Norge og internasjonalt.

I statsbudsjettet for 2013 er det bevilget nær 1,195 milliarder kroner til ulike musikkformål under Kulturdepartementets budsjett, en økning på vel 603 mill. kroner eller ca. 102 pst. fra 2005. Bevilgningen går til den statlige virksomheten Rikskonsertene, avsetningen til musikk under Norsk kulturfond, to nasjonale orkestre, fire region-/landsdelsorkestre, tolv festspill/festivaler med status som knutepunkt og en rekke andre musikktiltak. I tillegg bevilges det midler til musikkformål fra Utenriksdepartementet og fra andre departementer.

De kulturpolitiske målene på musikkfeltet nødvendiggjør en betydelig grad av internasjonal orientering for alle tilskuddsmottakere på musikkfeltet. For institusjoner som mottar faste driftstilskudd er det forutsatt at denne delen av virksomheten normalt skal dekkes innenfor rammen av driftstilskuddet og egeninntektene. Aktører uten fast driftstilskudd kan søke om reisestøtte fra en rekke ulike ordninger.

Norske musikeres og komponisters aktiviteter i utlandet har hatt en betydelig vekst de siste tiårene. Den årlige statistikken fra TONO over inntekter fra radiospilling, TV- og konsertopptak i

utlandet viser en årlig vekst på 8 pst i perioden 1998–2010. Musikere starter tidlig med å bygge seg opp internasjonale nettverk. Det er over dobbelt så mange som tar musikkutdanning i utlandet nå enn det var for 15–20 år siden. Dette resulterer ofte i samarbeidsprosjekter og har åpnet opp for flere arbeidsmuligheter ute for norske musikere.

Antallet henvendelser og rapporter som er mottatt fra utenlandsk presse, konsertarrangører og utenriksstasjoner har også økt. Blant annet har det vært en kraftig vekst i søknader til og tilskudd fra UDs reisestøtte. Jazz, folkemusikk, pop og metal er de feltene hvor aktivitetsnivået har økt mest, i takt med internasjonal etterspørsel. Frilansmusikere innen alle sjangre samt ulike bandkonstellasjoner innenfor smale nisjeområder og subkulturelle uttrykk vekker stor interesse internasjonalt.

Symfoniorkestrene konkurrerer på et internasjonalt turnémarked som har opplevd en nedgang i de senere år. Til tross for dette har besøkstallene til norske symfoniorkestre etter 2000 vært stabile. Gjennomsnittet for perioden ligger i underkant av 30 000 publikummere årlig. Oslo-Filharmonien og Bergen Filharmoniske Orkester står for nærmere 80 pst. av dette. Disse orkestrene er mest kjent i utlandet, men etterspørselen er også sterkt avhengig av hvor kjent sjefsdirigentene er. Publikums-tallene for enkelte orkestre siden 2000 viser at de nok kunne ha turnert hyppigere, men det internasjonale orkestermarkedet og orkestrenes økonomi legger begrensninger. Orkestrenes turnévirsomhet har også vært en døråpner for norske solister internasjonalt og komponister. Utenlandsprofileringen til orkestrene omfatter for øvrig også lydinnspillinger og distribusjon gjennom internasjonale plateselskaper.

En betydelig vekst i antallet musikkfestivaler i Norge de siste tiårene har bidratt til at norske musikere har fått flere muligheter til å vise seg frem, blant annet for internasjonal presse og bransjeaktører. Festivaler og festspill innenfor alle sjangre; samtidsmusikk, jazz, folkemusikk, blues, rock, urfolksmusikk mv. er viktige arenaer i denne sammenheng. Festivalstøtten under Norsk kulturråd er nesten doblet siden 2005 og bevilgningen til knutepunktfestivaler på musikkfeltet er økt med 164 pst. Det er opprettet nye knutepunkter bl.a. på det rytmiske feltet (blues, rock, folke-musikk mv.).

Internasjonale programmer støttet av UD som arrangeres under for eksempel Kongsberg Jazz Festival, Øyafestivalen, Folkelarm, By:larm og

Førde-festivalen, skal bidra til å stimulere interessen for norske musikere internasjonalt og er nyttige instrumenter for å øke norske musikers utenlandsengasjementer. Presse- og bransjefolk inviteres til festivalene, som utgjør et utstillingsvindu for norsk musikk. Dette har gjennom årene vist seg verdifullt i forbindelse med nettverksbygging. Det har medført mye omtale i utenlandske medier og ikke minst engasjementer i utlandet og derved en større etterspørsel etter norske musikere.

Ved å legge den nye støtteordningen for utenlandsturneer under samme forvaltning som UDs reisestøtteordning, er det lagt til rette for en nærmere samordning av de to ordningene og andre eksportrettede tiltak. Det er fortsatt stor økonomisk usikkerhet blant mange aktører i musikkfeltet. Inntekter fra strømmetjenester favoriserer de store internasjonale plateselskapene med omfattende kataloger generert over flere tiår. Det tar mye lengre tid for de mindre aktørene å tjene inn det de har investert i en innspilling. Økonomiske bidrag er derfor av stor betydning for å redusere risikoen i forbindelse med ulike satsinger. Dette gjelder også i forbindelse med prosjekter som har et særskilt kommersielt potensial i utlandet. Det kan også være et behov for å styrke kompetansen til mindre aktører som ønsker å satse internasjonalt.

UDs reisestøtteordning er en verdifull dra-hjelp som styrker norske musikers muligheter for spilleoppdrag i utlandet. Behovet for støtte har vokst i takt med økningen i antall invitasjoner til norske musikere og ensembler. Reisestøtteordningene gir norske musikere en komparativ fordel ved at arrangørene slipper å belastes med reise-kostnader på toppen av honoraret.

MIC Norsk musikkinformasjon og Music Export Norway AS har fram til og med 2012 hatt et særskilt ansvar for norsk musikk eksport og annen utenlandsprofilering. I 2012 etablerte regjeringen stiftelsen Music Norway, der deler av begge virksomhetene inngår. Formålet er å legge bedre til rette for en mer helhetlig ramme for eksporttiltak og internasjonal profilering av norsk musikk.

Samspeilet mellom utenriktjenesten og Music Norway står sentralt i myndighetenes arbeid med å internasjonalisere norsk musikk.

Norsk kulturråd bidrar gjennom ulike tilskuddsordninger på musikkområdet, for eksempel ensemblerstøtten og musikerstøtten, til at norske frilansmusikere, band og ensembler i betydelig grad kan gjennomføre konserter og turneer i utlandet. I forbindelse med etableringen av Music Norway er det overført 4 mill. kroner fra musiker-

Boks 6.8

Festspillene i Bergen er en viktig møteplass for musikere fra hele verden. I 2012 hadde festspillene et fokus på å presentere konserter og oppsetninger som våre fremste kunstnere hadde presentert i utlandet: som for eksempel Stephan Herheim, Leif Ove Andsnes, Jon Fosse mfl. Festspillene ville vise hvilke fantastiske kunstnere vi har å være stolte av. Et høydepunkt i 2012 var et sammensatt orkester med unge musikere fra hele Norge som spilte sammen med det verdensberømte ungdomsorkesteret El Sistema fra Caracas.

støtten til en ny støtteordning for utenlandsturneer under Music Norway.

Utenriksstasjonene er viktige medspillere i arbeidet for norsk musikk i utlandet på mange plan. Ved siden av alt som skjer gjennom lokalt samarbeid spiller de en viktig rolle i identifisering av eksperter som gjester i internasjonale program ved norske festivaler. Ambassadene står for tiltak for merkevarebygging basert på lokale forhold.

Det har vært et tett samarbeid mellom utenriksstasjonen og MIC Norsk musikkinformasjon og Music Export Norway AS, nå Music Norway. MIC Norsk musikkinformasjon, Utenriksdepartementet og ambassaden i London har samarbeidet tett i arbeidet med den brede norske presentasjonen ved kunstmusikkfestivalen i Huddersfield. Et forsterket norsk-svensk samarbeid på jazzområdet er kommet i stand gjennom samarbeid mellom Utenriksdepartementet, ambassaden i London og Norsk Jazzforum.

Regjeringen vil

- Gjennom eksisterende virkemidler bidra til å øke norsk musikk eksport i årene framover.
- Samarbeide tett med de ulike aktørene på musikkfeltet og arbeide for at norsk musikk skal ha et størst mulig nedslagsfelt internasjonalt.
- Legge til rette for at musikernes støtteapparat kan få direkte støtte i forbindelse med satsing i utlandet.
- Legge til rette for at komponister/låtskrivere skal kunne søke om støtte til utenlandsopphold i forbindelse med fremføring av egne verker.
- Legge til rette for kompetanseheving på musikkfeltet.

Visuell kunst

De kulturpolitiske målene på det visuelle kunstfeltet er å sikre at flest mulig får tilgang til, kunnskap om, forståelse og opplevelse av billedkunst, kunsthåndverk, design og arkitektur av god kvalitet og styrke produksjon, kunstnerisk bredde og nyskaping av kunst i offentlige rom. Det er et mål å sikre innsamling, bevaring og forskning på et kvalitativt godt utvalg av objekter innenfor billedkunst, kunsthåndverk, design og arkitektur.

I statsbudsjettet for 2013 er det bevilget 488,3 millioner kroner til formål innenfor billedkunst, kunsthåndverk og offentlig rom, en økning på 81,8 pst. fra 2005. Bevilgningen går blant annet til den statlige virksomheten KORO – Kunst i offentlig rom, avsetningen til visuell kunst under Norsk kulturfond, Nasjonalmuseet for kunst, arkitektur og design, Norsk Form, én knutepunktinstitusjon, tre internasjonale festivaler/biennaler, åtte kunstscener/gallerier og virksomheter innen visuell kunst forvaltet av Kulturrådet. I tillegg er en rekke kunstmuseer tilknyttet museumsnettverket. Omtale av museumsnettverket gis i kap. 6.9

6.6 Billedkunst

Utviklingen av norsk billedkunst de siste årene er skjedd i tråd med den globale ekspansjonen innen billedkunsten. Det har skjedd en radikal økning i antall kunstuttrykk, kunstnere, kuratorer, kunsthistorikere, teoretikere og produsenter, publikasjoner, utstillingsarenaer og andre kunstrelaterte begivenheter.

Internasjonal utveksling bidrar til økt kvalitet og profesjonalisering av norsk kunst, større mangfold og variasjon i kunstuttrykk, mer ambisiøse satsingsprosjekter, flere visninger av norsk samtidskunst i utlandet og økt tilgang til internasjonal samtidskunst i Norge. Biennialene og kunsthospitalene har etablert seg som sentrale plattformer for internasjonalt samarbeid.

Kunstutdanningen forholder seg i økende grad til den internasjonale kunstarenaen. Kunstnere i etableringsfasen har et helt annet internasjonalt nettverk nå enn for få år siden. I tillegg har antallet utvekslingsprogrammer og residensordninger økt. De uavhengige kuratorene som i stor grad opererer på en global arena, bidrar til at flere norske kunstnere får anledning til å delta på utstillinger i utlandet.

Så vel norske kunstinstitusjoner og museer som de mindre visningsstedene utvikler og gjennomfører utstillinger og prosjekter i samarbeid med viktige internasjonale partnere. Nasjonalmuseet har deltatt i flere internasjonale utstillingsprosjekter både innenfor billedkunst og arkitektur. Et viktig fellestrekk ved de mange kunstnerstyrte visningsstedene som er etablert de siste årene i Norge, er samarbeid med tilsvarende kunstnermiljø i andre land.

De største private galleriene er også aktører på den internasjonale kunstscenen gjennom deltakelse på kunstmesser i utlandet. Messene har en høy besøksfrekvens av ulike aktører som samlere, kuratorer, kritikere og kunstnere i tillegg til et generelt kunstinteressert publikum.

Kunnskapsproduksjon og kritisk refleksjon har en sentral plass i det visuelle kunstfeltet og internasjonale kunstnere og teoretikere hentes inn til seminarer, konferanser og workshops. Norske kunstnere og skribenter benytter i økende grad sosiale medier og utenlandske forlag til sine publikasjoner og får dermed stor internasjonal distribusjon.

Stiftelsen Office for Contemporary Art Norway (OCA) ble opprettet i 2001 av Kulturdepartementet og Utenriksdepartementet for å øke og profesjonalisere norsk deltakelse i internasjonalt samarbeid på billedkunstområdet. OCA bidrar til å presentere norsk samtidskunst i utlandet og innhente impulser til det norske kunstmiljøet fra utlandet, bl.a. gjennom atelierprogrammer i utlandet og i Norge. Videre har OCA ansvaret for å sørge for norsk deltakelse på viktige biennaler, andre større faste internasjonale billedkunstmønstringer og kunstmesser, og fordele midler til norsk deltakelse ved disse. Gjennom årene har OCA utviklet seg til å bli en sentral institusjon innenfor billedkunstfeltet. OCA samarbeider med berørte utenriksstasjoner. Tilskuddene fra Kulturdepartementet og Utenriksdepartementet til OCA er doblet i tidsrommet 2005–2013, fra 8,3 mill. kroner til cirka 17 mill. kroner. OCA har i perioden 2007–2013 også forvaltet bistandsmidler for Utenriksdepartementet tilsvarende ca. 9 mill. kroner.

Som et ledd i å styrke grunnlaget for OCAs arbeid, vil det bli foretatt en gjennomgang av virksomheten våren 2013.

Økt norsk deltakelse internasjonalt legger press på eksisterende tilskuddsordninger. Økt norsk deltakelse internasjonalt legger press på eksisterende tilskuddsordninger. Norsk kulturråd har ansvaret for produksjonstilskudd til norske billedkunstnere,

Boks 6.9

Residensprogrammet International Studio and Curatorial Program (ISCP), holder til i lokaler i bydelen Bushwick i Brooklyn, New York – et område kjent for å ha den største tettheten av kunstnere i USA. Formålet med ISCP er å fremme kunnskap om norske kunstnere og å støtte norske kunstneres arbeid med å etablere seg internasjonalt. Office for Contemporary Art Norway (OCA) har forvaltet ISCP siden 2002. OCAs internasjonale jury velger ut norske kandidater til ISCP. Generalkonsulatet i New York samarbeider med OCA og ISCP for å synliggjøre de norske aktørene lokalt. Mange av de norske kunstnerne som har hatt opphold ved ISCP har senere hatt internasjonal suksess. Blant disse er Vibeke Tandberg, Lars Laumann, Lene Berg, Børre Sæthre og Eline Mugaas.

Armory Show regnes som den viktigste kunstmessen i New York. I 2012 var nordiske land geografisk fokusområde. Fire norske galleri deltok – Galleri Christian Torp, Dortmund Bodega, DOR og NoPlace. 62 000 besøkende var innom den fire dager lange messen. Presedekningen omfattet kunstfaglige tidsskrift som The Art Newspaper, Art in America, Art-Info og ArtForum. De nordiske generalkonsulatene i New York samarbeider for å skape oppmerksomhet om den nordiske representasjonen.

og legger til rette for internasjonalt samarbeid i Norge. Produksjonstilskudd til billedkunstprosjekter i utlandet ligger imidlertid utenfor Kulturrådets ansvarsområde. Likevel mottar Kulturrådet en stadig økende mengde søknader om finansiering av kunstprosjekter i utlandet. I St. Meld. 23 (2011–2012) *Visuell kunst* sier regjeringen at den vil foretas en klargjøring av rollefordelingen mellom Kulturrådet og OCA på dette området.

De private galleriene er viktige aktører i mange land og kan fungere som døråpnere for norsk deltakelse på viktige ikke-kommersielle visningsarenaer og for innkjøp av norsk kunst til større gallerier i utlandet. Også mindre kunstnerdrevne gallerier har fått god uttelling av å delta på messer og kunstmønstringer i utlandet både i form av nettverksbygging og promotering. Uten-

Boks 6.10

dOCUMENTA er en internasjonal kunstmønstring i Kassel, Tyskland. Utstillingen arrangeres hvert femte år, og ble første gang arrangert i 1955 som en del av den offisielle tyske hageutstillingen. *dOCUMENTA* regnes i dag for å være en av de viktigste begivenhetene innen samtidskunst, og utstillingen blir møtt med enorm interesse fra både presse, profesjonelle utøvere i kunstverdenen og et stort publikum. *dOCUMENTA* (13) i 2012 samlet 887 000 besøkende og over 150 deltakere. Verker av de norske kunstnerne Toril Johannessen, Matias Faldbakken, Åse Texmon Rygh, Hannah Ryggen og Arne Nordheim ble presentert. Norsk deltakelse ble muliggjort gjennom tilskudd fra Norsk kulturfond og midler forvaltet av OCA.

Figur 6.3 Matias Faldbakken, Book Sculpture, *dOCUMENTA* (13) 9. juni – 16. september 2012.

Foto: OCA/Asle Olsen

riksdepartementet bevilger i dag en begrenset støtte til private galleriers messedeltakelse i utlandet etter søknad.

Den vanligste formen for internasjonalt samarbeid mellom museer og visningsinstitusjoner er samproduksjon av utstillinger og/eller utlån av enkeltverker til utstillinger. Spesielt er dette vanlig i kunstmuseer. Munch-museet har en høy aktivitet på dette feltet med utlån av verker til museer i utlandet og noen ganger innlån til egne utstillinger. Nasjonalmuseet for kunst, arkitektur og design har også mye aktivitet på dette feltet. I 2011 lånte museet ut 49 verker til 20 utstillinger i utlandet. Når kunstverk skal lånes over landegrensene, vil det ofte være snakk om store verdier. Det er derfor innført en ordning med statlig forsikringsansvar i forbindelse med større utenlandske utstillinger. Ordningen sparer norske institusjoner for utgifter til forsikringspremie, hvilket innebærer at det kan arrangeres store og interessante utenlandske utstillinger i Norge. Norsk kulturråd administrerer ordninger for utstillinger i Norge, mens Utenriksdepartementet administrerer ordningen for utstillinger til utlandet.

Samarbeid mellom visningsinstitusjoner på tvers av landegrenser fordrer god tilrettelegging på flere områder, blant annet når det gjelder forsikring, regler for tilbakelevering av ulovlig ervervet kunst, tiltak for å forebygge og hindre ulovlig handel med kunst og kulturgjenstander etc. I regi av EUs arbeidsgruppe for kultursamarbeid har det nylig pågått drøfting av nye tiltak som kan styrke det internasjonale samarbeidet, blant annet når det gjelder lån av kunstverk og kulturgjenstander mellom museer og visningsinstitusjoner. Fra norsk side er det generelt viktig å etablere et bedre inntak til de internasjonale samarbeidsfora som former rammebetingelsene for det internasjonale samarbeidet når det gjelder utveksling mellom museer og visningsinstitusjoner. I tillegg til ordningen med statlig forsikring av kunstgjenstander som lånes fra utlandet til utstillinger, kan det være snakk om en rekke tiltak som blant annet kan underlette lån av utstillingsgjenstander mellom visningsinstitusjoner i Norge og andre land.

Regjeringen vil

- Tilrettelegge for økt internasjonal utveksling og profilering av norsk billedkunst i utlandet.
- Vurdere å opprette en produksjonsstøtteordning for deltakelse på utstillinger og andre kunstmesser/mønstringer i utlandet.

- Opprette en reisestøtteordning for private gallerier til deltagelse på mønstringer i utlandet som forvaltes på linje med de andre reisestøtteordningene.

6.7 Kunsthåndverk

Norsk kunsthåndverk står i en håndverkstradisjon som preger vår kulturarv. I dag utøves tradisjonen parallelt med nyskaping i materialvalg så vel som i uttrykk. Kunsthåndverk har ved siden av det bruksorienterte aspektet, blitt mer konseptuelt og behandles som en del av det visuelle kunstfeltet.

Det er også klare fellestrekk mellom kunsthåndverk og design. Den nye generasjonen kunsthåndverkere lager både kunstobjekter til utstillinger og kunsthåndverk satt i produksjon for et marked. I rapporten *Norske Kunsthåndverkeres medlemsundersøkelse* (Perduco Kultur AS, 2011) kommer det fram at cirka 40 % av kunsthåndverkere under 35 år ser på seg selv som designere med tilhørighet til designfeltet.

Kombinasjonen av kulturarv og samtidsuttrykk, innovasjon og kvalitet, bidrar til å skape et bredt nedslagsfelt. En rekke norske kunsthåndverkere har de siste årene gjort seg bemerket internasjonalt.

Nasjonalmuseet – Kunsthåndverkmuseet har gjennom mange år formidlet vandrestillinger og andre utstillinger til utlandet i Utenriksdepartementets regi. Museet har etablert et bredt nettverk mot de større museene i Europa, USA, og Asia.

Økende norsk deltagelse på internasjonale utstillinger og biennaler stimulerer interessen for og etterspørselen etter norsk kunsthåndverk. Utenriksdepartementet bidrar til å fremme norsk kunsthåndverk i utlandet gjennom reisestøtteordningen som forvaltes av Norske Kunsthåndverkere, gjennom presse- og ekspertprogrammet og gjennom vandrestillinger som Konstruksjoner (2008) og Paradigme (2011). Utstillingene, som er produsert av Norske Kunsthåndverkere på oppdrag fra Utenriksdepartementet, har skapt stor interesse ute og er vist i en rekke land.

Kunsthåndverkfeltet er fortsatt mer spesialisert i andre land. Gallerier, messer og biennaler arbeider gjerne utelukkende med ett medium, som smykker, keramikk eller tekstil.

Organisasjonen Norske Kunsthåndverkere har siden 2003 hatt en sentral samordnings-

Boks 6.11

Under keramikkbiennalen i Gyeonggi i Sør-Korea i 2011 deltok fem norske keramikere og fikk god oppmerksomhet for sine bidrag. Blant annet ble Trine Hovden og kunstnergruppen Flora Methamorphica hedret med priser for sine arbeider. På den 13. Internasjonale Triennial of Tapestry i Lodz i 2010 gikk gull- og sølvmedaljene til norske Anne-Gry Løland og Kari Dyrdal. Smykkekunstnere som Tone Vigeland, Liv Blåvarp og Sigurd Bronger er representert i prestisjefylte museer og samlinger verden over.

funksjon for internasjonaliseringen av feltet. Norske Kunsthåndverkere mottar cirka 9,9 mill. kroner over Kulturdepartementets budsjett i 2013. Deler av dette tilskuddet, samt 0,7 mill. kroner over Utenriksdepartementets budsjetter, går til formidling av norsk kunsthåndverk i utlandet.

Som ledd i å styrke det internasjonale arbeidet vedtok Norske Kunsthåndverkere høsten 2012 å organisere utenlandsformidlingen under et eget ideelt aksjeselskap, Norwegian Craft. Norwegian Craft vil bidra til å styrke internasjonaliseringen av norsk kunsthåndverk, blant annet ved å legge til rette for samarbeid mellom kunsthåndverksaktører på høyeste internasjonale nivå.

Kulturrådet gir i dag tilskudd til prosjekter innenfor kunsthåndverk i Norge. Prosjekttilskudd i forbindelse med deltagelse på internasjonale utstillinger, biennaler, messer og mønstringer ligger imidlertid utenfor Kulturrådets ansvarsområde.

Regjeringen vil

- Tilrettelegge for økt internasjonal utveksling og profilering av norsk kunsthåndverk i utlandet.
- Vurdere å opprette en produksjonsstøtteordning til deltagelse på internasjonale utstillinger, biennaler, messer og mønstringer for å styrke profileringen av norsk kunsthåndverk internasjonalt.

Boks 6.12

Vandreutstillingen «Detour» som bygger på turistattraksjonen «Nasjonale Turistveier» er så langt sett av cirka 3,3 millioner mennesker i Europa, USA og Asia. Utstillingen har vært et samarbeidsprosjekt mellom Statens vegvesen, Norsk Form, Utenriksdepartementet og Innovasjon Norge.

Boks 6.13

Arkitekturbiennalen i Venezia regnes som verdens viktigste biennale for arkitektur. Norge samarbeider med arkitekturmuseene i Sverige og Finland om det nordiske bidraget i den nordiske paviljongen. Hvert land har ved hver tredje biennale det overordnede ansvar for paviljongen. Nasjonalmuseet har ansvaret for den nordiske utstillingen ved Arkitekturbiennalen i 2014.

6.8 Arkitektur og design

Oppmerksomheten om norsk design og arkitektur har økt de siste årene. Norske arkitekter hører internasjonal anerkjennelse for innovasjon og bærekraftig samvirke mellom produkt og fysiske omgivelser. Gjennom uttalte mål ønsker regjeringen å styrke bruk av arkitektur i møte med globale utfordringer knyttet til klimaendringer, energieffektivisering, migrasjon, fattigdomsbekjempelse og byvekst, (jfr. Regjeringens arkitekturplan *arkitektur.nå. Norsk arkitekturpolitikk, 2009*).

Norske spydspisser innen fagutviklingen på designfeltet som spill, tjenstedesign og visuell kommunikasjon er i vekst, og møbel- og interiørdesignere har hatt stor gjennomslagskraft internasjonalt. Erfaringen er at internasjonal orientering bidrar til nyskaping og kvalitet.

Regjeringens arkitekturpolitikk har som ett av seks hovedmål at norsk arkitektur skal være synlig internasjonalt. Statlig innkjøpspolitikk, blant annet til de norske utenriksstasjonene, har skapt synlighet for det særegne, norske uttrykket. Vandreutstillingene som i regi av Utenriksdepartementet tilbys vist i utlandet, er også nyttige merkevarebyggere. Nasjonalmuseets arkitekturutstillinger ble sett av over 200 000 personer i utlandet i 2012. Presse og ekspertbesøk har gitt svært god uttelling i forhold til å presentere fremstående designere og arkitekter for et internasjonalt publikum.

Det nordiske samarbeidet om å utvikle et felles særpreg har vært virkningsfullt. Sammen har nordiske arkitekter og designere utviklet et gjenkjennelig uttrykk ved bruk av funksjonelle løsninger og naturmaterialer.

Arkitektur- og designfeltene underbygger bildet av Norge som en innovativ, miljøbevisst og sosialt engasjert nasjon og bidrar betraktelig til å

styrke Norges omdømme. En fremtidsrettet statlig innkjøpspolitikk er et godt redskap til å synliggjøre den bærekraft som ligger i god design og arkitektur.

Samfunnsutfordringer innenfor klima, inkludering og helse og omsorg gjør sammenhengen mellom feltene design og arkitektur tydeligere. Samvirket mellom design og arkitektur kan spille en avgjørende rolle når byer og tettsteder skal planlegges og bygges og i utviklingen av offentlige tjenestetilbud. Design brukt som innovasjonsverktøy i det offentlige tjenestetilbudet har skapt interesse internasjonalt. Norske arkitekter og designere har utviklet en tydelig bevissthet om klima- og miljøendringer gjennom utvikling av miljøvennlige produksjon og bruk av naturmaterialer. Denne lydhørheten for globale problemstillinger vekker internasjonal oppmerksomhet.

Stiftelsen Norsk Designråd arbeider for å fremme bruk av design som et strategisk innovasjonsverktøy for å styrke konkurranseevne og lønnsomhet i næringslivet. Stiftelsen Norsk Form fremmer forståelse, kunnskap og bruk av design gjennom formidling, bevisstgjøring og stimulering til nyskaping, tilgjengelighet og kvalitet. Institusjonene er finansiert av hhv. Nærings- og handelsdepartementet og Kulturdepartementet. De er samlokalisert i Norsk Design- og Arkitektursenter (DogA).

Norsk Form og Norsk Designråd har økt sitt internasjonale engasjement gjennom økt nettverksarbeid, bevisst satsing på media, utstillinger og ekspertbesøk. Også Nasjonalmuseet – Arkitektur, lærestedene og bransjeorganisasjonene har arbeidet målbevisst med internasjonal profilering.

Internasjonal ambisjon og tilstedeværelse er ofte en forutsetning for å kunne virke som form-

Boks 6.14

100 % Norway har etablert seg som en av attraksjonene under den årlige London Design Festival. Utstillingen har fokus på både nye og etablerte norske designere og produsenter, og den presenterer det siste innen norsk møbel- og interiørdesign for et internasjonalt publikum. Mønstringen har bidratt til å øke interessen og kunnskapen om norsk design i Storbritannia og internasjonalt. Samarbeidspartnerne har vært UD, Ambassaden i London, Norsk Designråd, Innovasjon Norge og Norsk Industri. Publikasjoner som år etter år vier oppmerksomhet til 100% Norway er Icon, Wallpaper*, Living, The Guardian og The Evening Standard. Utstillingen fungerer som en døråpner til det kommersielle markedet, og hvert år får flere av utstillerne produktene sine i produksjon eller ut til forhandlere som et resultat av deltakelsen på utstillingen. I 2013 feires 10-årsjubileum for 100 % Norway.

giver. Norske produsenter i designindustrien er få og markedet i Norge er lite. Norsk design og arkitektur kan i større grad hevde seg internasjonalt blant annet ved å profilere norsk arkitektur og design som i materialvalg og produksjon bidrar til økt bærekraft. Bransjeforeningen Arkitektbedriftene deltar i et 3-årig nettverksprosjekt 2012–2014 for å styrke eksporten av norske arkitekttjenester. Prosjektet er finansiert av Innovasjon Norge.

Regjeringen vil

- Utvide reisestøtteordningen til å omfatte hele fagfeltet arkitektur og design.
- Bidra til å opprettholde det gode samvirket mellom de nordiske aktørene og tydeliggjøre fokus på samvirkets gjensidige nytteverdi.
- Opprette arbeidsstipend for designere.
- Legge til rette for flere presse- og ekspertbesøk til Norge.
- Vurdere videreføring av det 3-årige nettverksprosjektet for å styrke eksporten av norske arkitekttjenester.

6.9 Museum

Museene er arenaer for kunnskap og opplevelser og bidrar til at alle kan få tilgang til både materiell og immateriell kulturarv. Et overordnet siktemål med museumspolitikken er å legge til rette for at museene har en solid museumsfaglig profil, der både bevaringsfunksjonene, kunnskapsoppbyggingen og formidlingsoppgavene ivaretas på en god måte. Budsjettmessig er museene styrket vesentlig det siste tiåret, og i stor grad har dette vært knyttet til gjennomføringen av strukturelle endringer. Det er også lagt vekt på å styrke samarbeidet mellom museer gjennom faglige nettverk.

Samlede bevilgninger til museer i 2013 er 1,2 mrd. kroner. Tilskuddene omfatter det nasjonale museumsnettverket og Nasjonalmuseet for kunst, arkitektur og design. Dette er en økning på om lag 609 mill. kroner siden 2005 og innebærer en fordobling på åtte år. For mange museer er internasjonalt samarbeid, enten det gjelder utstillinger eller utviklingsprosjekter, en selvsagt aktivitet. Selve grunnlaget for museum som samfunnsinstitusjon har en internasjonal innretning. I svært mange museer vil det å ha et internasjonalt blikk på de ulike arbeidsoppgavene være helt nødvendig for å kunne drive meningsfull faglig utvikling. Mye av den internasjonale aktiviteten i museene skjer som resultat av at institusjoner og/eller fagpersoner arbeider i internasjonale nettverk, formelle eller uformelle. Noen ganger er samarbeidet av en så omfattende karakter at det er snakk om ekstraordinære økonomiske prosjektmidler, for eksempel fra EØS-finansieringsordningene, prosjekter innenfor EU eller internasjonale forsknings- og utviklingsprosjekter.

International Council of Museums (ICOM) er en global interesseorganisasjon for museumsinstitusjoner og museumsansatte. ICOM er plattform for mange ulike former for samarbeid mellom norske og utenlandske museumsmiljøer. ICOMs museumsdefinisjon blir benyttet av alle norske museer og i kulturpolitiske dokumenter som en de facto standard for å betegne hva et museum er og hvilke samfunnsoppgaver museer har. ICOM fungerer også som konsultativt organ for ECOSOC og UNESCO. Organisasjonen har 31 spesialiserte fagkomiteer. I 2011 var det 585 ICOM-medlemmer i Norge, 13 av disse var aktive i styrer for spesialiserte fagkomiteer.

Når det gjelder tilrettelegging av internasjonalt samarbeid mellom museer vises blant annet

Figur 6.4 Publikum i utstillingen Giacometti, Hodler, Kless i Nasjonalmuseet 2011, et samarbeid med Kunstmuseum Bern, Sveits.

Foto: Anne Hansteen Jarra

Copyright: Nasjonalmuseet for kunst, arkitektur og design.

til ordninger med statlig forsikringsansvar i forbindelse med lån av utstillinger fra utlandet, omtalt i pkt. 6.6. foran. Ordningene gjelder gjenstander av betydelig kunst-, kultur- og naturhistorisk verdi.

Regjeringen vil

- Videreføre innsatsen for å sette museumsinstitusjonene i stand til aktiv internasjonal deltakelse.

Boks 6.15

Høsten 2012 gjennomførte Norsk kulturråd en kartlegging av museenes virksomhet innenfor internasjonalt prosjektsamarbeid.

- Av i alt 67 svarende institusjoner svarte 76 prosent at de er medlemmer i internasjonale nettverk og/eller interesseorganisasjoner.
- Av 67 institusjoner svarte 50 prosent at de har lånt inn eller lånt ut utstillinger til utlandet.
- Av i alt 67 institusjoner svarte 53 (77 prosent) bekreftende på at de deltar/har deltatt i internasjonale prosjekter.
- I alt ble det rapportert om 167 prosjekter, hvorav 60 er avsluttet og 105 pågående.
- EUs sektorprogram ble oppført som kilde for 14 prosent av prosjektene, mens Interreg-midler er rapportert som finansieringskilde i 11 prosent av prosjektene. EØS-finansieringsordningene og midler fra Nordisk ministerråd/Nordisk råd bidrar begge med finansiering til ni prosent av prosjektene. Andre finansieringskilder er ordinære driftstilskudd, ekstra tilskudd fra fylkeskommuner, Fritt Ord og diverse EU-ordninger og -programmer, Utenriksdepartementet og ambassader, NORAD, utenlandske kulturinstitusjoner/organisasjoner og private bedrifter.

- I 40 prosent av prosjektene er de rapporterende museene initiativtakere til prosjektene, mens eksterne samarbeidspartnere står som initiativtaker i 46 prosent av prosjektene.
- I 63 prosent av prosjektene er andre museer samarbeidspartnere. Ellers er universiteter/høgskoler samarbeidspart i 31 prosent av prosjektene. Blant kategorien «Andre samarbeidspartnere» nevnes bl. a. forskningssentra, både nasjonale og utenlandske, utdanningsinstitusjoner og offentlige forvaltningsorganer.
- Det rapporteres flere typer resultater av prosjektene. Det dominerende er utstillinger, som gjelder 53 prosent av prosjektene. Ellers nevnes kompetansebygging i 46 prosent av prosjektene, bøker i 28 prosent av prosjektene, artikler, vitenskapelige og populærvitenskapelige i henholdsvis 26 og 16 prosent av prosjektene. I 34 prosent av prosjektene blir det laget en rapport.
- Alle som svarer bekreftende på internasjonal virksomhet, vil fortsette å være aktive på feltet i årene framover, men bare 20 av 68 institusjoner har egne planer for sin internasjonale virksomhet.

6.10 Arkiv

Det overordnede målet for arkivpolitikken er å sikre arkiver som har vesentlig kulturell verdi eller forskningsverdi eller som inneholder rettslige dokumentasjon eller viktig forvaltningsdokumentasjon, slik at arkivene blir tatt vare på og gjort tilgjengelig.

Samlede bevilgninger til arkivformål i 2013 var 369,1 mill. kroner. Dette innebærer en økning på 168,1 mill. kroner siden 2005. Det vil si en økning på 84 pst. på åtte år.

Arkivdokumenter er direkte, ufortolkede og autentiske vitnemål av handlinger og hendelser og sporene etter disse. Arkivene er derfor en vesentlig del av nasjonenes og verdens kulturarvsmateriale. Alle land har felles utfordringer i håndteringen av elektronisk materiale. Dette krever internasjonalt samarbeid. I tillegg øker migrasjonen og dermed behovet for søk i flere lands arkivkilder for å dokumentere for eksempel familiers historie. Dagens arkivsamarbeid foregår både i

nordisk, europeisk og global sammenheng. Samarbeidet skjer på ulike nivåer og med ulik grad av formalisering.

Riksarkivaren er hovedmedlem i International Council on Archives (ICA), og deltar i komiteer og andre organer i ICA. Riksarkivet er med i et nettverk som har som formål å hindre at verdifulle næringslivsarkiv blir ødelagt ved fusjoner, salg eller konkurser. Nettverket er bygget opp på initiativ fra The European Association for Banking and Financial History samt Institute for Corporate Culture Affairs. Problemstillingene ble aksentuert og fikk ny oppmerksomhet på grunn av den siste finanskrisen.

Riksarkivet er deltaker i EU-kommisjonens arkivråd, DLM-forum. I tillegg er Riksarkivet representert i MoReq Governmental Board, som er hovedstyret for videreutvikling av en internasjonal standard for elektroniske arkiv. I utviklingen av Arkivverkets digitale sikringsmagasin har en hatt god bruk for de internasjonale erfaringene som er gjort på dette området, og

**Boks 6.16 Dokumentasjon av
nyere innvandring**

Opplandsarkivet har arbeidet med to prosjekter som har fått støtte fra polsk-norsk kulturutvekslingsfond.

I samarbeid med Statsarkivet i Krakow gjennomførte Opplandsarkivet i perioden 2009–2010 et prosjekt om dokumentasjon av polsk innvandring til Norge de siste 200 årene. Gjennom granskning av arkivkilder kunne historien til flyktninger og arbeidsinnvandrere skrives. Historie om polakker som reiste til Norge etter at Polen ble medlem av EU ble også dokumentert. Arkivene gjennomførte intervjuer av polakker bosatt i Norge, av familiemedlemmer som bor i Polen og av polakker som hadde flyttet tilbake til sitt hjemland. Prosjektet resulterte i utstillinger og en bok om polsk migrasjonshistorie.

Det andre prosjektet dokumenterte innreise av polakker til Norge i perioden 1981–1989 som følge av unntakstilstanden i Polen og forfølgelsen av politisk opposisjonelle. Statsarkivet i Milanowek hadde prosjektlederansvaret. I løpet av prosjektperioden 2010–2011 ble historien til 20 personer dokumentert gjennom intervjuer, film og fotografier. Personene har gitt opplysninger om livet i Polen før og under unntakstilstanden, om livet som flyktning og om livet i Norge. Arkivmaterialet som ble samlet inn er analysert, og er brukt i seminarer, bøker og utstillinger.

som har nedfelt seg i anbefalinger og standarder. En av standardene som benyttes er opprinnelig utviklet i det norske arkivverket, og vedlikeholdes nå i samarbeid med det svenske riksarkivet. Norske arkiver har siden 2008 bidratt med materiale til Europeana, som er en portal for kildemateriale fra arkiver, museer, biblioteker og andre kulturinstitusjoner. Riksarkivaren deltar i samarbeidet om videreutviklingen av den europeiske arkivportalen, APEnet (Archive Portal of Europe). Ambisjonen er at norsk kataloginformasjon skal overføres til den felleseuropeiske portalen. For den nærmeste fremtid vil det være viktig at norske arkivinstitusjoner deltar i videreutvikling av standarder både for arkivdanning, langtidsbevaring og tilgjengeliggjøring. På denne måten vil den faglige utviklin-

gen bringes inn i en større internasjonal sammenheng.

Gjennom å gjøre digitale dokumenter tilgjengelig på digitalarkivet.no har norske arkivinstitusjoner gjort det lettere for personer i andre land å søke i dokumentarven. I tillegg har arkivinstitusjoner lagt fotosamlinger i den internasjonale databasen Flickr. Tidligere skjulte skatter i fotoarkiver er dermed blitt mer tilgjengelige.

Regjeringen vil

- videreføre det internasjonale arbeidet for å bevare arkiver på en slik måte at de blir tilgjengelige for bruk over landegrenser.
- Videreføre det internasjonale arbeidet med utvikling av arkivstandarder.

6.11 Bibliotek

Nasjonalbiblioteket er den sentrale bibliotekinstitusjonen i Norge. For 2013 er det lagt følgende mål til grunn for Nasjonalbibliotekets virksomhet:

- Pliktavlevert materiale og andre samlinger skal sikres og bevares, og samlingene og informasjon om disse skal gjøres tilgjengelig.
- Utvikling av digitalt innhold og tjenester skal fremmes.

Biblioteksektoren har hatt en budsjettøkning på 202,8 mill. kroner etter 2005. Dette tilsvarer en økning på om lag 56 pst. i perioden.

Nasjonalbiblioteket har det faglige ansvaret for bibliotekutvikling i Norge. Gjennom sitt internasjonale engasjement og gjennom kompetanseoverføring bidrar Nasjonalbiblioteket til at folkebibliotekene styrker sin kunnskapsutvikling.

Nasjonalbiblioteket deltar og engasjerer seg på en rekke internasjonale arenaer som bl.a. bidrar til bedre innhold og tjenester, faglig utvikling og informasjons- og kunnskapsdeling. Internasjonalt samarbeid bidrar til faglig utvikling og kunnskapsdeling i bibliotekfeltet og sikrer kompetanseutvikling, inspirasjon og utveksling av ideer. Deltakelse på internasjonale arenaer gir også bedre forutsetninger for å kunne oppfatte og forstå internasjonale utviklingstrekk og til å vurdere og utvikle egen virksomhet.

Internasjonalt biblioteksamarbeid skjer ofte innenfor rammen av internasjonale organisasjoner, for eksempel gjennom International Federation of Library Associations and Institutions (IFLA) og gjennom annet bi- og multilateralt samarbeid. Organisasjonene er ofte geografisk eller

Boks 6.17

Bokhylla.no er en løsning som gir brukere med norsk ip-adresse digital tilgang til store deler av Nasjonalbibliotekets samlinger. Etter søknad kan det åpnes for tilgang fra utlandet til spesielle formål. Løsningen er basert på en avtale mellom Nasjonalbiblioteket og Kopinor, og bygger på den utvidende kollektive lisensordningen. Gjennom *bokhylla.no* vil Nasjonalbiblioteket i løpet av fem år kunne gi gratis, digital tilgang til inntil 250 000 digitaliserte bøker. De eldste bøkene i NBdigital kan lastes ned som pdf. *Bokhylla.no* ble først lansert som et treårig prøveprosjekt som ga tilgang til bøker utgitt i periodene 1890–1899 og 1990–1999. Fra og med høsten 2012 ble ordningen permanent og er utvidet til å omfatte alle bøker utgitt i Norge til og med år 2000. Bokhylla gir en gratis, unik og digital tilgang til norske skjønnlitterære bøker og fagbøker, utgitt på norske forlag. Erfaringene så langt viser en stor og økende interesse for tjenesten. Høsten 2012 benyttet daglig rundt 2000 brukere seg av rundt 4000 titler fra tjenesten. Det er stor internasjonal interesse for ordningen med Bokhylla og den juridiske løsningen bak denne.

faglig avgrensede. På institusjonsnivå finnes det en rekke eksempler på samarbeid. Ofte gjennom prosjekter, finansiert bl.a. gjennom nasjonale eller internasjonale støtteordninger (Nordisk ministerråd, EU, EØS-finansieringsordningene, NORAD m.v.)

Så vel Nasjonalbiblioteket som det øvrige norske bibliotekmiljøet kan bidra internasjonalt på områder der Norge ligger langt fremme i utviklingen eller har spesialkompetanse. Norge trekkes i mange sammenhenger frem som et foregangsland for ytringsfrihet. Gode, usensurerte biblioteker er en av flere grunnleggende forutsetninger for å kunne praktisere informert ytringsfrihet.

Nasjonalbiblioteket har dessuten et stort digitalt engasjement og en særstilling internasjonalt innenfor digitalisering. Norge kan på dette området bidra til enkle løsninger for å digitalisere og

spre litterær kulturarv. Den digitale tjenesten Bokhylla.no er et godt eksempel på dette engasjementet.

Siden Nasjonalbiblioteket er en institusjon som internasjonalt er langt fremme i utviklingen av det digitale tilbudet, er institusjonen interessant som samarbeidspartner og studieobjekt i internasjonal sammenheng. Nasjonalbiblioteket er videre bidragsyter til Europeana gjennom sitt engasjement i the European Digital Library. Electronic Memory of the Arctic er en annen internasjonal satsing forankret i Arktisk Råd, der Nasjonalbiblioteket deltar etter oppfordring fra Utenriksdepartementet og samarbeider med bl.a. nasjonalbiblioteket i St. Petersburg.

Nasjonalbibliotekaren deltar dessuten sammen med sine kolleger i relevante internasjonale fora. Eksempler på dette er Conference of Directors of National Libraries (CDNL), Conference of European National Librarians (CENL) og NORON (forum for nordiske nasjonalbibliotekarer).

På flere andre områder har norsk bibliotekvesen bidratt til utvikling internasjonalt. Eksempelvis gjelder dette Deichmanske biblioteks prosjekt for fengselsbibliotek i Georgia. Andre relevante prosjekter er ulike former for bibliotekutvikling som er skjedd med norsk bistand i bl.a. Nepal, Malawi, Sudan, Kenya, Tanzania og Palestina i tillegg til flere land i Øst-Europa.

For de aller fleste folkebibliotekene er det en utfordring at de har få ressurser til å kunne prioritere internasjonalt arbeid. Likevel kunne langt flere folke- og fylkesbibliotek deltatt i internasjonale prosjekter. Ofte kjenner de ikke til mulighetene som ligger i internasjonale støtteordninger. Det er behov for å stimulere til internasjonal aktivitet i biblioteksektoren, for eksempel gjennom målrettet informasjonsarbeid. Et slikt arbeid kan ivaretas av en «internasjonal kontaktgruppe», som bidrar til at initiativ og satsinger ses i en større sammenheng og fungerer som informasjonskilde og kontaktpunkt for biblioteksektorens internasjonale aktivitet.

Regjeringen vil

- Opprette en kontaktgruppe for internasjonal aktivitet i biblioteksektoren

Del II
Styrke kultursektoren i utviklingsland

7 Kultursamarbeidet i utviklingspolitikken

7.1 Innledning

Regjeringens overordnede mål for utviklingspolitikken er fattigdomsbekjempelse og rettferdig fordeling. Norges kultursamarbeid med land i sør bygger på overbevisningen om at et fritt og uavhengig kulturliv bidrar til fattigdomsbekjempelse og til å redusere ulikhet.

Gjennomføring av menneskerettighetene er både et mål i seg selv og et integrert virkemiddel i arbeidet. Kultursamarbeidet skal styrke de grunnleggende menneskerettighetene generelt og fremme de kulturelle rettighetene spesielt.

Kultur har betydning for individuell og kollektiv utvikling og har verdimeslige, økonomiske og samfunnsmessige aspekter. Kultur bidrar til identitetsdannelse for enkeltmennesket, for grupper og for samfunn.

Kultur er en viktig del av sivilsamfunnet, og spiller en rolle i sivilsamfunnets bidrag til utvikling. En sterkere, fri kultursektor er en kraft for samfunnsendring, i stats- og nasjonsdannelse, demokratiutvikling, fred og forsoning. Kultur er næring. Kultur næringene er dynamiske næringer og spiller en viktig rolle for økonomisk vekst, verdiskaping og sysselsetting. Kultursamarbeidet med land i sør skal styrke kultursektoren i utviklingsland med utgangspunkt i kultur som en selvstendig verdi og kulturens bidrag til fattigdomsreduksjon.

Retten til å kunne utøve egen kultur fritt og uten frykt for diskriminering og forfølgelse er viktig for å utvikle frie og demokratiske samfunn. Ved å anerkjenne og fremme respekten for kulturelt mangfold, styrkes også mulighetene for mellomfolkelig dialog og likestilling. Gode rammer for kulturell utfoldelse spiller også en rolle i å forhindre konflikt og beskytte marginaliserte gruppers rettigheter, innenfor og mellom nasjoner. Det kulturelle mangfoldet er menneskehetens felles arv og må anerkjennes og sikres til beste for dagens og morgendagens generasjoner. Kultursatsing i utviklingspolitikken handler derfor også om å fremme globale fellesgoder.

Kulturelle rettigheter er en del av de grunnleggende menneskerettighetene og kultursamar-

Boks 7.1

Strategi for Norges kultur- og idrettssamarbeid med land i sør (2006–2014) er retningsgivende for arbeidet. Strategidokumentet ble evaluert av Norad i 2011. Presiseringene i denne meldingen hva gjelder målsetting, prioriteringer, samarbeidsparter og kvalitetssikring er direkte inspirert fra funnene i evalueringen.

Kultursamarbeidet skal:

- Bidra til fremvekst av frie kulturuttrykk og kulturelt mangfold.
- Fremme kompetanse, kvalitet og profesjonalitet i kultursektoren.
- Støtte kulturell infrastruktur, herunder møteplasser som kan gi utviklingsmuligheter for kunstnere og kulturaktører
- Verne og fremme kulturarv, materiell så vel som immateriell.
- Det legges gjennomgående vekt på fremme av kulturelle rettigheter spesielt og ytringsfrihet generelt. Sør-sørsamarbeid, herunder regionalt samarbeid, vektlegges.

beidet inngår i Norges arbeid for å styrke disse globalt. Å styrke de kulturelle rettighetene er et mål i seg selv og et middel til å styrke det sivile samfunn som drivkraft og endringsagent for utvikling og til mer åpne og demokratiske samfunn.

Kunstnere og kulturaktører i sivilsamfunnet er den overordnede målgruppe i kultursamarbeidet med land i sør. Stater og sivilsamfunnsaktører er målgrupper for arbeid for å styrke rettigheter og kulturpolitikk. Det legges vekt på likestilling. Kvinners rolle og deltakelse er et viktig mål i seg selv fordi det ofte er en særskilt utfordring for kvinner å få realisert sine kulturelle rettigheter. Også minoritetsgrupper og urfolk er viktige målgrupper med tanke på fremme av rettigheter og kulturelt mangfold lokalt og globalt.

Tiltak som støttes skal ha mål om en tydelig utviklingseffekt. Prosjekter som anses å ha en katalytisk effekt for utviklingen av kultursektoren i sør, prioriteres. Til grunn ligger en visjon om at kulturens betingelser i utviklingsland skal endres slik at de frie kunstuttrykkene, de kulturelle rettighetene og det kulturelle mangfold er sikret. Visjonen er at bistand til kultursektoren skal gjøres overflødig.

7.2 Konteksten: Kulturens tilstand

Kunsten har et lokalt utgangspunkt, men overskrider geografiske og andre skillelinjer, og kunstnere møter hverandre på likefot. Kunsten har et globalt nedslagsfelt.

Det er imidlertid store forskjeller på kulturens og kunstens *betingelser*, både innenfor land og mellom land. Store økonomiske forskjeller og sosial ulikhet, ufrihet og konflikt er med på å forme rammebetingelsene for kulturell utfoldelse og tilgang til kulturelle goder.

Det er gjennomgående store forskjeller mellom industrialiserte land og utviklingsland når det gjelder tilgangen på formelle kulturgoder og muligheten til å delta i kulturlivet. I mange utviklingsland er muligheten til å gå på kino, teater, besøke et museum, et bibliotek, en kunstutstilling eller et kultursenter forbeholdt de få – enten fordi denne type kulturell infrastruktur ikke eksisterer eller er svært mangelfull, eller fordi folk ikke har råd til å benytte seg av den. Det samme gjelder tilgang til og informasjon om kultur. Når skillet mellom fattige og rike øker, forsterkes ulikheten i tilgangen på kulturprodukter. Samtidig er det ofte slik at kultursektoren i utviklingsland tilhører en uformell og/ eller mer tradisjonell sektor. Ofte kan derfor kulturuttrykk og utfoldelse ha en sterk stilling og en folkelig forankring uten at en formell kultursektor som sådan er sterk.

Kulturens tilstand i utviklingsland anno 2013 gir et sammensatt bilde. Betingelsene for å kunne håndheve retten til å delta i samfunnets kulturelle liv, til å uttrykke seg kulturelt, til å nyte kunst og til å nyte fruktene av egen kulturvirksomhet, er

Figur 7.1 Den kenyanske samtidskunstneren Cyrus Kabiru har gjort karriere utover sitt hjemland og Afrika og har deltatt med suksess på flere internasjonale utstillinger med sitt brilledesign.

Foto: Sylvia Gichia

Boks 7.2*Kulturnæringenes vekst i den globale økonomien*

Kulturnæringer representerer en av de raskets voksende sektorer i den globale økonomien. Utviklingslandene har en betydelig andel av verdensmarkedet, og sør-sør handelen har hatt en høy vekst med en årlig vekstrate på 20 prosent i perioden 2002–2008.

I følge UNESCO har kulturnæringene en vekstrate på 17,6 % i Midtøsten, 13,9 % i Afrika, 11,9 % i Sør-Amerika, 9,7 % i Asia, 6,9 % i Oseania og 4,3 % i Nord- og Sentral-Amerika (2008-tall). I Ecuador bidro kulturaktiviteter med 4,76 % til BNP i 2010 og 2,64 % av sysselsatte arbeidet i kultursektoren, hvorav nesten 60 % kvinner.

I henhold til rapporten «Creative Economy Report» (2010) utgitt av FN-konferansen for handel og utvikling, UNCTAD, bidro kulturnæringer til 4,77 % av BNP for Mexico, 4,75 % for Libanon, 5,1 % for Jamaica og 7,6 % for Guatemala. Rapporten slår fast at kulturnæringers bidrag til sysselsetting er vanligvis betydelig og

utgjør typisk mellom to og åtte prosent av arbeidsstokken i økonomien, avhengig av sektorens omfang.

Turismesektoren er en av de raskest voksende globalt sett med gjennomsnittlig 7 % fra 1998 til 2008, men med 12 % for de minst utviklede landene i samme periode. Kulturturisme som bygger på materielle og ikke-materielle kulturelle ressurser, utgjør 40 % av verdens turismeinntekter. Investeringer i kultur og kreativitet har vist seg å være viktige drivere for å revitalisere byers økonomier.

Det anslås at karnevalet i Rio bringer en årlig inntekt på 600 millioner USD til landet og at Buenos Aires hvert år tjener over USD 135 millioner på tangoen. Shanghai by har tatt konsekvensen av kulturens økonomiske potensiale og laget en egen utviklingsplan for kulturnæringene. Dette har ført til vekst i etableringen av kultursentra, museer og bibliotek som igjen har skaffet mange nye arbeidsplasser og økt etterspørselen på bøker, filmer og visuell kunst.

mange steder ikke eller mangelfullt tilstede. Stater har ansvar for å sikre og håndheve menneskerettsforpliktelser og utforme god og effektiv kulturpolitikk. Mange stater følger ikke opp disse forpliktelsene. Kunstnerisk frihet er mange steder begrenset. Særlig kvinner mangler rettigheter i mange land, og urfolk og andre sårbare grupper er også utsatt. Den globale dialogen om kultur preges til dels av spenningen mellom ytringsfrihet og krav om begrensninger i denne for ikke å krenke kulturelt eller religiøst baserte følelser. Å sikre og videreutvikle kulturarv og kulturelt mangfold, er en utfordring i alle land, ikke minst i utviklingsland. Vern av materiell kulturarv er under press i mange utviklingsland, også som følge av krig og konflikt, selv om Haag-konvensjonen av 1954 skal beskytte kulturarv under væpnet konflikt.

Det er knyttet gjennomgående utfordringer til retten til å nyte de økonomiske frukter av eget arbeid. Opphavsrettsorganisasjoner er svakt utbygget i de fleste utviklingsland, og retten til å bestemme over egen produsert kunst er mangelfull. Entreprenører har ikke råd til å registrere seg eller videreutvikle bedriftene sine og sliter med at

andre kopierer ideene deres uten å betale vederlag. Dette henger både sammen med en generelt svak utbygget rettstradisjon, men også med manglende anerkjennelse av kunst som profesjon og for kunstens bidrag til lokal økonomi.

På den annen side finnes det også positive utviklingstrekk. Kulturnæringene er blant de raskest voksende sektorer i den globale økonomien, og representerer et viktig potensiale for å bidra til handel, arbeidsplasser og økonomisk vekst. Den senere tid har man også sett konturene av en internasjonal lobby for kultur- og utviklingsspørsmål, allianser mellom organisasjoner og nettverk i sør og nord, som søker å påvirke egne myndigheter og det internasjonale samfunn til å etterleve menneskerettighetene på kulturområdet og sikre god kulturpolitikk. Dette er et viktig bidrag til å sikre at kultur settes på den internasjonale dagsorden. Regjeringen støtter flere slike nettverksorganisasjoner.

Norges kultursamarbeid med land i sør skal være et bidrag til at forskjellene blir mindre og at adgangen til å uttrykke seg gjennom kunst og kultur og til å delta i kulturlivet styrkes.

7.3 Kultur og rettigheter. Det folkerettslige rammeverket for kultursamarbeidet

Kunst og kultur er grunnleggende elementer/verdier for mennesker og er derfor omfattet av FNs menneskerettigheter. Menneskerettighetserklæringen art. 27. fastslår at

«Enhver har rett til fritt å delta i samfunnets kulturelle liv, til å nyte kunst og til å få del i den vitenskapelige fremgang og dens goder. ... Enhver har rett til beskyttelse av de åndelige og materielle interesser som er et resultat av et hvert vitenskapelig, litterært eller kunstnerisk verk som han har skapt».

Retten til ytringsfrihet, enten i muntlig, skriftlig eller trykket form, ved kunstneriske eller andre uttrykksformer, er også forankret i Artikkel 19 i Konvensjonen om sivile og politiske rettigheter.

Artikkel 15 i Konvensjonen om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter omhandler retten til å delta i det kulturelle liv og betydningen for kulturens bevaring, utvikling og utbredelse. Videre fremheves betydningen av respekt for frihet til skapende virksomhet.

Menneskerettighetene skal verdsettes, respekteres og etterleves globalt, og det er statenes ansvar å respektere og å sikre deres gjennomføring i eget land. Norsk politikk skal bidra til dette.

Mange stater følger ikke opp sine forpliktelser til å respektere og sikre kulturelle rettigheter. Det slås ned på ytringsfrihet, kunstnerisk og kulturell frihet. Kvinnelige artister kan ikke opptre offentlig i Iran. I Sør-Afrika forfølges homofile og transseksuelle artister. Militante islamister i Nord-Mali satte før frigjøringen en stopper for all musikk. Det begås overgrep mot utøvende kunstnere, som utsettes for sensur, forfølges eller fengsles. I land som Afghanistan, Pakistan, og fortsatt i Myanmar sitter skuespillere og Stand-up komikere fengslet, de og deres familier trakasseres og trues på livet. Kulturelle ytringer begrenses og kontrolleres, makt utøves for å definere hva som er tillatt kunst og hvilke kunstuttrykk som defineres som «farlig» eller «upassende».

Retten til tilgang på kulturopplevelser begrenses også når ytringsfrihet mangler. Dette skjer ikke bare i totalitære regimer og det er ikke alltid bare de statlige myndighetene som utøver sensur og kontroll. Sosiokulturelle forhold, kvinners alminnelige stilling i samfunnet og religiøs praksis kan også være effektive hindre for kulturell og kunstnerisk utfoldelse.

Boks 7.3

Under konferansen «All that is Banned is Desired», fortalte den tibetanske billedkunstneren og poeten Tenzing Rigdol at flere av hans bilder var blitt vist i Kina, mens et velkjent galleri i New York ikke ville stille ut bildene hans av hensyn til USAs forhold til Kina. Kunstnere på denne konferansen fra land som Egypt, Pakistan, Myanmar, Russland og Mali understreket betydningen av å verne om den individuelle retten til å ytre seg fritt kulturelt og at moralske og religiøse begrunnelser for å begrense denne er en felle for ytringsfriheten.

Autoritære og totalitære regimer bruker også kultur til å undertrykke. Statlig og «riktig» kunst blir produsert og spredd som propaganda og ensretting av kreative uttrykk og til hinder for folks opplevelse av frie og mangfoldige uttrykk.

I dagens globaliserte verden kan sensur ha grobunn i rent lokale forhold eller forhold som raskt får verdensomspennende karakter – slik striden om karikaturtegningene gjorde det. Diskusjoner som pågår i FN vitner om at media og kunstverdenen er preget av en global spenning mellom ytringsfrihet og krav om begrensninger i denne for ikke å krenke gruppers religiøse følelser. Mange land garanterer kulturelle rettigheter, herunder ytringsfrihet, i sin grunnlov samtidig som musikere, filmskapere og artister utsettes for forfølgelse.

Ytringsfriheten er et av de viktigste elementene i demokratiet og må beskyttes. Kritikk eller latterliggjøring av noe som for mange er de viktigste rammene for livet, kan være sårende. Fra norsk side holdes det fast ved at det er mennesker menneskerettighetene skal beskytte, ikke ideologi eller religion. Ytringsfriheten står i sentrum for Regjeringens menneskerettighetspolitikk.

UNESCO-konvensjonenes forpliktelser

Norge har ratifisert flere UNESCO-konvensjoner som omhandler kultur. *Konvensjonen for vern av kulturminner i væpnet konflikt (1954)*, *Konvensjonen om ulovlig import, eksport og overføring av eiendomsrett til kulturgjenstander (1970)*. *Konvensjonen for vern av verdens kultur- og naturarv (1972)*, (Verdensarvkonvensjonen), *Konvensjonen for vern av den immaterielle kulturarven*

(2003), (2003-konvensjonen), *Konvensjonen for vern og fremme av et mangfold av kulturuttrykk* (2005) (Mangfoldskonvensjonen). Konvensjonene er normgivende for handling og etterlevelse nasjonalt og forplikter statspartene til å samarbeide internasjonalt.

Verdensarvkonvensjonen er det viktigste normative instrumentet for vern av kultur- og naturarv globalt. Konvensjonen er ratifisert av 190 land og er et godt grunnlag for internasjonalt samarbeid mellom likeverdige parter, nord-sør og sør-sør. Sikring av verdensarvverdiene er hovedoppgaven etter konvensjonen. Sentralt i dette arbeidet er nasjonal institusjons- og kapasitetsbygging for å ivareta disse verdiene. Ettersom verdensarvområdene har stor oppmerksomhet, har arbeidet for en bærekraftig utvikling også fått en sentral plass i samarbeidet. Eksempel på slikt samarbeid er utvikling av modeller for bærekraftig økonomisk utvikling som kan følge av en verdensarvstatus; modeller som tar utgangspunkt i lokale muligheter og begrensninger og, ikke minst, som inkluderer lokalsamfunnenes medvirkning. Forpliktelsene som statspart til konvensjonen er å støtte land som har behov for bistand i vern av sin verdensarv.

2003-konvensjonen har som ambisjon å sikre respekt for og øke bevisstheten om betydningen av immateriell kulturarv, og å skape en bedre helhetstenkning innenfor internasjonalt arbeid med vern av kulturarv. Konvensjonens utgangspunkt er at truede immaterielle kulturuttrykk skal vernes gjennom å skape rammevilkår for utvikling og videreføring. I et utviklingsperspektiv utgjør konvensjonen et viktig verktøy for å bevare og øke kunnskapen om immateriell kulturarv i utviklingsland.

UNESCOs konvensjon om å verne og fremme et mangfold av kulturuttrykk er en særlig viktig referanse for forståelsen av kultur for individuell og samfunnsmessig utvikling. Formålet med konvensjonen er å gi statspartene reelle muligheter til å vedta og gjennomføre en kulturpolitikk som kan legge til rette for et mangfold av kulturuttrykk. Konvensjonen fastslår at kulturvarer og – tjenester, som er bærere av både identitet, verdier og betydning, har to sider; en økonomisk og en kulturell. Det innebærer at slike varer og tjenester ikke må behandles som om de utelukkende har kommersi-

ell verdi. Konvensjonen bidrar til å styrke fattige lands mulighet til å utvikle egen kulturpolitikk og motvirke kulturell ensretting som resultat av andre lands sterke kommersielle interesser.

Selv om konvensjonen peker på at globaliseringen utgjør en utfordring for mangfoldet av kulturuttrykk, med risiko for kulturell standardisering og fare for ubalanse mellom rike og fattige land, legger den det perspektiv til grunn at utviklingsland kan nyte godt av globaliseringen. Konvensjonen oppfordrer til å utvikle og fremme fri utveksling og distribusjon av ideer, kulturuttrykk og kulturvarer og – tjenester. Industriland som er statspart i konvensjonen forplikter seg til å legge til rette for kulturutveksling med utviklingsland og til å samarbeide internasjonalt for å styrke utviklingslands egen kompetanse og kapasitet til å etablere relevante kulturpolitiske tiltak og til å beskytte og fremme et mangfold av kulturuttrykk. Norge deltok aktivt i forhandlingene om konvensjonen og Norges kultursamarbeid med utviklingsland bygger spesielt på prinsippene i denne konvensjonen.

Kultursamarbeidet med land i sør inngår i regjeringens arbeid for å bidra til at grunnleggende menneskerettigheter virkeliggjøres for alle. Menneskerettighetene slår fast at enhver har rett til å delta i samfunnets kulturelle liv, til å nyte kunst og til å nyte fruktene av egen kulturvirksomhet. Kultursamarbeidet med land i sør skal være et bidrag til å gjennomføre kulturelle rettigheter, både fordi kulturen har en verdi i seg selv og fordi en styrket kultursektor utgjør en viktig vekstimpuls for utvikling. Arbeidet skal styrke statenes evne til å oppfylle sine forpliktelser og enkeltmenneskers evne til å kreve sine rettigheter oppfylt.

Kulturelle rettigheter er både middel og mål i utviklingspolitikken. Menneskelig utvikling handler til syvende og sist om at mennesker skal kunne leve gode liv og sikre at de har redskapene og mulighetene som setter dem i stand til selv å velge hva slags liv de vil leve. Kultur har en verdi i seg selv og bidrar også til å oppnå andre utviklingspolitiske målsetninger. Det er i dette perspektivet Norge støtter kultursektoren i utviklingsland.

8 Kulturens betydning for utvikling

8.1 Den internasjonale debatten om kulturens betydning for utvikling

UNESCO har gitt viktige bidrag til erkjennelsen av at kultur spiller en viktig rolle for utvikling i rapporten «Our Creative Diversity» fra 1998, gjennom arbeidet i tilknytning til Tusenårsmålene og sist i forbindelse med Rio+20. Imidlertid mangler det fremdeles et operasjonaliserbart begrepsapparat, analyser og resultatapparat som er fullt ut relevant for feltet.

Et vanlig utgangspunkt for å definere utvikling er å betrakte begrepet innenfor en ramme av menneskers valgmuligheter, evner og frihet. Utvikling gir mennesker mulighet til å leve et lengre og sunnere liv, få bedre tilgang på kunnskap, bedre levestandard og livsvilkår, og større mulighet til deltakelse i samfunnet og beslutningsprosesser som har betydning for dem selv. Utviklingspolitikk dreier seg om å skape en situasjon der folk har kontroll over egne ressurser og kan kreve at rettigheter blir respektert og sikret. Det er en situasjon der befolkningen har et minimum av økonomisk trygghet og menneskelig sikkerhet til å kunne foreta valg for en bedre framtid.

Utvikling er også knyttet til kvaliteter som ligger utenfor markedet og den økonomiske veksten, som i menneskets følelsesmessige, skapende, intellektuelle og åndelige liv.

Debatten om kultur og utvikling i FN-systemet og de internasjonale finansinstitusjonene

UNESCO opprettet i 1991, etter norsk initiativ, Verdenskommisjonen for kultur og utvikling som

Boks 8.1

Human development is first and foremost about allowing people to lead the kind of life they choose – and providing them with the tools and opportunities to make these choices.

UNDP, Human Development report 2004, Cultural liberty in today's diverse world.

et av tiltakene under FNs kulturtiår 1988–1997. Forbindelsen mellom kultur og utvikling skulle analyseres og koordineres. Kommisjonen slo fast at kultur danner både grunnlaget og rammene for utvikling. I dette perspektivet er kultur og bærekraftig utvikling udelelige størrelser. Debatten om kultur og utvikling har vært forankret i UNESCO gjennom en årrekke, men har etter hvert spilt inn til FN-systemet for øvrig og til Verdensbanken. Kulturens, og ikke minst kulturnæringenes, betydning for økonomisk utvikling har fått større fokus, dette gjelder bl.a. kulturarvens betydning for turismeutvikling.

FNs tusenårserklæring har en tydelig referanse til behovet for toleranse og respekt for kulturelt mangfold, men omhandler ikke kulturens bidrag til utvikling spesifikt. I 2010 vedtok FNs generalforsamling en resolusjon der kulturdimensjonens betydning for utvikling i arbeidet med å nå tusenårsmålene er et av elementene. (res. 65/166 Keeping the Promise: United to Achieve the Millennium Development Goals»). Norge støttet innlemmelsen av dette perspektivet. Videre resolusjoner utbygger dette perspektivet, herunder resolusjon 66/208 fra 2012 om kultur og utvikling og sluttdokumentet fra Rio+20.

Mangel på relevante data og kvantitative indikatorer, samt problemer knyttet til operasjonalisering av et bredt definert kulturbegrep, har gjort det vanskelig å integrere hensynet til kultur i utviklingsprogrammer og i politikkutforming. UNESCO skal i 2013 fremlegge en pakke med kultur- for-utviklingsindikatorer som skal fokusere på kultur som sektor for økonomisk aktivitet og på kultur som bidrag til å oppnå andre viktige utviklingsmål.

Kulturens rolle i samfunnet og kulturens betydning for samfunnsutvikling har vært gjenstand for utstrakt diskusjon i utviklingspolitikken. Den internasjonale debatten om kulturens rolle for utvikling er relevant for Norges kultursamarbeid med land i sør i den grad den omhandler kultursektorens og kulturelle uttrykks betydning for samfunnsutvikling.

Regjeringen mener det er viktig at kulturens betydning for utvikling blir bedre forstått og operasjonalisert og i større grad tas i betraktning i

Boks 8.2 MDG Achievement Fund

I 2007 ble MDG Achievement Fund etablert på initiativ fra Spania og UNDP. I dag bidrar i alt 27 FN-organisasjoner til Fondet som styrker arbeidet med å nå tusenårsmålene. De største bidragsyterne fra FN-systemet er UNDP, UNICEF, UNESCO, ILO og UNWOMEN. MDG-fondet har åtte programområder i ca. 50 land, hvorav ett er «Kultur og utvikling». Dette programmet har i underkant av 2000 partnere inkludert lokale aktører, sivilt samfunnsorganisasjoner, myndigheter og privat sektor. Fondets hovedsatsingsområder er kulturelle rettigheter, sosial inkludering og bruk av potensialet som ligger i å utnytte kulturarv i turismeutvikling og for å bidra til fattigdomsbekjempelse. Programmene tar utgangspunkt i lokalt definerte prioriteringer og retter seg spesielt inn mot marginaliserte grupper av befolkningen, urfolk og kvinner.

utforming av utviklingspolitikk der det er relevant. Det er viktig å øke kunnskapen om kulturnæringenes potensial for fattigdomsbekjempelse og likestilling internasjonalt. En målsetting må være at det internasjonale samfunn får styrket kunnskapsgrunnlaget om kulturens rolle for utvikling, sikre indikatorer for bedre å kunne måle effekt og resultater, og derved sikre et bedre grunnlag for å gi kulturbistanden større katalytisk effekt.

Regjeringen vil

- Arbeide for at kulturens betydning for utvikling gis oppmerksomhet i relevante internasjonale fora der utviklingspolitikk diskuteres og utformes.

8.2 Staters ansvar

På samme måte som stater har ansvaret for gjennomføring av kulturelle rettigheter, har det offentlige et ansvar for å bidra til at det kulturelle mangfoldet kan utvikles på fritt grunnlag. Dette omfatter blant annet å legge til rette for at betingelsene og klimaet er til stede for å kunne uttrykke seg kulturelt, for at kultur kan skapes og utfoldes, for at tilgang på kultur og deltakelse i samfunnets kul-

turliv skal være mulig. Statlige myndigheter har også en rolle i å vurdere hvordan potensialet som ligger i kunst og kultur som utviklingsagent og næringsdriver kan utnyttes. Selv om tradisjonell kunst og kultur kan stå sterkt i mange samfunn, fordrer en stadig mer globalisert verden at kulturlivet får formelle og profesjonelle rammebetingelser for at rettigheter skal sikres og kulturen kan bidra med sitt potensial som utviklingspådriver. I mange utviklingsland investeres det minimalt i profesjonalisering av og utdanning for kunstnere.

8.3 Sivilsamfunnets rolle

Nettopp fordi kunst og kultur i hovedsak skapes og nyttes i det sivile samfunn, fungerer en sterk kultursektor som en kreativ kraft i endringsprosesser og i demokratisk deltagelse. Nye uttrykk skapes, arenaer oppstår og forsvinner. Kunstnere, kulturarbeidere og intellektuelle spiller en viktig rolle som opinionsdannere og kritikere i samtiden, de evner å mobilisere brede grupper til deltakelse og dialog.

Kulturmiljøer- og institusjoner er av betydning for å skape et levende sivilt samfunn med åpne fora for bred debatt. Et mangfoldig kulturliv i det sivile samfunn er derfor en viktig drivkraft i demokratiutvikling. Kultursektoren kan spille en viktig rolle som endringsagent i utviklingsprosesser.

Kulturmiljøer i sør organiserer seg i økende grad i internasjonale nettverk og i felles arbeidsprosesser. Man ser konturene av en internasjonal lobby for kultur og utviklingsspørsmål, en allianse mellom representantene for kulturorganisasjoner i sør og organisasjoner fra nord. Eksempler på slike nettverk er ARTerial, Al-Mawred, Art Moves Africa, Freemuse og Artsfex.

Norges kultursamarbeid med land i sør er i særlig grad rettet inn mot utviklingen av sivilt samfunn, styrking av institusjoner og demokrati. Kulturaktørers rolle som endringsagenter i utviklingsprosesser står sentralt. Det ligger imidlertid et viktig element av samspill med statlig nivå i dette: Et mangfoldig og dynamisk sivilt samfunn gir myndigheter mulighet til å forstå, forklare og korrigere sin egen myndighetsutøvelse på sentrale områder. I lys av statenes viktige rolle i å legge til rette for kulturelle rettigheter og for samfunnets kulturliv, legger regjeringen vekt på å støtte opp om tiltak som bidrar til å styrke samarbeidet mellom sivilsamfunn og stat. Støtten til utforming av kulturpolitikk er en sentral metode, som er beskrevet under meldingens kap. 10.7.

Boks 8.3

Arterial Network ble etablert i 2007, bla med støtte fra Norge, og er nå etablert i de fleste afrikanske land med unntak av Gambia, Guinea Bissau og Madagaskar. Nettverkets målsetting er å støtte den kreative sektoren i Afrika på nasjonalt-, regionalt- og kontinentalt nivå. Målet er å fremme kunstners rettigheter og arbeidsvilkår gjennom kapasitetsbygging og informasjon, datainnsamling og kartlegging, debatt og policyutvikling. Arterial Network bygger kapasitet i kultursektoren og bevissthet om kulturens plass i samfunnsutviklingen.

Ett av nettverkets prosjekter som også støttes av Norge, er Artwatch. Prosjektet gjennomfører nå en bred undersøkelse om kultursektorens tilstand og tilgang til kultur på det afrikanske kontinentet. Undersøkelsen skal også dokumentere praksis hva gjelder kunstnerisk uttryksfrihet.

Boks 8.4

Mascara er en metall-rockegruppe i Kairo med kvinnelige musikere og vokalist. Gruppas spesielle uttrykksform har gjort at gruppen er blitt beskyldt for å drive med satanisme. Dette rammer de kvinnelige artistene mer enn de mannlige. Vokalist Sherine Amr uttrykte på en konferanse om kulturell ytringsfrihet i Oslo 2012, «All that is Banned is Desired», at det ikke hadde vært mulig for henne å fortsette med sin musikk, som både i form og uttrykk bryter med gjengs oppfatning av hva en kvinne kan tillate seg, uten sin families beskyttelse.

Regjeringen vil

- Videreføre kultursamarbeidet som del av Norges støtte til sivil samfunn og demokratiutvikling.
- Støtte opp om samarbeid mellom sivilsamfunn og myndigheter som har som formål å styrke kulturelle rettigheter og kultursektorens og kunstners betingelser.

8.4 Kultur, utvikling og kvinner

Å bidra til at kvinner får sikret sine menneskerettigheter er en viktig prioritering for Norge. Kvinners økonomiske og politiske deltakelse er avgjørende for å oppnå bærekraftig utvikling. Kulturen spiller en viktig rolle for kvinner og likestilling. Det ligger både muligheter og utfordringer i dette.

I mange land er kunstnerisk utfoldelse for kvinner begrenset. Sosiokulturelle forhold, kvinners alminnelige stilling i samfunnet og religiøs praksis er effektive hindre for kulturell og kunstnerisk utfoldelse og følgelig for innfrielse av grunnleggende kulturelle rettigheter.

På den annen side er det et stort potensial for å styrke kvinners stilling og rettigheter gjennom kultur og gjennom utvikling av kultursektoren. Utvik-

ling av turisme har for eksempel ofte positive konsekvenser for kvinners sysselsetting pga. etterspørsel etter håndverksprodukter, lokal mat og husing av gjester. Mange kvinner arbeider innenfor håndverks- og motesektoren, og i organiseringen av kulturelle aktiviteter generelt, kan utvikling av kulturnæringer spille en katalytisk rolle i å fremme likestilling og bekjempe fattigdom. Kompetansegivende tiltak kan gi kvinner mulighet til å ta styring over egne liv og skape inntekter til sine familier og lokalsamfunn og til kulturell utfoldelse og deltakelse. Samlet kan dette gi både økonomiske og kulturelle positive ringvirkninger for enkeltmennesket og for samfunnet. Regjeringen legger vekt på at innsatsen for kvinners rettigheter og likestilling skal tydeliggjøres i hele bredden av norsk utviklingspolitikk. Kvinners rolle og deltakelse er et mål i seg selv og etterstrebes i alle former for kultursamarbeid. Kvinnelige kunstnere er en selvfølgelig del av kunstlivet. Det er viktig å øke kunnskapen om kulturnæringenes potensial for fattigdomsbekjempelse og likestilling internasjonalt. Det er viktig å ha et særlig fokus på kvinnelige kunstnere i tiltak som dreier seg om kapasitetsbygging og profesjonalisering.

Regjeringen vil

- Videreføre satsingen på kvinners rolle og deltakelse i kultursamarbeidet.
- Videreføre arbeidet for at kvinnelige kunstners likeverd anerkjennes globalt.
- Bidra til at kunnskapen om kulturnæringenes potensial for fattigdomsbekjempelse og likestilling øker.

Boks 8.5

Lulan Artisans sysselsetter 650 vevere, fargere, spinnere og etterbehandlere i Kambodsja, Laos, Thailand, Vietnam og India. Virksomheten ble grunnlagt i lys av at kvinnelige tekstilhåndverkere i Vietnam utgjorde en risikogruppe for å bli trukket inn i menneskehandel. Menneskehandel kan forebygges bl.a. gjennom å skape stabile inntekter, og derved økonomisk frihet, i trygge omgivelser. Nøkkelen til virksomhetens økonomiske suksess og vekst har vært fokus på design og kvalitet, og kombinert med næringslivskompetanse.

Selv om prosjektet har kamp mot menneskehandel som utgangspunkt, med fokus på bærekraftig inntektsgenerering og design som virkemiddel, bidrar virksomheten også til å utvikle håndverk som kulturnæring i de berørte samfunn, en viktig kulturell referanse i svært mange land. Gjennom å skape og utnytte markeder for håndverksprodukter styrkes også håndverk som kultur.

9 Tematiske og geografiske prioriteringer i kultursamarbeidet med land i sør

Norge var blant de første giverlandene som inkluderte støtte til kultur i utviklingssamarbeidet. Norsk bistand har gjennom flere tiår bidratt til styrking av kultursektoren i utviklingsland. Satsingen på av kultursamarbeid med land i sør gjenspeiler den vekt en fra norsk side legger på kultur som verdi og innsatsområde i samfunnsutviklingen.

9.1 Rettighetsarbeid

Kultursamarbeidet med land i sør skal fortsatt være tydelig forankret i, og fokusert på å fremme, kulturelle rettigheter. Fire dimensjoner ved menneskerettighetene er førende for Norges kultursamarbeid med land i sør: retten til å uttrykke seg, retten til tilgang til kultur, retten til å delta i kulturell utfoldelse, og opphavsrett og beskyttelse av åndsverk.

Det er et samspill mellom disse dimensjonene. På samme måte som uavhengig journalistikk formidlet gjennom en fri presse er grunnlaget for publikums frie meningsdannelse, er kunstnerisk frihet avhengig av at publikum har tilgang til kunstuttrykk som er skapt og formidlet på uavhengige premisser. Instrumenter for beskyttelse av kunstneres rettigheter, styrking av de uavhengige plattformene som f.eks. scener og arenaer for fremvisning av kulturuttrykk, møteplasser samt mekanismer for økt distribusjon av frie kulturuttrykk, er viktige innsatsområder. Målsettingen er å sikre forutsetningene for kunstnerisk eller kreativ praksis, produksjon og presentasjon. Det er viktig at kunst- og kulturorganisasjoner har kunnskap om menneskerettighetenes relevans for arbeidet de utøver og hvilke muligheter man har til å bruke menneskerettighetsapparatet for å fremme sine rettigheter.

Situasjonen i verden når det gjelder retten til kulturelle ytringer er fortsatt dårlig kartlagt. For eksempel har ikke Amnesty International noen statistikk på dette feltet. Den internasjonale organisasjonen Freemuse opprettet websiden www.artsfreedom.org i 2012, som skal bidra til å dokumentere overgrep mot kunstnere.

Boks 9.1 Freemuse

Musikere over hele verden blir sensurert, truet og fengslet. Freemuse, etablert i København i 1999, arbeider internasjonalt for å støtte musikeres rettigheter og bistår dem med råd og bistand når de utsettes for sensur og forfølgelse. Organisasjonens målsetting er å fremme musikeres:

- frihet til å utøve og produsere musikk
- frihet til å lytte til andres musikk
- opphavsrettslig beskyttelse av ens egen musikalske produksjon
- sikre etniske minoriteters frihet til å spille musikk som tilhører deres kultur

I desember 2012 presenterte FNs spesialrapportør for de kulturelle rettighetene, Farida Shaheed, forarbeidet til en rapport som skal legges fram i juni 2013 i en høring i FN/Geneve. Rapporten skal redegjøre for kunstneres og kulturarbeideres arbeidsforhold globalt. Med seg i arbeidet har spesialrapportøren eksperter fra organisasjoner som jobber mot sensur, rettighetsorganisasjoner og forskningsmiljøer. Freemuse har blant andre bidratt med erfaring og dokumentasjon fra sitt arbeid.

Regjeringen vil

- Styrke innsatsen for å fremme den kulturelle rettighetsagendaen i FN.
- Fortsette å støtte arbeidet til organisasjoner som fremmer de kulturelle rettighetene.
- Støtte opp om kunst- og kulturorganisasjoners kunnskap om menneskerettigheter og bidra til å styrke kompetansen til å kreve rettigheter oppfylt.

Boks 9.2

«Art is the most powerful force in human lives and artists can be gate-keepers of truth and human conditions».

Harry Belafonte under Melafestivalen i Oslo i 2012

- Bidra til å styrke de uavhengige plattformene for kulturuttrykk og møteplasser som har som mål å styrke kulturelle rettigheter.

9.2 Opphavsrett og beskyttelse av åndsverk

Opphavsrett og beskyttelse av åndsverk spiller en vesentlig rolle for kunsten. Uten anerkjennelse av en genuin skaper, finnes det heller ingen kunst. I Norge respekteres åndsverk og skapt arbeid av denne type i stor grad. I mange utviklingsland er slik tenkning i en sped begynnelse. Mange kunstnere kjemper både for anerkjennelse av og respekt for sine verk og for vederlag for bruken av disse.

Opphavsrett og beskyttelse av åndsverk er viktige instrumenter for å anerkjenne kunst og kultur som verdifulle, både som inntektskilde, vederlag for produksjoner, og som samfunnsgoder. For illustrasjonens skyld, fordelte Kopinor alene i 2012 over 160 mill. kroner til norske rettighets-havere. I tillegg kom inntekter via andre rettighets-havere, biblioteksvederlag samt Fond for lyd og bilde.

Lovgivning og kollektiv forvaltning av rettigheter kan bedre kunstneres livssituasjon. Opphavsrett er en viktig dimensjon i arbeidet for rettferdig fordeling i en kreativ næringskjede. Sammenslutninger for musikere og billedkunstnere i utviklingsland har ført til større bevissthet for verdien av kunst og kreativ virksomhet, noe som har bidratt til en styrking av kunstneres status generelt. Norske Kopinor og Norcode i samarbeid med WIPO bidrar vesentlig i internasjonalt arbeid med å styrke respekten for opphavsrett og beskyttelse av åndsverk. Utenriksdepartementet støtter opphavsrettarbeid i utviklingsland gjennom Kopinor og Norcode/WIPO så vel som nasjonale opphavsrettsorganisasjoner. Opphavsrett og beskyttelse av åndsverk vil fortsatt være prioriterte innsatsområder.

Boks 9.3 Støtte til Copyright Society of Malawi, COSOMA

I Malawi kan nesten ingen kunstnere/forfattere leve av egen produksjon. Dermed blir det også vanskelig å skaffe økonomi for å kunne drive interesseorganisasjoner for de ulike gruppene. Siden 2004 har Norge, gjennom en paraplyavtale med COSOMA, støttet ulike interesseorganisasjoner for kunstnere og forfattere i Malawi. Organisasjonene for musikere, forfattere, bildekunstnere og andre grupper har mottatt støtte til et lite sekretariat og ellers støtte til seminarer, opplæring og arrangementer for å fremme sine arbeider. Dette har skapt et nytt grunnlag for at ulike kunstnergrupper, men også for journalister og forlag, skal kunne ivareta sine interesser og fremme sine kunstverk og litterære arbeider.

Regjeringen vil

- Støtte arbeidet i utviklingsland for kunstneres opphavsrett.

9.3 Kulturarvens rolle

Materiell og immateriell kulturarv bidrar til identitetsdannelse for enkeltmennesket, for grupper og for samfunn. Kulturarv er viktig for tilhørighet, for stolthet og som vekstpotensial. Som beskrevet tidligere i meldingen er UNESCOs normative rolle sentral i dette arbeidet. UNESCO er en viktig samarbeidspartner for Norge, med utgangspunkt i de ulike konvensjonene omtalt under kap. 7.3.

Verdensarven

Hovedinstrumentet for vern av kultur- og naturarv på globalt nivå er UNESCOs konvensjon for vern av verdens kultur- og naturarv. Verdensarvkonvensjonen skal ta vare på kultur- og naturarven for hele menneskeheten og i særlig grad kultur- og naturarv av helt unik verdi. Verdensarvkomiteen har pekt på en rekke internasjonale utfordringer i gjennomføringen av verdensarvkonvensjonen, som næringsinteresser, urbanisering, turisme, fattigdom, krig og naturkatastrofer. Selv om risikoene for slike ødeleggelser gjelder alle

Boks 9.4

To regionale sentra under beskyttelse av og i samarbeid med UNESCO

Nordic World Heritage Foundation og African World Heritage Fund er uavhengige stiftelser med status som samarbeidspartnere med UNESCO. Disse er opprettet gjennom avtaler mellom henholdsvis Norge og Unesco (2008–2014) og Sør-Afrika og UNESCO.

Nordic World Heritage Foundation (NWHF)

NWHFs formål er å fungere som et knutepunkt for de nordiske lands samlede innsats for oppfyllelse av konvensjonen, tilby teknisk ekspertise og bidra til nyskapende prosjekter i overensstemmelse med Verdensarvkomiteens globale strategi om en mer representativ verdens-

arvliste. NWHFs styre består av representanter fra alle de nordiske landene samt representant for UNESCO.

NWHF arbeider gjennom partnerskap hvor norske- og nordiske myndigheter og verdensarvnettverket utgjør viktige aktører. Med et regionalt og internasjonalt mandat legger NWHF vekt på å skape synergier mellom innsatsområdene, og i det regionale og internasjonale samarbeidet.

African World Heritage Fund (AWHF) er en mellomstatlig organisasjon dannet i 2006. Fondets hovedoppgave er å bidra til effektiv forvaltning av Afrikas Verdensarvområder og å bistå de afrikanske medlemslandene med bl.a. sikring, finansiering og kapasitetsbygging under konvensjonen. Norge har støttet Fondet fra begynnelsen av.

verdensarvområder, er konsekvensene ved ødeleggelse for utviklingsland ofte større.

Konvensjonens viktigste redskap er listen over verdens kultur- og naturarv (verdensarvlisten).

Det er verdensarvområdenes unike kvaliteter og gode forvaltning som gir verdensarvlistens troverdighet.

Manglende prioritet fra statspartenes side, økonomiske begrensninger, manglende kunnskap om og kapasitet på bærekraftig forvaltning av kultur- og naturarv og manglende inkludering av lokalbefolkningen som lever på steder med slik arv, er utfordringer i forvaltningen av verdensarvområdene. Det er en spenning mellom krav til vern av verdensarvområder og bærekraftig utvikling versus andre interesser. Mange statsparter oppfatter dette som problematisk. Skader som for eksempel påføres verdensarvområder motivert ut fra økonomisk gevinst og alternativ bruk av landområder, vil kunne ramme hele konvensjonens virkeområde og undergrave dens troverdighet.

Innsats gjennom kultursamarbeid kan bidra til positive endringer på dette området. I 2012 ble 40-årsjubileet for UNESCOs Verdensarvkonvensjon markert. Bærekraftig utvikling med fokus på samfunnsinvolvering var et viktig tema for de mange markeringene som fant sted under jubileet. Norges bidrag var en internasjonal konferanse på Røros under tittelen «Living with World Heritage». Et av målene for konferansen var å løfte

lokalsamfunns stemmer generelt og samtidig skape en arena hvor representanter for næringsliv, skole, museer, kommuner, statsforvaltning, akademia og UNESCOs rådgivende organer kunne diskuteres.

Verdensarvområder, andre kulturminner og immateriell kulturarv, har et stort potensial for å bidra til økonomisk vekst og fattigdomsbekjempelse dersom tilretteleggingen skjer på en bærekraftig måte. Med bl.a. turisme følger etterspørsel etter håndverksprodukter, lokal mat og overnattingssteder, noe som ofte involverer kvinner. For at turisme skal kunne bidra til bærekraftig vekst og ikke fremstå som en trussel for kultur- og naturarven, forutsettes grundige foranalyser der bærekraft, eierskap og lokal medvirkning blir vurdert. Sikring av verdensarvverdier i tilknytning til turisme på og ved verdensarvsteder forutsetter tålegrenseverdier. Gode og bærekraftige forvaltningsplaner og initiativ for å utvikle servicenæringen rundt turismen kan både fungere som pådriver for kvinners deltakelse i utviklingsprosesser og bidra til de lokale husholdningenes økonomi.

Mange utviklingsland, særlig i Afrika sør for Sahara, har store utfordringer med forvaltningen av sine verdensarvområder. Selv om verdensarvområder fra Afrika sør for Sahara utgjør under 9 % av de totalt 962 stedene på verdensarvlisten, er det en overvekt av afrikanske verdensarvområder på listen over steder som er i ferd med å ødelegges.

En styrking av African World Heritage Fund som arbeider med kapasitetsbygging for bærekraftig utvikling av verdensarvstedene, vil kunne bidra til en bedre forvaltning av utsatte verdensarvområder på det afrikanske kontinentet.

Utenriksdepartementet støtter et kapasitetsbyggingsprosjekt i regi av African World Heritage Fund. Prosjektets formål er å få på plass effektiv og bærekraftig forvaltning av afrikanske verdensarvsteder slik at disse kan bidra til bedre livssituasjon for lokalsamfunnene i Afrika på og ved Verdensarvstedene. UNESCOs Verdensarvsenter i Paris og Nordic World Heritage Foundation er viktige bidragsytere til prosjektet.

Den immaterielle kulturarven

Med Konvensjonen for vern av den immaterielle kulturarven kom anerkjennelsen av folks egne verdier som knyttes til kulturarv, ikke bare de universelle verdiene som ligger til grunn for verdensarvdefinisjonen. Immateriell kulturarv kan defineres på lokalt nivå og faktisk ned til personnivå. Konvensjonen om vern av den immaterielle kulturarven er av stor betydning for likeverd og stolthet i utviklingsland. Den favner kulturelle uttrykk og praksiser som både er videreført arv og levende praksiser. Flere land har i følge UNESCO inkludert immateriell kulturarv i sine utviklingsplaner, for eksempel i kulturstrategier.

Norge har spilt en sentral rolle i implementeringen av denne konvensjonen i utviklingsland, både gjennom samarbeidet med UNESCO og andre samarbeidsparter, jf. meldingens kap. 10.2. UNESCO arbeider for å forhindre at truede språk forsvinner. Norge har finansiert UNESCOs interaktive atlas over truede språk.

I arbeidet med å verne immateriell kulturarv er UNESCOs 2003-konvensjon et viktig verktøy for å bevare og øke kunnskapen om immateriell kulturarv i utviklingsland. Kulturdepartementet er involvert i dette arbeidet og har gitt Norsk kulturråd i oppdrag å følge opp konvensjonen. Som en del av oppfølgingsarbeidet har Kulturrådet utviklet prosedyrer for nominering til de internasjonale listene for immateriell kulturarv i Norge, og arbeider med informasjon og bevisstgjøring om konvensjonen.

Ett eksempel på støtte til immateriell kulturarv er samarbeidet med Aga Khan Trust for Culture i Sentral-Asia, rettet mot musikere og lokalsamfunn for å videreutvikle, videreføre og dokumentere musikktradisjoner. Det bygges kapasitet og rekrutteres nye musikere gjennom nye pedago-

giske metoder samtidig som sentralasiatisk musikk gjøres tilgjengelig for et globalt publikum.

Kulturarv, urbanisering, konflikt, utvikling

Norsk Institutt for kulturminneforskning, NIKU, er et kunnskaps- og kompetansesenter for kulturminner og kulturmiljøer. NIKU har i de siste årene særlig bygget kompetanse på feltene kulturarv som ressurs i urban utvikling og som ressurs i post-konflikt/fredsbygging.

Ødeleggelse av kulturarv er dessverre et kraftfullt våpen i krig og konflikt. Kulturarv blir i økende grad bevisst ødelagt i forbindelse med ulike former for krigføring og annen konflikt. Talibans ødeleggelse av de over 2000 år gamle Buddhastatuene i Afghanistan i 2001 og ekstremistenes nylige ødeleggelser av kulturskatter i Mali er eksempler på dette. Haag-konvensjonen av 1954 om vern av kulturverdier i væpnet konflikt med tilleggsprotokollen av 1999, har som formål å beskytte kulturverdier i områder med væpnet konflikt.

I løpet av neste generasjon vil over 2/3 av verdens befolkning bo i byer. Mange av verdens byer er eldgamle kultursentra. Det har vært årtier med til dels massiv ødeleggelse av kulturminner i «utviklingens ånd». Det er en utviklingstrend at den historiske bykjernen blir forslummet. Middelklassen flytter ut, det samme gjør høyteknologibedrifter, bank- og finansinstitusjoner. Bykjernene forfaller og blir overlatt til mer uregulert virksomhet. Det som imidlertid karakteriserer slike slumstrøk er at de vibrerer av kreativitet og innehar en rik kulturarv fra forskjellige tider og folk. Ved å løfte frem kulturarv og bruke den som utviklingsmotor kan styrken som ligger i de folketette bykjernene mobiliseres og brukes til å tenke nytt rundt urban utvikling.

Kulturarv kan både bidra til å skape utdannings- og jobbmuligheter basert på lokale håndverkstradisjoner og materialer, og legge til rette for turisme og annen næringsvirksomhet.

Kulturarv, både materiell og immateriell, forblir en viktig satsing i norsk kultursamarbeid. Kulturarv-relatert arbeid har mange dimensjoner og berører flere sider ved samfunnsutviklingen. Norge legger stor vekt på bærekraftig byutvikling i utviklingssamarbeidet. Norge støtter flere prosjekter der kulturarv er en motor, herunder:

- Urban Development Fund i Verdensbanken (siden 2010). Fondet gir midler til bykjerneprosjekter der kulturarv brukes bevisst som utviklingsmotor.

- Byutviklingsprogram gjennom UN-Habitat med et bredt og helhetlig utviklingsperspektiv (siden 2011).
- Aga Khan «Trust for Culture's Ancient Cities Program» (siden 2012).

Ulovlig handel med kulturgjenstander

Ulovlig handel med kunst- og kulturgjenstander anses generelt å være en voksende utfordring selv om det er vanskelig å anslå det eksakte omfanget. Denne type grenseoverskridende kriminalitet er et globalt problem som krever innsats av ressurser og tiltak i både opprinnelsesland, transitt- og mottakerland. Manglende kunnskap hos politi og tollvesen gjør det vanskelig å forebygge, avdekke og bekjempe ulovlig handel og smugling. Land i alle deler av verden er utsatt for kunst- og kulturkriminalitet, men land som preges av kriser, krig og naturkatastrofer er særlig sårbare for plyndring og kriminalitet.

Kulturarven representerer viktige verdier som skal videreføres til nye generasjoner, Ulovlig arkeologiske utgravninger og fjerning av kunst og kulturgjenstander ødelegger det vitenskapelige grunnlaget for kunnskap om viktig kulturarv og nasjonal identitet. Tapene ved slik kriminalitet har betydning langt utover de økonomiske.

Det forsvinner jevnlig kunst- og kulturgjenstander fra museer og private samlinger og fra arkeologiske utgravningsområder. Noen tyverier blir oppklart raskt og kunstgjenstandene gjenfunnet, mens andre kan være borte i flere tiår.

Norge er en del av det internasjonale markedet og kan både være mottaker- og transittland for ulovlig handel med kunst- og kulturgjenstander, og for hvitvasking av utbytte. Utstrakt reisevirksomhet og solid kjøpekraft blant nordmenn tilsier at ulovlig tilegnete utenlandske gjenstander mest sannsynlig også er i norsk eie. Det knytter seg mange spørsmål både av etisk og juridisk art til problematikken rundt utførsel, innførsel og handel med kulturgjenstander. Både museer og privatpersoner kan komme i skade for å kjøpe stjålet kunst eller ulovlig utførte kulturgjenstander uten å være klar over det, noe som kan føre til omfattende prosesser rundt krav om tilbakelevering.

Utfordringene ved å bekjempe ulovlig handel med kulturgjenstander knytter seg bl.a. til at markedet er verdensomspennende, at det i dag er større mobilitet enn tidligere, og at omsetningen gjerne foregår i lukkede systemer/organisasjoner.

En annen utfordring er at ikke alle kunst- og kulturgjenstander er registrert eller sikret på forsvarelig måte hos dem som har eieransvar. Dette

gjelder særlig utviklingsland der kulturarvforvaltningen generelt står svakt. Internasjonalt samarbeid om registrering av stjålne kunst- og kulturgjenstander, blant annet i INTERPOLs databaser og i Art Loss Register (et kommersielt privat foretak), er derfor viktig og har bidratt til at kunst har kommet til rette. Ikke sjelden gjenfinnes stjålne kunstgjenstander gjennom forsøk på omsetning via Internett. Også i Norge er det behov for et slikt register i offentlig regi.

INTERPOL regner ulovlig handel med kunst- og kulturgjenstander for å være en av de vanligste formene for ulovlig handel, og anslår at den ulovlige omsetningen beløper seg til store verdier. Den ulovlige handel med kunst og kulturgjenstander kan heller ikke ses isolert, men er stadig oftere del av annen kriminell virksomhet.

Metodologiske problemer gjør at en sannsynligvis aldri vil kunne gi noe presist estimat på omfanget av ulovlig handel med kunst- og kulturgjenstander. Tiltak mot organisert kriminalitet vil kunne bidra til å begrense slik ulovlig handel. Norge arbeider aktivt mot ulovlig kapitalflyt og pengetransaksjoner knyttet til organisert kriminalitet.

Det er behov for mer kunnskap både om omfanget av, og om spesifikke forhold knyttet til ulovlig handel med kunst- og kulturgjenstander. Det gjelder norske forhold såvel som internasjonalt.

En undersøkelse av 2008 peker på et behov for kompetanseutvikling og mer opplæring av tollvesenet og politiet, som er de etater som primært har ansvaret for å hindre kulturminnekriminalitet. Det trengs generell innføring og fordypning i kulturminnefeltet, juss og lovverk, visuell opplæring i gjenkjennelse av kulturminner og i kulturminnekriminalitet bl. a. hvitvasking av utbytte.

I 2007 ratifiserte Norge UNESCO-konvensjonen av 1970 om tiltak for å forby og hindre ulovlig import og eksport av kulturgjenstander, samt ulovlig overføring av eiendomsrett. Norge har med dette forpliktet seg til å følge kulturlovgivningen i andre land som har ratifisert konvensjonen. Det innebærer at personer som bringer en kulturgjenstand hit til landet, har plikt til å legge fram gyldig eksportsertifikat fra utførselslandet, dersom det er påkrevd. Kulturdepartementet har ansvar for periodisk rapportering fra arbeidet med oppfølging av konvensjonen. Hensikten med rapporteringen er først og fremst å vise hvilke tiltak som iverksettes i de enkelte land, hvilke fremskritt som gjøres, identifisere hindringer for gjennomføring og utveksle erfaringer

Boks 9.5**Bekjemp kulturkriminalitet**

Et eksempel på nyttig kunnskapsutveksling mellom ulike land, er det polsk-norske prosjektet

«Lovlig og ulovlig handel med kunst- og kulturgjenstander. Et utdannings- og erfaringsutvekslingsprogram for forebygging av kunst- og kulturkriminalitet»

Prosjektet samlet ansatte i kulturforvaltning, politi, toll, grensevakter, museumsansatte og forskere til erfaringsutveksling og kompetanseoppbygging i den hensikt å forebygge kulturkriminalitet. Blant annet framkom viktig kunnskap om den positive effekten som overvåkning av Internett kan ha når det gjelder å forebygge ulovlig handel med kunst og kulturgjenstander.¹ Prosjektet ledet til nettverks-samarbeid på tvers av land og etater, og viste at Norge kan lære av polske erfaringer bl.a. når det gjelder praktisk opplæring av toll og politi.

¹ Se publikasjonen Bekjemp kulturkriminalitet. Retningslinjer og anbefalinger, Warszawa 2011.

og «best practices», slik at landene kan lære av hverandre.

I 2001 ratifiserte Norge UNIDROIT-konvensjonen (Det internasjonale institutt for ensartet privatrett) av 1995 om tilbakeføring av stjålne eller ulovlig utførte kulturgjenstander. Denne konvensjonen, som må sees i sammenheng med UNESCOs 1970-konvensjon, setter rammer og betingelser for tilbakelevering/retur til opprinnelsesland.

De senere årene har Kulturdepartementet gjort flere endringer lovverket som følge av Norges tiltredelse til internasjonale avtaler for å hindre ulovlig handel med kunst- og kulturgjenstander. Norsk kulturråd har fått ansvar for ulike oppgaver knyttet til forskrift om utførsel av kunst- og kulturgjenstander.

Effektive tiltak for å hindre ulovlig handel med kunst- og kulturgjenstander krever tett samarbeid og samordnet innsats fra sentrale aktører som kulturmyndigheter, politi, toll, museer, omsetningsledd, samt ikke minst kunst- og kulturfaglig ekspertise. UD kan være en viktig samarbeidspart når det gjelder å bistå ved eventuell tilbakefø-

Boks 9.6 Smugling av religiøse skulpturer fra Nepal

Nepal har vært gjenstand for omfattende tyveri av kulturskatter. Det hevdes at nesten alle mindre gudebilder i bronse var smuglet ut av Nepal allerede i 1970. Steinskulpturer begynte å forsvinne på 80-tallet og det hevdes at det finnes ikke ett tempel i Kathmandudalen som ikke er blitt utsatt for ran eller ransforsøk. Mye tyder på at det vestlige markedet bestemmer hvilke gjenstander, i dette tilfellet gudebilder, som blir stjålet. I motsetning til andre hinduguder skal guden Ganesha være mindre omsettelig da dens estetikk, barnekropp med elefanthode, ikke faller i smak i vesten.

Kilde: Jurgen Shicks bok «The Gods are leaving the Country» fra 1999.

ring av gjenstander som er forsøkt ulovlig innført i Norge.

Jevnlige opplysningskampanjer bidrar til å øke kunnskapen blant publikum generelt. Norsk kulturråd, politi, toll, Norsk ICOM og Den norske Blue Shield-komiteen, ofte også Riksantikvaren og Den norske UNESCO-kommisjonen, samarbeider om ulike målrettede informasjonstiltak for å forebygge ulovlig handel med kunst- og kulturgjenstander.

Praktiske erfaringer hos toll, politi og kulturmyndigheter viser at mange likevel fortsatt ikke er klar over regelverket for utførsel og innførsel, og forpliktelsene til å sette seg inn i hvilke regler som gjelder i det landet hvor de ønsker å kjøpe kunst- eller kulturgjenstander. Mange kjenner ikke til at den som forsettlig eller uaktsomt overtrer regelverket for utførsel, eller eventuelt medvirker til dette, risikerer å straffes med bøter eller fengsel i inntil to år.

Regjeringen vil

- Arbeide for at lokale initiativer som skaper koblinger mellom kulturarv og næringsvirksomhet, som for eksempel bærekraftig turisme, blir tillagt vekt der dette er relevant i utviklings-samarbeidet.
- Videreføre arbeidet nasjonalt og internasjonalt for å fremme og forvalte materiell og immateriell kulturarv på en bærekraftig måte.

Boks 9.7

Aktuelle eksempler på viktige kunstgjenstander som er stjålet fra norske eiere, er Odd Nerdrum-maleriet Pike med rødt hår, som forsvant i Frankrike under transport på vei til utstilling på Blaafarveværket i mai 2011, de to nylige innbruddene i Permanenten/Kunstmuseene i Bergen, hvor en rekke gjenstander ble stjålet fra Kina-samlingen i hhv 2013 og 2010, samt maleriet La de små barn komme til meg av Lucas Cranach den eldre, som ble stjålet fra Larvik kirke i 2009.

- Fortsatt støtte tiltak for å styrke gjennomføring av verdensarvkonvensjonen i utviklingsland, med vekt på institusjonsbygging og kompetanseheving, gjennom UNESCO og andre samarbeidspartnere.
- Fortsette å styrke tiltak der kulturarv utgjør en drivkraft for bærekraftig utvikling innen utviklingssamarbeidet.
- Fortsette å arbeide med sikte på å forebygge, avdekke og bekjempe ulovlig handel med kunst- og kulturgjenstander nasjonalt og internasjonalt.
- Styrke arbeidet for å hindre ulovlig handel med kunst- og kulturgjenstander gjennom målrettede informasjonstiltak og økt bevissthet om problemstillinger knyttet til handel med kunst og kultur.
- Vurdere tiltak for å overvåke omsetning av kunst- og kultur via Internett.
- Innføre nye og videreføre etablerte tiltak for å styrke det tverrgående samarbeidet mellom ulike forvaltningsnivåer og andre aktører med det formål å utvikle «best practices», samordne innsats, utveksle informasjon og dele kunnskap relatert til kunst- og kulturkriminalitet.
- Bidra til å øke kunnskapen om ulike aspekter knyttet til ulovlig handel med kunst- og kulturgjenstander, nasjonalt og internasjonalt.

9.4 Urfolk

Urfolks tradisjonelle livsvilkår er truet på grunn av tap av land- og ressursrettigheter på flere kontinenter, blant annet i tilknytning til utvinnende industrier. Det er to aspekter ved kultur som er særlig relevante i denne sammenhengen: retten til *egen kultur*, *herunder språk* og retten til *bærekraftig utvikling*.

Rett til egen kultur er viktig for urfolks identitet, stolthet og samhold. Det er forutsetninger for bærekraftig samfunnsutvikling, ikke bare i betydningen økonomisk vekst, men også som et middel til å oppnå en mer tilfredsstillende intellektuell, følelsesmessig, moralsk og åndelig tilværelse.

Urfolk og deres kulturarv er en særlig utsatt gruppe i global sammenheng, både fordi levested, kultur og natur er så tett sammenvevd, men også fordi kulturene ofte er sårbare og små sammenliknet med kulturuttrykk fra samfunn med større økonomisk og kulturell innflytelse. Konvensjonen om biologisk mangfold (1992) anerkjenner den nære avhengigheten mellom urfolk og natur. Det er *ILO-konvensjon nr. 169 om urfolk og stammefolk i selvstendige stater* (1989) som er det viktigste internasjonale instrument for å sikre at urfolks levested og kultur opprettholdes og videreutvikles. Konvensjonen er en sentral del av grunnlaget for regjeringens urfolkpolitikk. ILO-konvensjon nr. 169 utgjør det eneste forpliktende folkerettslige instrument som direkte omhandler urfolks rettigheter og som har til hensikt å beskytte urfolk mot overgrep fra stater.

Flere andre FN-dokumenter og konvensjoner har imidlertid særlig relevans for urfolk. I tider med stor samfunnsmessig omveltning opplever særlig minoriteter ekstra sårbarhet da ofte både myndigheter og andre grupper slår hardt ned på det å være annerledes, det være seg etnisk, språklig eller religiøs identitet. Utenriksdepartementets minoritetsprosjekt fra 2012 har et særlig fokus på livssynsminoriteters situasjon. Både her, og overfor andre minoritetsgrupper kan kultursamarbeid, og – støtte, spille en betydelig rolle.

I mange land kan det oppleves som stigmatiserende å tydelig identifisere seg som urfolk, annerledes enn de dominerende befolkningsgruppene. Kultur i en slik sammenheng går til kjernen av tematikken rundt arv, identitet og utvikling.

I UNESCO-konvensjonen om kulturelt mangfold, Mangfoldskonvensjonen, nevnes spesielt: Vern og fremme av et mangfold av kulturuttrykk innebærer anerkjennelse av likeverd mellom og

Boks 9.8 Design uten grenser

Norsk Forms prosjekt *Design uten grenser* har i over ti år utviklet produkter og løsninger for og i samarbeid med utviklingsland. Designere fra sør har samarbeidet med norske bedrifter. Samarbeidet er et eksempel på en innovativ tilnærming til utviklingssamarbeid hvor næringslivet kan bidra til utvikling i fattige land gjennom bruk av industridesignerens kreative evner. Prosjektet vektlegger ikke bare design i betydningen produktutvikling, men som metode for en utviklingsprosess, noe som kan være avgjørende for å sikre suksess. Langsiktige effekter kan være bærekraftig næringsutvikling, lokalt eierskap, likeverdig samarbeid, innovasjon og kunnskaps- og kompetanseoverføring. I tillegg til Norsk Forms egne bidrag er prosjektet finansiert av Norad og Fredskorpset. Blant prosjektets andre viktigste samarbeidspartnere er

Makerere University i Uganda, Universidad Rafael Landívar i Guatemala, UNICEF og Verdens Matvareprogram. Bruk av design i utviklingsprosesser kan føre til bedre levekår, sosial endring og næringsutvikling. Design uten grenser utvikler nyttige, og i blant livsnødvendige, produkter for utviklingsland. Målet er å skape gode og rimelige løsninger som kan produseres lokalt. Bruk av designere i utviklingsprosjekter fører til treffsikre løsninger og produkter som dekker brukerens behov, involvering av brukere, miljøhensyn, kompetanse overføring, styrking av lokalt næringsliv. Ved bruk av industridesignere i utviklingsland som selv i liten grad besitter slik designkompetanse, kan man tilføre en ny dimensjon i utviklingssamarbeidet, både innen produktutvikling, næringsutvikling og generell utvikling.

Boks 9.9

Kanadiske Buffy Saint-Marie, musiker, komponist, pedagog og aktivist, har kjempet den amerikanske urfolks sak gjennom musikken siden 60-tallet. Buffy Saint-Marie er Riddu-Riððu aktuell i 2013.

Artister og aktivister av amerikansk urfolksopprinnelse ble motarbeidet av myndighetene ikke fordi de var populære i reservatene, men fordi de slo igjennom hos et større publikum og satte urfolks rettigheter på dagsorden globalt.

satsing, med et sterkt gjennomgående fokus på eierskap for urfolk til alle sider ved utviklingen av kulturuttrykk og kulturinstitusjoner, for eksempel ved å bidra til styrking av urfolks språk som en del av å sikre verdens kulturelle mangfold.

I henhold til internasjonal rett har ILO-konvensjon nr. 169 er det statenes plikt å utvikle utdannings- og kulturinstitusjoner og kulturell infrastruktur som styrker egne urfolks kultur og identitet. Det finnes enkelte kimer til statlige kulturinstitusjoner for urfolk som kan styrkes og videreutvikles gjennom kultursamarbeid. Hovedfokus skal imidlertid være urfolks egne organisasjoner i det sivile samfunn.

respekt for alle kulturer, herunder minoriteters og urfolks kulturer.

Kulturfolks immaterielle kulturarv som sang, dans, tradisjoner og ritualer, språk og kunnskap er særlig sårbar og er i noen områder i ferd med å forsvinne. UNESCO-konvensjonen om vern og fremme av den immaterielle kulturarven har derfor særlig relevans for urfolk.

Norsk utviklingssamarbeid på urfolksfeltet har hovedsakelig vært rettet mot det amerikanske kontinentet. Kapasitetsutvikling, institusjonsbygging og profesjonalisering er ledetråder i en slik

Regjeringen vil

- Styrke støtte til urfolks kulturmiljøer og deres egne kulturaktører der det er relevant.
- Søke samarbeid med nyskapende miljøer blant urfolksungdom.
- Bidra til økt kulturelt samarbeid mellom urfolk over landegrensene som kan redusere graden av marginalisering og ekskludering, og som vil kunne gi inspirasjon og motivasjon til økt kulturelt engasjement for de ulike urfolksgrupper.
- Fortsatt bruke samiske kulturinstitusjoner som strategiske partnere i kultursamarbeidet med urfolk.

Boks 9.10 Opplæring av lokale kunstnere i Kambodsja

Kambodsja er et av verdens eksotiske reisemål og turistrømmen til landet øker stadig. Siem Reap provinsen som tar imot 1,5 millioner turister hvert år, er fremdeles den nest fattigste provinsen i landet der 5 millioner av landets 14,8 mill. innbyggere lever på under en halv dollar dagen. Landet har en rik og mangfoldig håndverkstradisjon som er et uutnyttet potensial som inntektskilde og som kunne komme lokalbefolkningen til gode. Et utviklingsprogram for kulturnæringer som ble støttet med midler fra MDG Achievement Fund (se boks i avsnitt 8.1) ble satt i gang i fire provinser i nord- og øst Kambodsja. Målsettingen var å skape jobber, revitalisere kulturarven og bygge kapasitet i lokalbefolkningen. Programmet var et samarbeid mel-

lom FN-organisasjoner og lokale organisasjoner som støttet urfolk og kunsthåndverkere fra Khmerfolket.

Fra 2009 til 2011 ble over 800 tradisjonelle kunstnere skolert i design, entreprenørferdigheter, kvalitetskontroll og markedsføring. Dette høynet lokale kunstners fagkunnskap samt kunnskap om priser og markedsmekanismer samtidig som lokale myndigheter fikk innsikt i kulturarvens potensial. Erfaringene fra programmet førte til at en dialog om næringsutvikling ble etablert både på lokalt- og nasjonalt nivå. Retningslinjer for et mer formalisert samarbeid mellom ulike parter på ulike nivåer for å få til økonomisk vekst ble drøftet og konkrete pilotprogrammer ble satt i gang i to provinser.

9.5 Kultur og næring

Kultursektoren og kulturnæringene gir viktige bidrag til næringsutvikling, økonomisk vekst, sysselsetting og kulturell utvikling.

Kulturvarer og –tjenester er særegne bærere av identitet, verdier og mening som kan skape lokalt forankrede produkter, utvikle kreative talenter og inkludere lokalbefolkning i bidrag til lokal- og nasjonal økonomi. Mangel på økonomisk støtte, tilrettelegging og vanskelige bedriftsøkonomiske betingelser, ikke minst når det gjelder markedstilgang og internasjonal eksport, er noen av utfordringene sektoren står overfor i utviklingsland.

Kulturnæringer representerer en av de raskest voksende sektorer i den globale økonomien og representerer et viktig potensial for å bidra til handel, arbeidsplasser og økonomisk vekst i utviklingsland. Små investeringer i kulturnæringer kan ofte føre til positiv utvikling. For eksempel er det mange kvinner som er sysselsatt i arbeid knyttet til søm- og klesutforming. Investering i opplæring i mønsterkonstruksjon, design og sømteknikk, kan heve kvaliteten på klær i retning av moteprodukter, noe som kan bidra til økt etterspørsel og høyere inntekter. UNCTADs rapport om de kreative næringer (2010) peker også på at investering i kultursektoren ofte gir gode resultater i forhold til andre utviklingsmål som inkludering og samhold. Underprivilegerte eller marginaliserte grupper kan lett inkluderes i noen av disse

næringene og dermed bidra til en mer rettferdig fordeling av ressurser.

Kulturnæringer er viktige for økonomisk vekst i utviklingsland. UNCTAD understreker imidlertid at man fortsatt har begrenset statistikk, og følgelig kunnskap, om den kreative økonomien. Flere organisasjoner arbeider med å samle mer dokumentasjon om kulturnæringene og deres betydning for utvikling og vekst.

Utviklingen i den globale økonomien viser at det er grunn til å gi kulturnæringenes betydning for utvikling økt oppmerksomhet, både med tanke på økonomisk vekst, sysselsetting og fattigdomsbekjempelse, og for å styrke kultursektoren i sør.

Regjeringen vil

- I større grad vektlegge næringsdimensjonen ved støtte til kultursektoren i sør, særlig med tanke på kvinners situasjon.

9.6 Identitet, statsbygging, nasjonsbygging

Kultur bidrar til identitetsdannelse for enkeltmennesket, for grupper og for samfunn og kan stå sentralt i utviklingslands bestrebelser på å sikre utvikling som samfunn og stater. Kultur er en viktig del av sivilsamfunnet, og spiller derfor en viktig rolle i sivilsamfunnets bidrag til samfunnsendring, i

Boks 9.11 Cape Town World Design Capital 2014

Cape Town blir fjerde vertskapsby som World Design Capital (WDC) og den første på det afrikanske kontinent. Status WDC-by gis til byer som satser forpliktende på å bruke design som et effektivt verktøy for sosial, kulturell og økonomiske utvikling. Begivenheten finner sted det året Sør-Afrika markerer 20-årsjubileum for demokratiet. Erica Elk, direktør for Cape Craft & Design Institute, skriver på sin blogg:

«Design» handler ikke automatisk om endring. Og resultatet av «design» er ikke alltid bra. Apartheid var et system implementert med design. Og vi fortsetter å erfare dets arv i måten våre byer og tjenester ikke fungerer og gjennom måten vi fortsetter å reproducere ulikhet i våre sosiale og økonomiske relasjoner. «Design» er i essensen en dynamisk tilnærming til å utforske problemer og muligheter og til å finne effektive løsninger – fysiske produkter, tjenester eller systemer. WDC 2014 gir oss anledning til å forestille oss våre offentlige og private liv på ulike måter og bruke designprosesser for å hjelpe oss å komme dit.»

stats- og nasjonsdannelse, demokratiutvikling, fred og forsoning.

Regjeringen mener det er viktig å støtte opp om land og nasjoner som prioriterer å føre en aktiv kulturpolitikk som ledd i bestrebelsene på å styrke nasjonal identitet i forbindelse med statsbygging og nasjonsdannelse. Kultursamarbeidet med Palestina er integrert i innsatsen for palestinsk statsbygging. Regjeringen ønsker å videreføre kultursamarbeidet med Palestina, innenfor rammen av det samlede norske engasjementet.

Regjeringen vil

- I prioriterte samarbeidsland fortsatt bidra til å støtte opp om bestrebelsene på å bygge opp felles identitet, i et nasjons- og statsbyggingsperspektiv, særlig gjennom støtte til utvikling av aktiv, sivilsamfunnsorientert kulturpolitikk.

9.7 Land i overgangssituasjoner, post-konflikt, fred og forsoning

Land i overgangssituasjoner har ofte særlig behov for omverdenens assistanse og samarbeid. Regjeringen støtter kultursamarbeid med land som befinner seg i overgang til demokrati, med vekt på støtte til det uavhengige kulturlivet og til dialog og samarbeid mellom statlig og sivil sektor. Det uavhengige kulturlivet spiller ofte en viktig rolle i demokratiseringsprosesser, men mangler ofte ressurser. Selv små bidrag kan bidra betydelig. Støtte til kunst og kultur kan være med på å belyse andre og viktige sider av samfunnsutviklingen i de aktuelle land. Støtte til utvikling av plattformer og møteplasser der det gis muligheter å føre en kritisk dialog og en mangfoldig kulturell dialog, kan spille en viktig rolle for demokratiutviklingen.

Norge gikk tidlig inn med støtte til reform- og demokratiseringsprosessene utløst av de politiske endringene som omtales som den arabiske våren, med demokratibygging og økonomisk utvikling som hovedinnsatsområder. Kultursektoren utgjør en viktig del av sivilsamfunnets bidrag til demokratiseringen og det er derfor naturlig at kultursamarbeid inngår i Norges samlede innsats der det er relevant i Midtøsten og Nord-Afrika.

Kulturarv som oppfattes relevant for folk og lokalsamfunn kan ha en sentral rolle i utviklingen av demokratiske og åpne samfunn, samt bidra til konfliktforebygging og fredsskaping. Mange av dagens konflikter er forlengelser av historiske konflikter mellom forskjellige etniske og religiøse grupperinger. Mye av materiell kulturarv som utgjør et fremtidspotensiale for samfunn og områder rammet av konflikt, rommer også immaterielle minner og fortellinger om fortidens konflikter. Det er derfor viktig å arbeide med slike kulturminner i et freds- og forsoningsperspektiv for eksempel ved å ta vare på ulike grupperingers tilhørighet og tolkninger.

Arkivene inngår som en vesentlig del av et lands kulturarv. En norsk avdeling av Arkivarer uten grenser ble etablert i 2011. Medlemmene av foreningen samarbeider om prosjekter innen arkivfag og vern av verdens dokumentarv.

Ved etableringen av staten Sør-Sudan i juli 2011 ga Norge et riksarkiv i gave til den nye staten. Prosjektet koordineres av UNESCO, UNOPS, Riksarkivet og det sør-sudanske kulturdepartementet er blant de aktørene som bidrar.

Immateriell kulturarv kan også rammes av krig og konflikter. Ekstremistene forbød alle for-

Boks 9.12 Kultursamarbeidet med Palestina

Formålet med norsk støtte til den palestinske kultursektoren er å styrke palestinernes muligheter til selv å bygge og forsterke sin egen kulturelle identitet. Kultursamarbeidet inngår således i det overordnede målet for norsk utenrikspolitikk som er støtte til det palestinske statsbyggingsprosjektet. Kulturstøtten er i tråd med palestinske nasjonale planer. Kultursamarbeidet skal bidra både til institusjonsbygging og kapasitetsbygging innen det palestinske kulturdepartementet og i det sivile samfunn.

«Battir cultural landscape» har mottatt norsk støtte gjennom UNESCO. Prosjektet bidrar til bevaring av kulturlandskapet i Battir utenfor Betlehem og har medført at området nå er anerkjent som bevaringsverdig, som også bidrar til å beskytte de palestinske landsbyene i området.

Det ytes støtte til utvikling av et palestinsk kunstakademi i Ramallah i samarbeid med Kunsthøgskolen i Oslo og det gis støtte til oppbygging av et palestinsk kultursenter i Øst-Jerusalem. Norge finansierer videre et samarbeid med UNESCO og Awquaf (de religiøse myndig-

hetene på Haram al Sharif/Tempelhøyden) om å bygge opp et senter for å restaurere islamske middelaldermanuskripter.

I perioden 2005–2013 har Norge bidratt med NOK 13,3 millioner i støtte til Det palestinske kulturfondet gjennom det palestinske kulturdepartementet. Kulturfondet ble etablert med norsk støtte med den hensikt å opprette en mekanisme for å gjennomføre det palestinske kulturdepartementets strategier. Kulturfondets hovedfunksjon er å støtte kreativitet og ytringsfrihet ved å gi bidrag til kulturinitiativ som stimulerer og fremmer palestinsk kultur både i Gaza, Øst-Jerusalem og på Vestbredden. Kulturfondet har dessuten bidratt til å bedre koordineringen og samarbeidet mellom det palestinske kulturdepartementet, kulturinstitusjoner og -utøvere i Palestina. I tillegg har flere av de norsk-støttede prosjektene en direkte kopling andre palestinske departementer. Slike koplinger bidrar samlet til det overordnede, palestinske statsbyggingsprosjektet.

Figur 9.1 Palestinsk kulturlandskap. En del av stats- og nasjonsbyggingen.

Foto/ opphavsrett: Rima Tadros

Boks 9.13 Kulturens rolle i de politiske omveltningene i den arabiske verden

De regimeskifter og folkelige opprør som omtales som den arabiske våren vitnet om medias og kulturens betydning for bygging av identitet, samfunnsendring og demokratisering. Mange vil hevde at kulturen var, og er, en viktig pådriver for endringene i den arabiske verden. Begivenhetene ga et viktig innblikk i hvordan digitaliseringen og bruken av sosiale medier er verktøy som gir den alminnelige borger anledning til å bidra og påvirke utviklingen.

Omveltningene var preget av at kulturell innovasjon, kunst og kultur ble skapt og formidlet av nye aktører. Nye kulturelle uttrykk, særlig musikk og gatekunst, spilte en viktig rolle ved både å speile og inspirere til krav om politisk endring. Arrestasjonen av femten ungdommer som hadde tegnet graffiti på en vegg i byen Dara'a i Syria, var en del av oppstarten til opprør

ret mot det syriske regimet. Kunst som i utgangspunktet startet som undergrunnsfenomen i Egypt og Tunisia ble, ofte gjennom publisering via internett og sosiale medier, raskt popularisert. Omveltningene førte raskt til sterk vekst i salget av bøker på Internett – inkludert bøker som tidligere var forbudt.

Omveltningene transformerte og demokratiserte kultursektoren og dens rammebetingelser i flere land, samtidig som kulturens rammebetingelser er stridsspørsmål i den videre politiske utviklingen i mange land.

I kjølvannet av omveltningene har det kunstneriske landskapet i Nord-Afrika fortsatt sin utvikling. Det gjenstår å se hvilken rolle kunsten og kultursektoren vil spille i det nye samfunnskontrakter mellom stat og samfunn utformes.

Boks 9.14 Memorial Landscapes i Uganda

Nord-Uganda har vært igjennom en langvarig, brutal konflikt. To millioner er internt fordrevet, tusenvis av barn er bortført. Nasjonalmuseet i Uganda i samarbeid med Riksantikvaren driver prosjektet «Memorial Landscapes» i nært samarbeid med de hardest rammede lokalsamfunnene. Målsettingen med prosjektet er å bidra til at minnesteder vernes og sikres på en verdig måte, noe som kan gi menneskene noe av selvrespekten og verdigheten tilbake. Fire minnesteder er valgt ut. Sammen med lokalbefolkningen utarbeides en plan for hvordan de ønsker å sikre stedene/hendelsene. Blant disse er Barlonyo Massacre Sites

og St. Mary's Aboke Girls School. Navnene i seg selv vitner om de grufullhetene som fant sted.

I februar 2013 åpnet Nasjonalmuseet i Kampala utstillingen «Road to reconciliation» basert på arbeidet med dette prosjektet. Det vil også arrangeres et seminar med deltakere fra blant annet det nasjonale Justice & Reconciliation Project i Uganda, Makerere Law Project og representanter fra Sør-Afrika og Sør-Sudan. Dette er et eksempel på hvordan kulturminner kan spille en rolle i freds- og forsoningsprosesser, prosesser som er livsviktige for at lokalsamfunn kan komme tilbake på sporet igjen.

mer for musikk i Mali, hvis musikk i flere tiår har figurert øverst på verdensmusikklistene. Den årlige musikkfestivalen, Ørkenfestivalen, var inntil 2011 et møtested for ulike etniske grupper der musikken fungerte som forening og forsoning mellom gruppene. I 2013 arbeides det for å videreføre festivalen på et trygt sted.

Regjeringen vil

- Fortsatt arbeide for at kulturens rolle i freds- og forsoningsarbeid skal styrkes der dette er hensiktsmessig.
- Styrke kultursamarbeid med land som befinner seg i overgang til demokrati, med vekt på støtte til det uavhengige kulturlivet.

- Herunder støtte utvikling av plattformer og møteplasser med relevans for demokratiutviklingen.

9.8 Toneangivende utviklingsland

Toneangivende utviklingsland, herunder de fremvoksende økonomiene, er ofte modeller, kulturelle forbilder og foretrukne samarbeidspartnere for andre utviklingsland og industrialiserte land. Mange av landene er viktige leverandører av kultur. Til tross for velutviklet kulturproduksjon har mange land fortsatt mangelfullt utviklet kulturell infrastruktur, svake institusjoner og svak beskyttelse av kulturelle rettigheter, for eksempel innen film- og musikkindustrien. Støtte til kultursekto-

ren i disse landene er derfor fortsatt relevant. Utviklingen av kultursektoren i landene kan også ha katalytisk effekt for utviklingen i andre utviklingsland. Toneangivende lands institusjoner er ofte ønskede samarbeidspartnere for institusjoner i andre utviklingsland. Støtte til sør-sørsamarbeid er derfor ofte hensiktsmessig.

Regjeringen vil

- Styrke kultursamarbeidet med toneangivende utviklingsland som kan ha katalytisk effekt for fremme av kulturelle rettigheter og utvikling.
- Bidra til å styrke samarbeid mellom kunst – og kulturinstitusjoner i toneangivende land med øvrige utviklingsland for å fremme sør-sør-samarbeid.

Boks 9.15 Kultursamarbeidet med India

India er et land svært rikt på kultur, med stort kulturelt mangfold og kulturarv av global betydning. Samtidig er det på mange områder, bl.a. innen samtidskulturen, fortsatt behov for å styrke den kulturelle infrastrukturen. Regjeringen legger i sin strategi for samarbeidet mellom Norge og India, «Muligheter i mangfold» (2009), vekt på kultursamarbeidet. Kultur inngår i myndighetsdialogen mellom de to landene.

Samtidsdans er blant de prioriterte satsingsområdene. Den norske ambassaden i New Delhi støtter Attakkalarifestivalen, forankret i byen Bangalore, og stiftelsen Gati og festivalen Ignite! i New Delhi. Målsettingen har vært å støtte opp om det uavhengige samtidsdansmiljøets mulighet til å utøve og utvikle kunst, bidra til nettverksbygging og bidra til å gjøre samtidsdans tilgjengelig for et større publikum i India. Festivalene setter også rettigheter og miljø på dagsorden. Attakkalari har som ambisjon å være et knutepunkt i Sør-India for indiske og internasjonale dansere. Festivalen omfatter forestillinger i flere byer i India, men også undervisning for

studenter, barn, og ungdom fra slumområder. I Atakkalaris residency program Facets deltok også norske studenter i januar 2013.

Samtidsdansaktører er i ferd med å anerkjennes av indiske myndigheter som bidragsytere til debatt om viktige samfunnstema.

Rikskonsertenes har gjennom et tiårig samarbeid med indiske SPIC MACAY hatt stor innvirkning på hvordan musikk formidles til indiske skolebarn – 38.00 elever bare i 2011. Programmet har de siste åtte årene dekket 24 av Indias 28 delstater.

The Seagull School of Publishing i Kolkata ble etablert i 2011 med støtte fra Norge og har som ambisjon å bidra til forleggerutdanning i India, men har fra starten hatt betydelig internasjonal pågang fordi skolen er unik i global sammenheng og har forankring i et betydelig nettverk innen den internasjonale bokbransjen. Skolen har både indiske og internasjonale studenter og undervisere. Alle studentene fra oppstartsåret har fått relevante jobber etter endt utdanning. Av 24 studenter har tre allerede etablert egne forlag

10 Partnere, metoder og kvalitetssikring

10.1 Innledning

Støtte til kultursektoren i utviklingsland inkluderer produksjon, infrastrukturprofesjonalisering, tilrettelegging av møteplasser, dvs. hele spekteret som muliggjør fri kulturell utfoldelse. Vern og bærekraftig forvaltning av kulturarv, materiell så vel som immateriell, inngår her. Bredden av tiltak som støttes forutsetter et bredt og variert sett av samarbeidspartnere. Uavhengig av hvem Norge samarbeider med, skal kultursamarbeidet være profesjonelt, langsiktig og lokalt forankret og ha tydelige utviklingsresultater og ringvirkninger. Samarbeidspartnerne skal reflektere mangfoldet i kultursektoren. Målsettingen med tiltakene avgjør hvilke kanaler som brukes.

Støtten kan gis direkte til lokale partnere, den kan gå gjennom regionale- eller globale nettverk/organisasjoner, gjennom nord-sør eller sør-sør-samarbeid, eller den kan gå gjennom norske kulturaktører i deres engasjement i utviklingsland.

Samarbeidspartnere kan også være enkeltkunstnere når slik støtte forventes å ha en bredere effekt i forhold til institusjoner, prosesser eller andre viktige målgrupper, kulturmiljøer, kulturinstitusjoner og nettverk hovedsakelig i det sivile samfunn som arbeider for å fremme kunstens og kulturens rammebetingelser i utviklingsland.

Offentlig finansiert bistand er kun ett av mange verktøy for å fremme utvikling. Samarbeid og strategiske partnerskap er viktige for å sikre at bistanden har en katalytisk effekt.

Ved direkte støtte skal samarbeidspartnere være i nøkkelposisjoner i det aktuelle land, de skal være troverdige representanter for kulturlivet og kulturaktører. Landspesifikke analyser er derfor nødvendig for å identifisere hvilke aktører som har størst potensial til å påvirke og å skape endring.

Formålet med en direkte støtte er å bygge kapasitet i sør slik at målgruppene i kultursektoren kan bli bedre i stand til å ta ansvar for utvikling av eget sivil samfunn. For å kunne bidra til et friere, mer mangfoldig og profesjonelt kulturliv i utviklingsland, kreves først og fremst grundig kjennskap til forholdene i sektoren der en setter inn tiltak. Kjennskap til kunst og kultur og lokale

Boks 10.1 Mimeta – senter for kultur og utvikling

Mimeta har siden 2006 jobbet med kultur og utvikling. Stiftelsens program er rettighetsorientert og innsatsen skal bidra til å styrke utviklingen av en fri kultursektor i sør og fremme kulturelt mangfold. Mimeta driver ikke selv prosjekter, men støtter nasjonale- og regionale organisasjoner og nettverk som arbeider for styrking av kultursektoren spesielt og sivilsamfunn- og demokratiutvikling generelt. Mimeta støtter bl.a. prosesser rundt utforming av kulturpolitikk og bedre dokumentasjon av kultursektorens tilstand og utfordringer, spesielt i Afrika sør for Sahara og i Midtøsten og Nord-Afrika. Mimeta deltar i ulike fora og referansegrupper i EU og i UNESCO-sammenheng.

forhold og betingelser for dette er en forutsetning for slikt samarbeid. I tillegg er kunnskap om det sivile samfunn og menneskerettighetene en forutsetning for å nå de målene som settes for kulturstøtten. Strategiske partnerskap er derfor nøkkelen til vellykkete utgangspunkt for tiltak alle på nivåer i samarbeidet. For å lykkes med dette, kreves et tett samarbeid med kulturmiljøene i utviklingsland og med normgivende organisasjoner som har påvirkningskraft til statsparter.

De norske utenriksstasjonene har en sentral rolle i samfunnsanalyser og vurdering av lokale samarbeidspartner.

Krav til gode prosjekter

Utviklingsprosjekter i kultursektoren skal ta utgangspunkt i lokale behov og etterspørsel. Gode resultater fordrer gode analyser og realitetsvurderinger før samarbeid kan settes ut i livet. Oppstartstudier, solid planlegging og vurdering av risiko er viktig for gode resultater.

Boks 10.2 UNESCOs oppdrag.

UNESCOs overordnede mandat er å bidra til fred og sikkerhet ved å fremme samarbeid mellom nasjoner innen utdanning, vitenskap, kultur og kommunikasjon. Arbeidet er rettet inn mot å bidra til fattigdomsbekjempelse, bærekraftig utvikling, interkulturell dialog og økt respekt for menneskerettigheter. UNESCO har et særlig ansvar for å fremme retten til utdanning, retten til deltakelse i kulturlivet og til kulturelle goder, retten til å ta del i den vitenskapelige fremgangen, samt tanke- og ytringsfriheten.

UNESCO har en viktig rolle når det gjelder overvåking og analyse av oppfølgingen av normative instrumenter. UNESCO bistår også land med kunnskap og råd med hensyn til politikk- og kapasitetsutvikling på sine fagfelt.

UNESCOs prioriteringer på kulturfeltet er å:

- Styrke kulturens bidrag til bærekraftig utvikling
- Beskytte og øke kulturarv på en bærekraftig måte

Oppfølging og kontroll som rapportering og revisjon skal skje i tråd med gjeldende håndbøker, ordningsregelverk og maler for tilskuddsforvaltning med de presiseringer som gjelder for kultursamarbeid med utviklingsland. Med utgangspunkt i ordningsregelverket skal oppfølging og kontroll tilpasses den enkelte avtale og vurderes i forhold til relevans og risiko tilknyttet tiltaket. I omfattende kulturprosjekter der vurdering av bærekraft og risikofaktorer er svært viktig, innhentes det faglig rådgivning. Den bistandsfaglige rådgivningen har Norad ansvaret for. Ordningsregelverk, veiledere og standardiserte krav til søknader og rapportering er utarbeidet for kultursamarbeidet. Det er utarbeidet egne suksesskriterier for kulturarvprosjekter.

10.2 Kulturstøtte gjennom UNESCO

UNESCOs normative virksomhet på kulturområdet, som kapasitetsutvikler og som katalysator for globalt samarbeid gjør at UNESCO har stor troverdighet på statspartsnivå. Ikke minst har organisasjonen utviklet og tilgjengeliggjort en data-

base for forskning, rammeverk og manualer som brukes i kapasitetsbygging på landnivå. UNESCOs verdensarvsenter i Paris, sekretariatene for andre relevante konvensjoner og UNESCOs regionalkontorer bistår med veiledning og kompetanse på kulturfeltet over hele verden. Assistanse til statspartene i å gjennomføre intensjonene som ligger i UNESCO-konvensjonene er en hovedoppgave. UNESCO er, både gjennom hovedkvarteret i Paris og enkelte regionalkontorer, en viktig kanal for norsk støtte til utvikling av kultursektoren i utviklingsland.

Siden 1998 har Norge inngått toårige programsamarbeidsavtaler med UNESCO om støtte til kultur i utviklingsland. Programsamarbeidsavtalene finansieres med ekstrabudsjettære midler, denne støtten kommer altså utenom det norske kjernebidraget til organisasjonen.

Kulturstøtten finansiert med ekstrabudsjettære midler ble i 2010 lagt om, fra støtte til enkeltprosjekter til støtte til to fond. Det ene er Fondet som er knyttet til 2003-konvensjonen, fremme og vern av den immaterielle kulturarven, Det andre fondet som støttes er etablert under 2005-konvensjonen, det såkalte «Mangfoldsfondet» (International Fund for Cultural Diversity).

«Mangfoldsfondet» har som målsetting å fremme bærekraftig utvikling og redusere fattigdom i de utviklingsland som er parter til 2005-konvensjonen. Prosjekt som får støtte fra dette fondet skal bidra til å fremme et mangfold av kulturuttrykk og til utvikling av kulturell infrastruktur og kulturnæringer i utviklingsland. Norge har til nå vært største giver til «Mangfoldsfondet» med til sammen over 8,5 millioner kroner i 2010 og 2011. Gjennom programsamarbeidsavtalen 2012–2013 støttes Fondet for den immaterielle kulturarven med til sammen NOK 10 millioner. Midlene går til kapasitetsbygging i utviklingsland. I inneværende støtteperiode gir imidlertid ikke Norge midler til «Mangfoldsfondet», i påvente av nødvendige forbedringer i forvaltningen av fondet, både hva gjelder informasjonen om fondet og søknads- og vurderingskriteriene for støtte.

Norge skal fortløpende vurdere UNESCO som kanal for kulturstøtte ut fra relevans, effektivitet og evnen til å levere i tråd med de kriterier som er formulert i Meld. St. 33 (2011–2012) om Norge og FN.

Regjeringen vil

- Arbeide for at UNESCOs Mangfoldsfond og Fondet for den immaterielle kulturarven skal bli viktige og robuste virkemidler for utvi-

Boks 10.3 Rikskonsertenes arbeid med internasjonal musikk i skoleverket

Rikskonsertene har en viktig satsing for å bringe utenlandske musikere til Norge og norske musikere ut, og legge til rette for samarbeid. Deler av dette samarbeidet er finansiert med utviklingsmidler. Rikskonsertene startet å bruke musikere fra innvandermiljøene i Norge for mer enn 25 år siden og har gitt dette høy prioritet. Arbeidet har gått langs tre akser: «Klangrikt Fellesskap» i skolekonsertvirksomheten, «Etniske Musikkcafeer» på Cosmopolite og «Oslo World Music Festival.» Nordmenn av utenlandsk opprinnelse er særlig viktig for skolekonsertvirksomheten. Musikerne blir ansatt i kraft av sin profesjonalitet, og konkurrerer på lik linje med de andre om spillejobber. Utøverne representerer en stor og viktig ressurs for Rikskonsertene som er etterspurt over hele landet, og bidrar til å skape forståelse og respekt for verdiene i andre kulturer enn den vestlige. Særlig viktig er det at de gjennom musikkaktivitetene sine gir et viktig bidrag i integreringsarbeidet i Norge. Dette ses særlig gjennom familie-konsertkonseptene i «Barnas Verdensmusikk-dager», der ulike generasjoner fra ulike kulturer

bidrar og deltar sammen med de etnisk norske. De har også gitt viktige bidrag til utviklingen av samarbeidet med utviklingsland.

Skolekonsserter er den viktigste del av Rikskonsertenes virksomhet. I 2011 gjennomførte Rikskonsertene 240 skolekonsserter med program fra samarbeidslandene i sør, og nådde derved ut til et publikum på rundt 35 000 barn i ulike alder over hele landet. Av Rikskonsertenes totalt 144 turneer i skolekonsertvirksomheten i Norge i 2011 var 35 programmert med musikk fra andre kulturer, dvs. over 24 % av det totale antall. Av disse 35 programmene kom 7 programmer fra musikk-samarbeidet med land i sør, finansiert av Utenriksdepartementet, dvs. 20 % av programmene med musikk fra ulike kulturer. Rikskonsertenes arbeid finansieres av Kulturdepartementet og Utenriksdepartementet, der førstnevnte finansierer konsertene i Norge med Utenriksdepartementet finansierer den internasjonale satsingen. Rikskonsertenes samarbeidsland i perioden 2010–2011 var Bangladesh, India, Kina, Nepal, Pakistan, Palestina, Sri Lanka og Sør-Afrika.

klingslands implementering av konvensjonene.

Boks 10.4 Scenekunstsamarbeid med Burkina Faso

Et eksempel på betydningen av diaspora for samarbeid er utviklingen av CITO-prosjektet i Burkina Faso, som begynte med ildsjeler og endte opp i institusjonsbygging, langsiktig institusjonssamarbeid og kapasitetsbygging på scenekunst i Burkina Faso. Samarbeidspartnere var Torshovteateret, Nationaltheatret og etter hvert Danse og Teatersentrum i Norge og Le Carrefour International du Théâtre de Ouogadougou (CITO) i Burkina Faso. Den lokale fagkompetansen og innsikten i lokale forhold representert ved skuespilleren Issaka Sawadogo, bosatt i Norge, har vært uvurderlig i dette prosjektet.

10.3 Utviklingssamarbeid med norsk kompetanse

Norske kulturaktører, -institusjoners og organisasjoners engasjement og kompetanse har vært avgjørende for utforming av mange gode satsninger i utviklingsland. Norge har mye kompetanse innenfor en rekke kulturfelt som er etterspurt ute. Utenriksdepartementet ønsker å fortsatt støtte opp om prosjekter som er basert på profesjonelt samarbeid med norske miljøer som er forankret i etterspørsel og basert på behov i sør.

Det er motiverende for norske aktører å dele av egen kompetanse. Samarbeid mellom norske aktører og miljøer i utviklingsland for å styrke kultursektoren i sør bidrar også med faglig utvikling til norsk kulturliv og til bevissthet og kunnskap i Norge om utviklingssamarbeidets verdi og rolle.

Det skal stilles krav til norske samarbeidspartners kunnskap om kultursektorens betingelser, samfunnsforhold og sosiokultur i samarbeidslandet når det gis støtte til samarbeidsprosjekter.

Erfaringer fra migrasjon har vært en viktig kilde til fortellinger, musikalske og andre uttrykk

som i dag hører hjemme i den globale kulturarven. Menneskelige erfaringer og kunstneriske uttrykk vil ofte overskride det vi forbinder med nasjon og nasjonal kulturpolitikk. Derfor skal regjeringens internasjonale kultursatsninger i den grad det er kulturfaglig og bistandsfaglig forsvarlig, inkludere kulturelle uttrykk, kunstnere og kulturinstitusjoner som tar utgangspunkt i erfaringen som migrant. Bruk av norske miljøer som kanal for samarbeid skal gi en klar merverdi.

For kulturfeltet i Norge er det en utfordring å klare å dra nytte av erfaringer og kompetanse som finnes i ulike norske miljøer med bakgrunn fra utviklingsland. Særlig aktører i de landene som de største innvandrergруппene kommer fra bør i større grad involveres i likeverdig kultursamarbeid, der det er hensiktsmessig.

Digitalisering og økt internasjonal kontakt på kunstfeltene har ført til at kunstmiljøer stadig utvider sin faglige radius, noe som også gjenspeiler seg i de norske kulturinstitusjoner og – miljøers store interesse for kultursamarbeid med utviklingsland. Forståelse for kunstens og kulturens betingelser lokalt er avgjørende for å oppnå gode resultater i kultursamarbeid. Diasporaen i Norge har tilført viktig kunnskap og kompetanse inn i nord-sør samarbeidet, og kan gi viktige bidrag til den internasjonale kulturdialogen. Kulturfaglig kompetanse kombinert med kulturforståelse er en viktig ressurs som Regjeringen ønsker å bruke i enda større grad enn i dag.

Regjeringen vil

- Fortsatt støtte opp om profesjonelt kultursamarbeid med norske samarbeidspartnere som er forankret i etterspørsel og basert på likeverd, gjensidighet og behov i de aktuelle utviklingsland.
- Styrke samarbeidet med diasporamiljøer i Norge i kultursamarbeidet der det er relevant.

Regjeringen vil

- Styrke arbeidet med strategiske partnerskap i kultursamarbeidet på alle nivåer.
- Ha tydelige krav til nøkkelkunnskaper om sektor og kontekst hos aktører som mottar støtte til kulturprosjekter i bistanden.

10.4 Kapasitetsbygging og institusjonssamarbeid

Manglende eller svake kulturinstitusjoner preger kultursektoren i mange utviklingsland. Levende og robuste kulturinstitusjoner krever kompetanse for drift og utvikling. Kvalitetsutvikling og profesjonalisering av kunst og kultur forutsetter institusjonsutvikling, kontakt og samarbeid med omverdenen. Direktekontakt mellom kulturinstitusjoner og kulturmiljøer tilrettelegger for faglig nettverksbygging, kompetanseutvikling og faglig kvalitet. Samarbeid mellom institusjoner og miljøer kan bidra til dette gjennom langsiktige og forutsigbare samarbeidsavtaler. Målet i slikt samarbeid skal være varig kapasitet som har utsikter til å bli fulgt opp uten fortsatt støtte etter at tiltaket er gjennomført. Målsettingen er at institusjonene i sør i størst mulig grad selv skal kunne stå for planlegging og gjennomføring av enkeltprosjekter som en forutsetning for kompetanseutvikling og institusjonsbygging. Det forutsettes at samarbeidsprosjektene tar utgangspunkt i lokal etter-

Boks 10.5 Sør-Fond

Produksjonsfondet for støtte til filmproduksjoner i utviklingsland ble etablert i 2010 med fondsmidler fra Utenriksdepartementet og skal bevilge 10 millioner kroner frem til 2015. Driftsmidlene bevilges fra Kulturdepartementet og Norsk filminstitutt og den ideelle stiftelsen Film fra Sør administrerer fondet. I retningslinjene for fondet står det bl.a. at «Tilskuddet skal bidra til å styrke film som kulturuttrykk, fremme mangfold og kunstnerisk integritet på den internasjonale filmscenen og styrke ytringsfriheten. Formålet med tilskudd fra SØRFOND er å få produsert filmer i utviklingsland, hvor slik produksjon er begrenset av politiske eller økonomiske årsaker.»

Med fondets krav om at minimum 70 % av støttemidlene skal benyttes i et utviklingsland, vil fondet bidra til realisering av produksjoner og en aktivisering av produksjonsmiljøer i relevante land – hvor finansiering ellers er vanskelig eller umulig. Bidraget til lokale produksjonsmiljøer blir en sentral dimensjon. Spesielt viktig blir støtten der den planlagte filmen tar opp samfunnskritiske temaer. De ferdige filmene vises under Film fra Sør Festivalen i Oslo.

Boks 10.6 Transposition

Musikkprosjektet Transposition i Vietnam er et eksempel på institusjonssamarbeid for kapasitetsbygging og profesjonalisering.

Siden 2007 har en rekke norske musikk-institusjoner bidratt til utvikling av vietnamesisk musikkliv, initiert og ledet av Ultima-festivalens tidligere direktør. Prosjektets erklærte mål er å bidra til fremragende kvalitet og profesjonalitet hos partnerinstitusjonene. Dette gjelder for det rent musikalske, men også for musikkadministrasjon, instrumentvedlikehold og innsamling av den musikalske arv. En del av prosjektet består i å utdanne vietnamesiske lærere og instruktører, slik at kompetansen kan videreformidles. Konserter utgjør en hoveddel av aktivitetene, men det er også workshops, kurs og seminarer. Musikalsk har prosjektet tatt utgangspunkt i den vestlige klassiske musikktradisjon, da dette var etter-spurt fra vietnamesisk side, men siden 2010 er også vietnamesisk folkemusikk inkludert. Norge støttet Transposition med fire millioner kroner i 2012.

spørsel og tilrettelegger for bred sammensetning av lokale samarbeidspartnere.

Mange norske kulturinstitusjoner er involvert i prosjektsamarbeid i utviklingsland. Ikke alle kulturmiljøene i sør er institusjoner, men heller miljøer, grupper som kan bli til institusjoner. I slikt samarbeid skal fokus være å bygge varig kapasitet i sør, noe som krever langsiktig innsats og institusjonsforankring hos den norske parten.

10.5 Kunst og kulturutdanning

Profesjonalisering av kultursektoren fordrer kompetanse- og kapasitetsbygging over tid, investering i kunstfaglige strukturer og institusjonsstyrking i utviklingsland. Kunstutdanning kan fungere som døråpner og gi internasjonal eksponering for kunstnere i utviklingsland. Utdanning bidrar til å knytte kunst og kultur i utviklingsland til den globale dialogen på feltene. Formaliserte og godkjente grader, samt høyere utdanning innenfor kunstfag, er med på å profesjonalisere kunstnere i sør. Det legger til rette for anerkjennelse og likestilling av utøvere fra utviklingsland på et høyt faglig nivå og bidrar til utjevning globalt.

Boks 10.7 Designutdanning i Mosambik

Instituto Superior de Artes e cultura – ISAC i Maputo ble etablert i 2009 gjennom et samarbeid med Kunsthøgskolen i Oslo. Målsettingen var å etablere en godt administrert høyere kunst- og designutdanning – for å utvikle praktisk kvalitetsdesign basert på lokale og nasjonale uttrykk.

Samarbeidet har allerede ført til designoppdrag for studentene på ISAC fra den statlige jernbanen og fra flere landbruksprodusenter i landet. Prosjektet er et godt eksempel på institusjonsbygging og kompetanseoverføring, og på bidrag til arbeidsplasser og økonomisk vekst.

Boks 10.8 NORHED

Det nye programmet for forskning og høyere utdanning i utviklingsland, NORHED, er lagt til Direktoratet for utviklingssamarbeid (Norad). Samtidig utfases to andre programmer som nå ligger i Senter for internasjonalisering av utdanning (SIU).

Norge satser mer enn 150 millioner kroner i året på å styrke høyere utdanningsinstitusjoner i Sør gjennom programmet NORHED. Kultur inngår som ett av seks delprogrammer.

Kulturutdanning på alle nivå er viktig tema innen kultursamarbeidet i tilknytning til profesjonalisering av kunstnere. Utdanning knyttet til profesjonalisering av kunst- og kultur gjelder også kapasitetsbygging innenfor kunst- og kulturforvaltning.

Regjeringen vil

- Fortsatt prioritere kapasitetsbygging, institusjonsutvikling og profesjonalisering i kultursamarbeidet med sør.
- Ha økt fokus på arbeidet med å forankre samarbeidsprosjekter i sør hva gjelder behov og innretning.
- Fortsatt arbeide for at kunstnere i utviklingsland, så vel som kunst- og kulturforvaltere, skal få del i norsk støtte til utdanning i disse landene.

10.6 Utveksling og nettverksbygging

I de senere år har man sett etableringen av en rekke regionale nettverk og organisasjoner som søker å påvirke egne myndigheter og det internasjonale samfunn for å sikre god kulturpolitikk.

Å bygge broer mellom folk er et utenrikspolitisk mål i seg selv. Utveksling gjør verden mindre, og beriker individene som får ta del i det og samfunnene de er en del av. Utveksling av kunstnere og kulturaktører mellom land gir mulighet til å oppleve og å forstå hverandres virkelighet, der egen virkelighetsforståelse blir utfordret, og til å dele kunnskap og erfaringer, og lære nye kunstneriske metoder og praksis å kjenne. Det kan bidra til å skape forståelse og endre holdninger, til gjensidig læring og utvikling. Når kulturutveksling finansieres over bistandsbudsjettet skal den ha som målsetning å styrke kultursektoren i utviklingsland.

Utteksling bidrar til å synliggjøre kulturelt mangfold og skaper bevissthet om og respekt for kulturelt mangfold som verdens felles arv. Det bidrar også til å skape nye og felles kulturelle uttrykk. Konkrete samarbeidsprosjekter, som strekker seg over tid, er den mest varige og verdifulle form for utveksling. Når kunnskap utvikles i et samarbeid, blir den nye kunnskapen et felles anliggende som knytter samarbeidspartnerne tettere sammen i en felles forståelse, en felles plattform for kommunikasjon og videre samarbeid.

Motivasjonen for å ta del i utveksling er meget stor i kulturlivet både i nord og sør. Internasjonale kunstfaglige nettverk er mange, og går på tvers av både faglige og geografiske grenser. Nettverksbygging anses som meget viktig av kunstnere og kulturaktører over hele verden, også for karrierebygging.

Utteksling mellom kunstnere, både nord-sør og sør-sør, er særlig verdifullt fordi en i disse sammenhenger samhandler om noe som er universelt

menneskelig, samtidig som nye uttrykk skapes i fellesskap, til tross for ulike språk og virkeligheter. Støtten gjennom norske kulturaktører skal styrke nettverk og allianser som kan sette fart i endringsprosesser for å bedre kunstens betingelser og kunstneres livsvilkår. Solidarisk nettverksbygging på tvers av landegrensene er en viktig merverdi også for de norske aktørene.

Utteksling kan bidra til å styrke kultursektoren i sør ved å styrke kulturindustrien, bidra til næringsutvikling og bygge opp kapasitet gjennom utveksling av informasjon, erfaring og ekspertise. Konvensjonen om kulturelt mangfold oppfordrer partene til å legge til rette for utveksling og økt mobilitet for kunstnere fra utviklingsland.

Det ligger ofte en betydelig i utvekslingsgevinst også for norske institusjoner gjennom kultursamarbeidet. Utveksling skaper begeistring for, kunnskap om, samarbeid og dialog med utviklingsland og deltakerne får godt innblikk i betydningen av og effekten av utviklingssamarbeidet.

Utteksling som utviklingspolitisk metode har også begrensninger i et utviklingspolitisk perspektiv. Evalueringen av Strategien for Norges kultur- og idrettssamarbeid med land i sør pekte på at utveksling ikke i seg selv er et effektivt instrument for å styrke kultursektoren i sør. Evalueringen konkluderte med at utveksling har størst effekt når den inngår i rammen av annen virksomhet eller innenfor et langsiktig samarbeid.

Det offentlige har et ansvar for å bidra til at det kulturelle mangfoldet kan oppstå og gro på fritt grunnlag. Støtte til utveksling er én metode for dette.

Dagens reisemuligheter har skapt arenaer for utveksling, mangfoldige og ofte svært lokale kulturuttrykk. Verdensmusikkscenen gir møteplasser for utveksling og muligheter for inntektsgenerering for musikere. Videre kan den gi synlighet for musikere som ellers har begrenset nedslagsfelt. Kjennskap til baulmusikken fra Bangladesh og den algeriske chaabi'en er eksempler på dette. Dette er en del av begrunnelsen for Regjeringens støtte til norske festivaler som også fremmer «smal musikk» fra utviklingsland i utviklingspolitikken.

Utteksling forutsetter ikke alltid fysisk forflytning. Konsekvensene av den digitale revolusjonen, med fremveksten av nye sosiale medier, er at det etableres nettsamfunn av mennesker med felles interesser og holdninger, på tvers av geografiske grenser. Mennesker finner hverandre og utvikler en felles plattform for diskurs. Distribusjon av kunstneriske uttrykk har også fått nye

Boks 10.9

«The most important thing that we've learned from this exchange is that we can recognize ourselves and our thoughts in another part of the world».

Fra ungdomsgruppa i samarbeidet mellom sør-afrikanske og norske verdensarvsteder under arrangementet, «Living with World Heritage», Røros 2012.

Boks 10.10 The Oslo Kabul Art Experiment part II

Den norske ambassaden i Kabul finansierte i perioden 2009–2012 samarbeid mellom Kunsthøgskolen i Oslo (KHIO) og Senter for samtidskunst i Afghanistan (CCAA), med støtte til driften av CCAA og utveksling. The Oslo Kabul Art Experiment part II er et Facebook-basert prosjekt innenfor rammen av dette samarbeidet. Prosjektet startet i 2011, med fire kvinner og én mann fra KHIO og seks kvinnelige deltakere fra CCAA. Kontakten har gitt deltakerne innblikk i hverandres hverdagsliv og kunstneriske prosesser og en unik mulighet for personlig kontakt med kunstnere i en annen verdensdel. De mest aktive har fått forbindelser utover prosjektets rammer. Et tydelig ønske fra deltakerne var å møtes som kunstner og individ, og ikke sentrere kontaktutvekslingen om den politiske og sikkerhetsmessige situasjonen i Kabul. Nettmøtene har bidratt til kunnskap om kulturell og samfunnsmessig kontekst som hver enkelt befinner seg innenfor, der idealer om kunstnerisk frihet og samarbeid er blitt satt på prøve. CCAA har vist seg som en viktig aktør på den internasjonale samtidskunstscenen, bl.a. gjennom deltakelse i dOCUMENTA (13).

kanaler gjennom de nye, sosiale mediene som gir nye muligheter for utveksling.

Regjeringen vil

- Fortsatt vektlegge utveksling i kultursamarbeidet med utviklingsland
- Prioritere støtte til utveksling som er en del av langsiktig nettverksbygging eller institusjons-samarbeid.
- Fortsette å legge til rette for at norske festivaler også skal være globale møteplasser som fremmer kulturelt mangfold og fremmer marginaliserte gruppers kultur som et ledd i dette.

10.7 Statlig og sivil sektor, samarbeid om utforming av kulturpolitikk

Kultursektoren kan spille en viktig rolle som endringsagent i utviklingsprosessene. Det ligger imidlertid et viktig element av samspill med statlig nivå i dette: Et mangfoldig og dynamisk sivil samfunn gir myndigheter mulighet til å forstå, forklare og korrigere sin egen myndighetsutøvelse på sentrale områder.

Det offentlige har et ansvar for å legge til rette for samfunnets kulturliv. Kulturpolitikk er et viktig styringsverktøy. Kulturpolitikk definerer bl.a. det institusjonelle rammeverket for utvikling, vern og fremme av kunst og kultur og kulturarv.

Et viktig demokratisk prinsipp er at den rettigheten gjelder for, selv skal kunne påvirke rammebetingelsene for sitt virke. Sivilsamfunnet må ha muligheten til å delta i kulturplanprosesser og andre politiske aktiviteter som kan bedre kunstnerens trygghet og betingelser, både for eget virke og samfunnsposisjon.

Arterial Network har arbeidet aktivt for dette i den afrikanske konteksten og publiserte i 2010 en bok «Adapting the Wheel: Cultural Policies for Africa» som gir råd om hva som må vurderes i en kulturplanprosess og hvordan vurderingene bør skje, med hensyn bl.a. til forskning, deltakelse og høring. Boken brukes nå som mal og prosessmetode for utvikling av kulturplaner i de åtte arabiske land (Algerie, Egypt, Jordan, Libanon, Marokko, Palestina, Syria og Tunisia) samt Mali og Zimbabwe. Boken brukes også i opplæring av kulturledere fra en rekke andre land, og er benyttet som hovedreferanse for konsulentarbeid utført med støtte av UNESCO i land som Malawi og Mauritius.

Regjeringen vil

- Fortsatt støtte arbeidet med nettverksbygging og profesjonalisering av sivilsamfunnets interessegrupper på kulturfeltet.
- Videreføre satsningen på støtte til utforming av kulturpolitikk, som ledd i arbeidet med å fremme partnerskap og samarbeid mellom statlig og sivil sektor.

Boks 10.11 Kulturpolitikk i omveltningene i de arabiske landene

Kulturpolitikk utformes ikke i et vakuum, men bygger på sosiale holdninger, politiske og geopolitiske kontekster, ideologiske og teologiske rammeverk og økonomiske betingelser. Kulturpolitikk er derfor et omstridt tema i mange land.

Flere arabiske land fikk egne kulturministrier før flere europeiske land gjorde det, men den arabiske kulturforvaltningen har før den arabiske oppvåkningen generelt vært preget av lite transparente beslutningsprosesser og liten grad av konsultasjon med sivilsamfunnet om behov og prioriteringer, i tillegg til mangel på offentlig debatt. Kulturkonseptet har i den arabiske verden ofte blitt mobilisert for politiske og ideologiske formål, og vært preget av førende politiske utviklingstrekk, som for eksempel avstandtagen fra kolonial innflytelse og pan-arabisme. Innenrikspolitiske «kulturkriger» (egyptiske Samia Mehrez' begrep), preget av ofte religiøst begrunnet kritikk av vestlig innflytelse, har

vært et trekk ved arabisk politisk liv de siste tredve åra, særlig i land der regimene har søkt å opprettholde en profil som modernistisk og preget av sekulære verdier. Samtidig har den arabiske verden de senere år gjennomlevet en vekst i samtidskunstmarkedet, med økt interesse fra internasjonale kunsteksperter- og handlere, og sett fremveksten av en uavhengig kultursektor og en ny generasjon kulturaktører, med internasjonale nettverk. Som tidligere beskrevet i meldingen var kunstnere og andre kulturaktører sentrale som pådrivere og spill for den arabiske oppvåkningen.

Norge har støttet et prosjekt for kartlegging og utvikling av kulturpolitikk i åtte arabiske land. Det regionale prosjektet startet før omveltningene, men fikk en særlig aktualitet i noen land i kjølvannet av denne og bestrebelsene på å bygge nye demokratier.

11 Økonomiske og administrative konsekvenser

Regjeringen vil komme tilbake til gjennomføring av tiltak og politikk i forbindelse med de årlige budsjettframleggene.

Tiltakene mv. som drøftes i meldingen kan gjennomføres innenfor berørte departementers gjeldende budsjettrammer.

Utenriksdepartementet

t i l r å r :

Tilråding fra Utenriksdepartementet 15. mars 2013 om Regjeringens internasjonale kulturinnsats blir sendt Stortinget.

Offentlige institusjoner kan bestille flere eksemplarer fra:
Departementenes servicesenter
Internett: www.publikasjoner.dep.no
E-post: publikasjonsbestilling@dss.dep.no
Telefon: 22 24 20 00

Opplysninger om abonnement, løssalg og pris får man hos:
Fagbokforlaget
Postboks 6050, Postterminalen
5892 Bergen
E-post: offpub@fagbokforlaget.no
Telefon: 55 38 66 00
Faks: 55 38 66 01
www.fagbokforlaget.no/offpub

Publikasjonen er også tilgjengelig på
www.regjeringen.no

Omslagsfoto: Rukmini Chatterjee og Vreid, Den Norske Opera
og Ballett, juni 2012. Fra forestillingen «Questionings», et møte
mellom norsk black metal og klassisk, indisk dans.
Foto: Lars Opstad, Rikskonsertene.

Trykk: 07 Oslo AS – 03/2013

